

Norsk Industri

Konjunkturrapport

NORSK INDUSTRI 2014

Arbeidet med rapporten ble avsluttet 31. januar 2014.

Forsidefoto: iStockphoto.com

Utforming: Malstrøm AS
Trykk: BK Grafisk, Sandefjord

Konjunkturrapport

2014

Oslo, 31. januar 2014

Norsk Industri

Innhold

Sammendrag	7
1. Utsiktene for 2014	9
1.1 Omsetning	9
1.2 Eksportmarkedene	10
1.3 Sysselsetting	13
1.4 Lønnsomhet	15
1.5 Investeringer	19
1.6 Tapte offshorekontrakter – hva nå?	24
2. Status 2014 – omstilling gir vekst	29
2.1 Bedriftsbeskatning	29
2.2 Avgifter for industrien	32
2.3 Innretning av forskningsmidler	32
2.4 Kompetanse	36
2.5 Eksportfinansiering	42
2.6 Omstilling offshore leverandørindustri	48
2.7 Omstilling ferdigvareindustri	50
2.8 Vikarbyrådirektivet	52
2.9 Lønninger og lønnsoppgjør	52
2.10 Bankkrav – konsekvenser	53
3. Næringsrettet forskning i Norge	57
<i>Av gjesteskribent Espen Solberg, NIFU, med flere.</i>	
4. Veien videre: Prioriteringer og anbefalinger	69
4.1 Oljefondet og pengebruken	69
4.2 Skatt og avgift	70
4.3 Lønnsoppgjør 2014	71
4.4 Utbedring av infrastruktur	74
4.5 FoU, utdanning og innovasjon	76
5. Kronekursen	83
5.1 Kronekursen i 2013 og inn i januar i år	83
5.2 Medlemmenes respons	86
Om undersøkelsen	89
Vedlegg 1 Spørreskjema	91
Vedlegg 2 Bedrifter som har svart på undersøkelsen	97

Sammendrag

Etter flere års sterk valuta, kan 2014 bli et år der svekket kronekurs for alvor gir positive utslag på bunnlinjen i industrien. Men den fasiten får vi først om ett år. Pågående internasjonal valutauro kan raskt endre premissene, slik vi har sett så mange ganger før.

2014 ser ut til å bli et mer normalt år for norsk industri. Det er forventninger om fire prosent vekst i omsetning og eksport. Da det tar tid før de store markedene for norsk industri i euro-land kommer til hektene, vris eksporten stadig mer over mot Asia.

Det spås uendret antall fast ansatte i industrien, mens at antall innleide reduseres med to prosent. Selv om behovet for ingeniører og sivilingeniører fortsatt er stort, oppleves arbeidsmarkedet som klart mindre stramt. Behovet for fagarbeidere er langt lavere enn i fjor, og arbeidsmarkedet oppleves ikke stramt.

Industrien omstiller seg hver dag. Flere bedrifter er lagt ned de siste årene, i kjølvannet av svake markeder og særnorsk kostnadsøkning, herunder flere år med sterk kronekurs. Dette preger mange ennå, selv om det lysner internasjonalt og dagens valutakurser er hyggelige sett med industriens øyne. Svekket kronekurs verdsettes klart av eksportindustrien, selv om bedriftene får dette inn på bunnlinjen i ulikt tempo. Hjemmekonkurrerende industri kan paradoksalt nok tape på kort sikt av svekket krone, men vinner ettersom deres utenlandske konkurrenter blør.

Vekstutsiktene er noenlunde like for oljeklyngen og annen industri. Målt på denne måten får vi ikke mer såkalt todeling i år. Oljeklyngen har i 2014 de samme kostnadsutfordringene som annen industri.

Vi har i år analysert oljeklyngens evne og vilje til å gå inn i andre markeder. Mens mange mener at markedet for offshore leverandørindustri ennå vil være godt i flere år, og at det dermed er lite behov på kort sikt for større omstillinger, rapporterer flere om alternative markeder for dagens produktportefølje. Vår vurdering er at store deler av norsk leverandørindustri kan klare omstillingen når den kommer, så lenge oljeprisen ikke faller brått. Men kostnadsnivået vil bli like utfordrende for dem, som all annen industri opplever for tiden.

Vi dokumenterer i rapporten at myndighetenes bidrag til å forsere innovasjonstakten i industrien de siste ti årene kunne vært bedre. Kun en femdel av offentlige FoU-bevilgninger går til næringsrettet FoU. Og dette er ikke høyt i forhold til andre land. Bevilgningene til næringsrettet FoU i Norge har hatt lavere vekst enn øvrige offentlige FoU-bevilgninger den siste tiårsperioden. Et unntak kom i statsbudsjettet for 2014. Med vårt høye kostnadsnivå må norsk industri spesialisere seg ytterligere for å være lønnsom i tiltakende internasjonal konkurranse. Da må statsbudsjettene framover fortsatt vri

FoU-satsingen over mot mer næringsrettet for å fremme nødvendig innovasjon og omstilling i industrien.

Kronekursen svekket seg drøye to prosent i fjor etter tre år med styrket valuta. Alt tyder på fortsatt svekket kronekurs i år, men størrelsen er uklar så tidlig i året. Valutauroen kommer i kastevinder og medfører store endringer, som i seg selv er krevende, da de forårsaker hyppige og krevende reforhandlinger med kunder og underleverandører og vanskeliggjør planlegging.

Svekket krone verdsettes av de fleste, men akkurat som resultatene i industrien gradvis forverres ved styrket kronekurs, så bedres de tilsvarende gradvis når kronen svekker seg. Ettersom ledelsen må respondere raskt ved større problemer, mener vi det er en viss asymmetrisk respons på kronekursens endringer. Ved brå styrking tas beslutninger om nedbemanninger, nedleggelser samt frysing av investeringer og satsingsområder raskere enn tilsvarende endringer i motsatt retning når kronen svekkes. Derfor sliter mange industribedrifter ennå med virkningen av kronekursen fra 2011 og godt inn i fjoråret.

Lønnsoppgjøret i fjor og forfjor var ikke moderate, men tok små, viktige skritt i retning av hva våre konkurrentland opplevde. Lønnsoppgjøret i år må fortsette denne retningen ettersom det også er et viktig bidrag for å opprettholde en relativt svak kronekurs ut året, noe som trygger sysselsettingen. Deretter må frontfagets rolle respekteres av etterfølgende oppgjør.

1. Utsiktene for 2014

Også i år har Norsk Industri fått solid respons fra medlemmene på undersøkelsen om hvordan året ser ut til å bli og hvordan de ser på en del sentrale utviklingstrekk.

1.1 OMSETNING

Ledere i norsk industri forventer en samlet vekst i industriens omsetning på fire prosent i 2014, basert på forventninger om relativt gode impulser fra eksportmarkedet i år. Som gjentatt i de siste årenes konjunkturrapporter, baserer dette anslaget seg på eksisterende industribedrifter, vel vitende om at flere bedrifter ble nedlagt i fjor, som i 2012. Etterdønningene av svak etterspørsel, kostnadsvekst og sterk valuta sitter ennå i hos mange bedrifter.

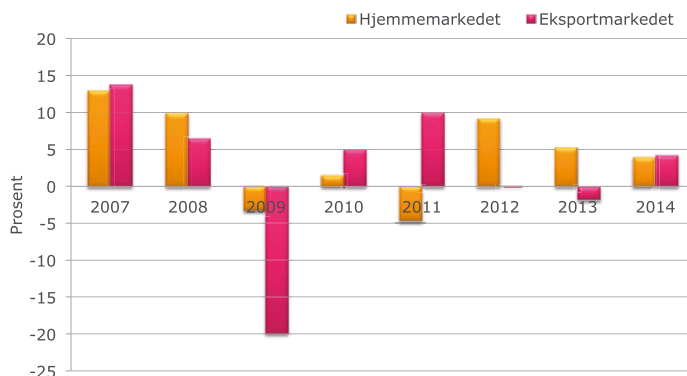
I fjorårets utgave spådde vi seks prosent vekst, drevet primært av impulsene fra norsk sokkel. Kort tid etter forsvant flere større offshorekontrakter til Asia, noe som bidro til at 2013 ble svakere enn vi antok i januar i fjor. Vi tror ikke på tilsvarende feilmarginer i år. Men pågående kostnadsfokus hos oljeselskapene med virkninger utover i året kan vise seg å dra ytterligere ned

forventningene i leverandørindustrien både innenlands og på eksportmarkedet, mer enn hva som avspeiler seg i vår rapport.

Industristrukturen har helt siden årtusenskiftet endret seg mye, ettersom impulsene fra olje- og gassindustrien har vært som en magnet på industrien. De akkumulerte merkostnadene siden den gang har også bidratt sterkt til pågående restrukturering av norsk industri. Vi har i årets utgave, som de siste årene, skilt ut de bedriftene som omsetter for 30 prosent eller mer hos olje- og gassindustrien/leverandørindustrien. Vi setter fortsatt skillet her, fordi når 30 prosent eller mer av leveransene går til dette markedet, påvirkes hele bedriften. Dessuten indikerer nivået at bedriften har muligheten til å øke andelen. Vi omtaler disse bedriftene heretter i rapporten for bedriftene i «oljeklyngen».

Hele 78 prosent av omsetningen til bedriftene i oljeklyngen går til olje- og gassindustrien/leverandørindustrien. Samtidig betyr dette at 22 prosent av deres omsetning går til andre bransjer. Utvalget i fjor og i år er noenlunde likt, og i

Industriens omsetning

FIGUR 1.1: Industribedriftene som deltar i undersøkelsen forventer vekst på fire prosent både på hjemme- og eksportmarkedene i 2014. KILDE: 2007-2013 SSB, 2013-2014 NORSK INDUSTRI

forhold til i fjor har andelen til andre bransjer økt med sju prosentpoeng.

Bedriftene utenom oljeklyngen har bare tre prosent av sin omsetning i olje- og gassindustrien/leverandørindustrien. Dette indikerer, som i fjor, at vi treffer greit når vi setter grensen for oljeklyngen ved 30 prosent av salget.

Bedriftene innenfor og utenfor oljeklyngen antar begge i sum fire prosent omsetningsvekst i år. 2014 ser derfor ut til å bli første året på lenge med en industriell utvikling der den omtalte «todelingen» ikke tiltar, målt på denne måten.

1.2 EKSPORTMARKEDENE

Samlet har eksporten fra fastlandsbedriftene vært rimelig stabil de siste årene, i overkant av 350 milliarder kroner. I 2013 satte fastlandsindustrien rekord i eksportinntekter med 364 milliarder kroner, viser tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB), men rekorden er kun fire milliarder kroner (1 %) over forrige rekord fra 2011. Som figur 1.1 viser falt eksporten i industrien i 2013 (-1,8 %), mens eksporten fra fastlands-Norge totalt sett økte pga. kraftig vekst i eksporten av oppdrettslaks.

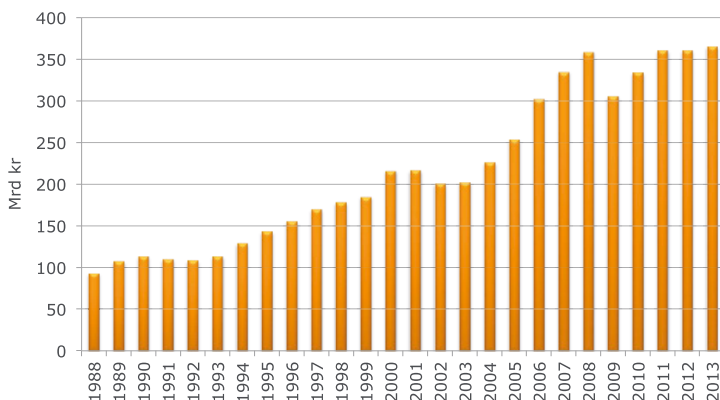
Sesongjusterte tall for fastlandseksporten viser at fjerde kvartal var beste kvartal i 2013 pga. virkningene fra kronesvekkelse og tegn til bedring i europeisk økonomi. Hvis kronen holder seg på dagens nivå (8,3-8,4 mot euro), vil også eksporten i de første kvartalene av 2014 få drahjelp fra en svakere krone.

Bedriftene i undersøkelsen forventer økt omsetning fra eksportmarkedet på fem prosent i 2014, og hvis bedriftene er representative for hele fastlandseksporten tilsvarer dette økte eksportinntekter på 18 milliarder kroner. Bedriftene satser på bred framgang på eksportmarkedene, og flere av Norsk Industris medlemmer eksporterer til over 50 land.

Samlet forventer bedriftene økte inntekter fra eksport både i Europa, Asia og Nord-Amerika. Bedrifter i leverandørindustrien forventer også at det skal «løsne» i Brasil, etter flere år med stagnerende eksport.

Eksporten til Amerika er kraftig redusert de siste årene, mens de asiatiske og afrikanske markedene kjøper stadig flere norske produkter. Eksporten til Europa har vært uendret, med vekst i nord og redusert eksport i sør.

Vareeksport fra fastlandsbedriftene

FIGUR 1.2 Med unntak av 2009 har vareeksporten fra fastlandsbedriftene vært stabil litt over 350 milliarder kroner de seks siste årene. KILDE: SSB

VERDENSØKONOMIEN ØKER VEKSTEN I 2014

Etter to svake år ser det ut til at veksten øker i verdensøkonomien i inneværende år. Verdensbanken spår i sin siste analyse vekst på 3,2 prosent mot kun 2,4 prosent i 2013. Økt vekst i OECD-landene fra et lavt nivå på 1,2 prosent til 2,1 prosent står for mye av denne oppjusteringen.

I Kina forventer Verdensbanken uendret vekst, mens utviklingslandene øker fra 4,8 prosent vekst i verdiskapingen i 2013 til 5,3 prosent i inneværende år.

At verdensøkonomien bedrer seg mest i høyinntektslandene, kan være godt nytt for fastlands-Norges eksportbedrifter som i 2013 eksporterte 78 prosent til OECD-land. I årene framover vil veksten i verdensøkonomien være stabil i Kina og OECD-landene, mens utviklingslandene vil øke veksten ytterligere fram til 2016.

Ifølge Verdensbankens prognoser vil veksten heve seg fra to- til tre-tallet, og dermed bør det skape rom for vekst i verdenshandel, og bedre utsiktene for eksportbedriftene.

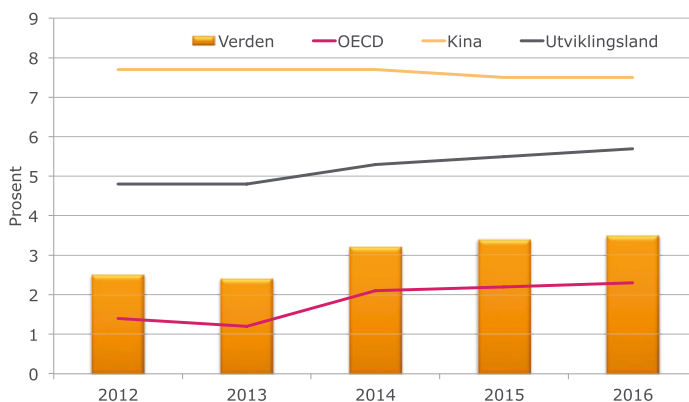
Andre prognosemakere forventer en tilsvarende økt veksttakt, men spørsmålet er hvor stort oppsvinget i verdensøkonomien vil være. USA forventes å øke kraftig, mens for eksempel Japan forventes å ha lavere vekst i 2014 enn i 2013 (1,2 % vs 1,4 %), og euro-området har en moderat økning (1,1 prosent vekst) i verdiskapingen ifølge rapporten.

IMF oppdaterte «World Economic Outlook» 21. januar. De oppjusterte den økonomiske veksten i verden med 0,1 prosentpoeng til 3,7 prosent. De ligger dermed 0,5 prosentpoeng over nivået i Verdensbankens analyse. Også IMF legger vekt på at oppsvinget i år kommer i OECD-landene. I Europa oppjusteres veksten i alle større land, utenom Italia (-0,1 prosentpoeng). Storbritannia er landet med størst økning i veksten (0,6 prosentpoeng) og IMF forventer nå en vekst på 2,4 prosent.

Tabellen viser opp-/nedjusteringene i 2014-2015.

	USA	Kina	Euro	Tyskland	Storbritannia	Russland	Brasil	India	Japan
2014	+0,2	+0,3	+0,1	+0,2	+0,6	-1,0	-0,2	+0,2	+0,4
2015	-0,4	+0,2	+0,1	+0,1	+0,2	-1,0	-0,4	+0,1	-0,2

Utsiktene i verdensøkonomien

Verdensbanken forventer økt global vekst i 2014 pga. oppsving i OECD-landene.

KILDE: VERDENSbanken (2013 ER ESTIMAT OG 2014-2016 ER VERDENSBankens PROGNOSE PER 15. JANUAR 2014)

Polen er det europeiske landet med størst eksportvekst de siste årene for fastlandsbedriftene. Eksporten til Sverige var vesentlig høyere i siste kvartal enn de forutgående, men totalt for 2013 var det en nedgang på 1,3 milliarder kroner.

Øvrige store eksportmarkeder som Tyskland, Storbritannia og Nederland, hadde alle en vekst i 2013, med en sterkere utvikling i løpet av året. De siste årene har Europas andel av fastlandseksporten falt til under 70 prosent, mens vi aldri har solgt så stor andel av våre produkter til Asia (17,7 % i 2013).

Ferdigvareindustrien forventer en eksportvekst i 2014 på fire prosent. Eksportforventningen

er dermed for andre året på rad på linje med petroleumsrelatert industri. Årsaken til dette ligger i forventninger om at de tradisjonelle eksportmarkedene som kjøper norske merkevarer, får vekst i etterspørselen spesielt i USA og dels Europa. Et eksempel på dette er at Elkem Solar nå har gjenopptatt produksjonen.

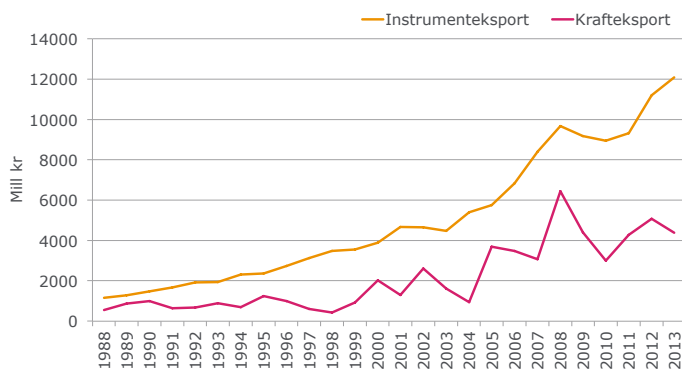
I Afrika og Asia er det særlig eksport av varer til petroleumsrelatert aktivitet som øker. De siste årene har det vært kraftig vekst av slikt utstyr til Kina og Korea. Til Kina har eksporten av andre produkter (metaller, fisk og kjemiske produkter) vært stabil, mens eksporten av maskiner og annet skipsutstyr har økt betydelig.

STERK EKSPORTØKNING FOR INSTRUMENTER

Innen industrivarer er det særlig én varegruppe som har økt kraftig de 20 siste årene, nemlig eksport av tekniske og vitenskapelige instrumenter. Varegruppen passerte for eksempel papireksporten for noen år siden, og er i dag en av landets fem viktigste varegrupper på eksportmarkedet. I 2013 passerte eksporten tolv milliarder kroner etter en vekst på åtte prosent. I norsk offentlighet pågår en større diskusjon om hva vårt kraftoverskudd skal brukes til, og noen samfunnsøkonomer tror at

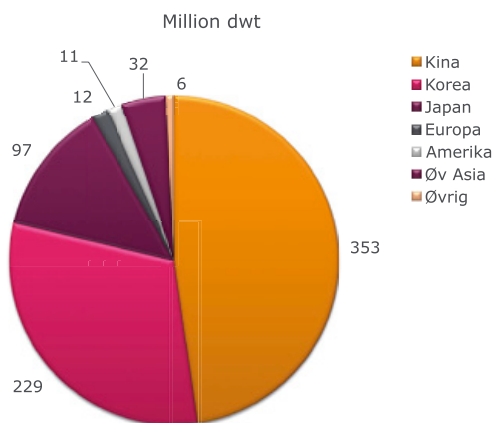
eksport av kraft skal bli en viktig eksportbransje. Eksportinntektene fra kraftverkene har også økt, og er om lag fordoblet de siste ti årene, se figur. Imidlertid er eksporten av instrumenter tredoblet i samme periode, og bedriftene forventer ytterligere vekst for denne bransjen. Denne sammenligningen illustrerer at det ikke er krafteksporten som gir det største bidraget til samfunnet, heller ikke i tiden framover. Selv om den bransjen også har et eksportpotensiale.

Eksportprodukt med høy vekst

KILDE: SSB

Nybygde fartøy 2014-2020

FIGUR 1.5. Hvis norske utstyrsleverandører lykkes i å levere mer utstyr til verdensflåten som blir bygget de neste seks årene, vil eksporten til asiatiske land fortsette å øke. KILDE: KONGSBERG GRUPPEN – MARITIME INSIGHT

Hovedmarkedet for norsk skipsutstyr og utstyr til plattformer, samt borepakker mv til boreskip og -rigger, er verftene i Korea og Kina. Flere av de store kontraktene på feltutbygging de nærmeste årene er tildelt verft i Asia, bl.a. Hyundai (Aasta Hansteen, Goliat), Samsung (Valemon, Martin Linge), Saipem/SMOE (Ivar Aasen) og Daewoo/DSME (Gina Krog) skal bygge omfattende enheter fram mot 2017. Utstyr til disse utbyggingene vil være svært interessante markeder for norske leverandører, og hvis bedriftene lykkes med kontraktene vil eksporten til Singapore og Korea øke i årene framover.

Videre vil Kina og Korea sammen med Japan, fortsatt bygge store deler av verdensflåten (over 90 %), og mange av disse fartøyene vil ha behov for norsk utstyr. Det er forventet at verdensflåten skal fornyes de nærmeste årene ved at det bygges skip med 740 millioner dødvekttonn (dwt) fram til 2020, se figur 1.5. Europeiske verft vil levere 12 millioner dwt av nye skip, bl.a. en del fra Norge gjennom spesialiserte fartøy til petroleumindustrien og andre høyteknologiske anvendelser.

Norske utstyrsleverandører har økt leveransene til asiatiske verft de siste årene. Økt aktivitet i verdensøkonomien, og dermed innen skipsbygging,

vil gi ytterligere muligheter i Korea, Kina og Japan. Koreanske verft forventer en økning i aktiviteten i 2014, knyttet bl.a. til større etterspørsel etter skip som kan frakte LNG.

1.3 SYSSELSETTING

Syssetningen i industribedriftene utviklet seg svakere enn antatt i 2013. Særlig i første halvår var antall sysselsatte lavere enn forventet, noe som bl.a. skyldes forskyvninger og utsettelse i aktivitet i Nordsjøen. Samtidig var det fortsatt svak utvikling i kraftintensiv industri og tiliggende bransjer som metallbearbeiding. Innen metaller/metallbearbeiding er flere større bedrifter lagt ned eller omstrukturert de siste årene. Alle omstillingene skyldes det økende samlede norske kostnadsnivået.

Industribedriftene i undersøkelsen forventer uendret total sysselsetting målt i fast ansatte i 2014. Det forventes to prosent færre innleide, mens det fortsatt er et ønske om å ansette flere ingeniører.

Ingeniørene ansettes både for å erstatte personale som går av for aldersgrensen og for å øke kapasiteten i bedriftene. I undersøkelsen melder bedriftene om at det i 2014 er klart enklere å få fatt i både ingeniører og fagarbeidere enn det var i fjor.

Flere store bedrifter innenfor kraftintensiv industri er nedlagt de siste årene, og ytterligere flere bedrifter reduserte aktivitetsnivået i første halvår 2013. I andre halvår førte svekket krone til noe bedre inntjening i kraftintensiv industri, men som vi påpeker i kapittel 1.4 var lønnsomheten i 2012/2013 historisk svak.

Samlet lå direkte sysselsetting i industribedriftene på 250 000 personer. Sammen med et noe lavere nivå på innleid arbeidskraft, og at industribransjen som leverer tjenester på sokkelen fortsatt ansetter flere personer, medførte dette en stabil sysselsetting for industribedriftene gjennom 2013. Inkludert innleide og «industriell service»-bransjen var det over 300 000 sysselsatte i industribedriftene, og nivået var om lag det samme som i 2012.

Svakere krone og økt aktivitetsnivå på sokkelen har ført til positiv utvikling i 4. kvartal. Imidlertid er det i skrivende stund ikke rapportert noe om sysselsettingen i 4. kvartal 2013.

Ingeniørmarkedet klart mindre stramt

De siste årene har det vært rettet mye oppmerksomhet mot mangelen på ingeniører og

sivilingeniører. Mangelen på kompetanse har vært en knapphetsfaktor for vekst, særlig knyttet til petroleumsrelatert leverandørindustri.

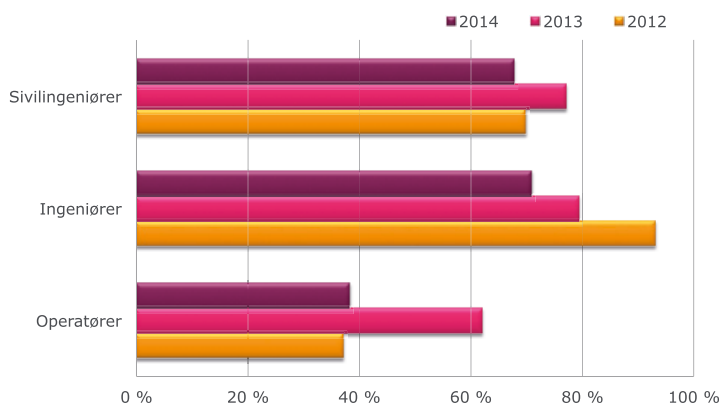
Konjunkturundersøkelsen viser at bruttobehovet for ingeniører og sivilingeniører fortsatt er stort, men lavere enn i fjor. Da rapporterte oppunder 80 prosent av bedriftene at de ville ansette ingeniører og sivilingeniører, mens tallet i år er redusert til om lag 70 prosent.

Arbeidsmarkedet for ingeniører og sivilingeniører oppleves som klart mindre stramt enn i fjor, selv om det fortsatt oppleves strammere enn arbeidsmarkedet sett under ett. Dette gjelder både for petroleumsrelatert industri og for øvrig industri. Arbeidsmarkedet for sivilingeniører er fortsatt noe strammere enn for ingeniører.

Svingende etterspørsel på fagarbeidere

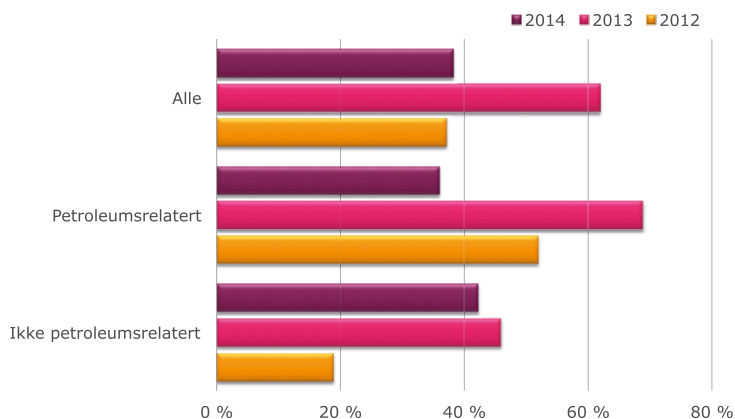
Et viktig funn fra fjorårets undersøkelse på kompetanseområdet var at bedriftene opplevde en markant økning i etterspørsel på fagarbeidere. 62 prosent svarte at de hadde behov for å rekruttere operatører, mot 37 prosent i 2012. Resultatene fra årets undersøkelse viser at pendelen igjen har snudd for operatører, da 38 prosent av bedriftene svarer at de har behov for fagarbeidere.

Utvikling i brutto etterspørsel etter arbeidskraft

FIGUR 1.6: Utvikling i behov for sivilingeniører, ingeniører og operatører (2012-2014). Vektet med sysselsetting.

Utvikling i brutto etterspørsel etter operatører

FIGUR 1.7: Utvikling i behov for operatører, 2012-2014. Vektet med sysselsetting.

Arbeidsmarkedet for fagarbeidere oppleves ikke stramt, da 55 prosent av bedriftene rapporterer at det er god tilgjengelighet på fagarbeidere.

1.4 LØNNSOMHET

Bedriftene rapporterer om uendret lønnsomhet i 2013, dvs en tredjedel økt, en tredjedel likt og en tredjedel mindre, alt vektet med sysselsetting. Når det gjelder «underliggende lønnsomhet», melder bedriftene i oljeklyngen om litt svakere resultat, særlig bedriftene med under 100 millioner i omsetning.

Siden finanskrisen har verdiskapingen i industrien økt med 25 milliarder kroner til nærmere 200 milliarder kroner, viser tall fra SSBs nasjonalregnskap. Hele økningen i verdiskapingen har gått til lønn, mens brutto driftsresultat er på samme nivå som under finanskrisen (75 milliarder kroner).

Industrien har totalt sett uendret driftsmargin siden finanskrisen. Leverandørbransjen skiller seg ut med en forbedret lønnsomhet, særlig i industriservice.

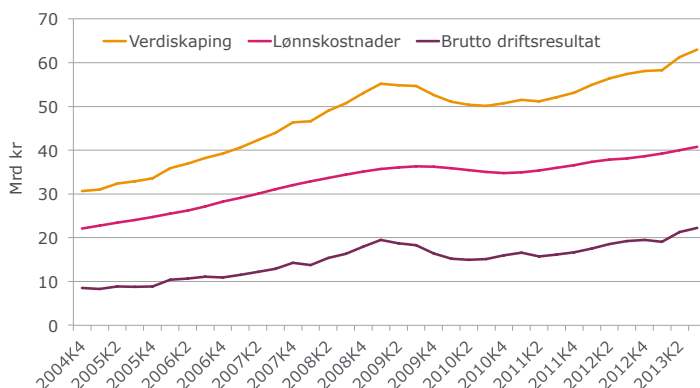
Bedriftene i verkstedindustrien (produksjon av maskin, metallvare, elektro, data og øvrig verkstedindustri) har klart å øke både verdiskapingen, lønn og driftsresultat siden finanskrisen. Disse bedriftene sto i 2013 for 1/3 av industribedriftens verdiskaping. Økt salg av maskiner, borepakker og instrumenter til verft i Korea og Kina står for en stor del av aktivitetsøkningen i bransjen. Ved siden av dette har mange bedrifter gått gjennom en stor omstilling der bedriftene i økende grad leverer produkter til petroleumsindustrien.

Verdiskapingen i bedriftene er fordelt med om lag 2/3 til de ansatte (2013) og 1/3 til brutto

Ut fra Nasjonalregnskapstallene ser bildet slik ut for hele industrien:

MILLIARDER KRONER	4. KV. 2004	2. KV. 2008	2. KV. 2013
Verdiskaping	146,2	189,2	195,7
Lønnskostnader	79,6	105,3	119
Andel lønn	55,5 %	55,6 %	60,8 %

Hovedtall verkstedindustri

FIGUR 1.8: Etter finanskrisen har verkstedindustrien økt verdiskapingen, lønn og bruttodriftsresultat og har i dag en høyere lønnsomhet enn før 2009. Men relativt er andelen omtrent uendret fra nivået før finanskrisen. Ifølge Nasjonalregnskapet står lønnskostnadene for om lag 65-70 prosent av verdiskapingen både før og etter finanskrisen.

KILDE: SSB - NASJONALREGNSKAP

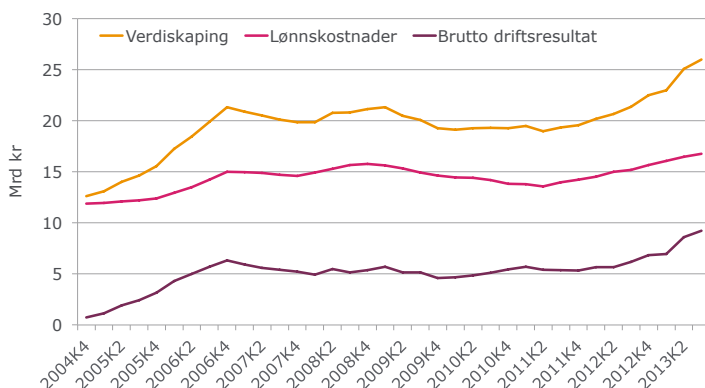
driftsresultat som fordeles til nyinvesteringer, låntakere og eiere.

Bedriftene som bygger skip og plattformer (verftene) har hatt glede av aktivitetsøkningen innen petroleumssektoren, og forbedret verdiskaping, lønn og inntjening siden finanskrisen.

Bedriftene i denne bransjen hadde i 2013 en verdiskaping på 25 milliarder kroner, av dette var vel 15 milliarder (2/3) lønnskostnader og 1/3 var brutto driftsresultat, se figur.

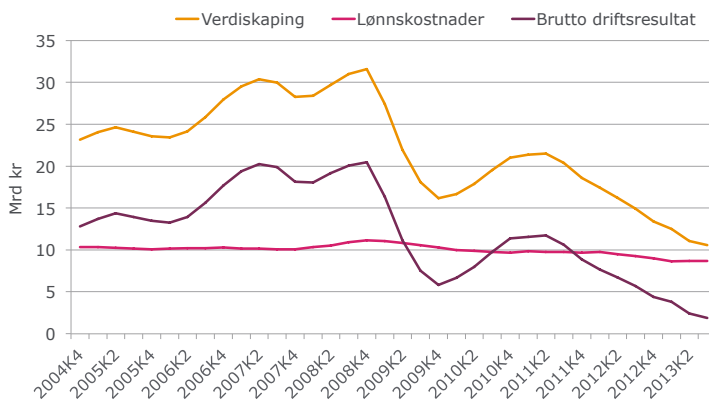
Etter flere år med store satsninger på automatisering og opplæring av ansatte, har lønnsomheten

Hovedtall verft mv

FIGUR 1.9: Ved verftene er verdiskapingen i dag fordelt med 2/3 til lønnskostnader og 1/3 til investeringer, låntakere og eiere. KILDE: SSB - NASJONALREGNSKAP

Hovedtall kraftintensiv industri

FIGUR 1.10: Kraftintensiv industri har hatt den svakeste inntjeningen i moderne tid i 2012/2013. KILDE: SSB - NASJONALREGNSKAP

de to siste årene forbedret seg, men fra et lavt nivå. Sett over en tiårsperiode har lønnsomheten i bransjen bedret seg kraftig, og ifølge SSBs nasjonalregnskapstall gikk lønnskostnadenes andel av verdiskapingen ned fra historisk høye 95 prosent i 2004 til om lag 65 prosent i 2013.

Lønnsomheten i kraftintensiv industri (metaller, kjemiske råvarer og treforedling) er kraftig svekket siden 2007. Finanskrise, sterk krone og høyere kostnader bidrar til at en økende del av verdiskapingen går til å betale lønn, mens en stadig mindre del av verdiskapingen går til investeringer, lån og avkastning på egenkapitalen. I 2007 var lønnsandel av verdiskapingen under 35 prosent, mens den i fjor var over 80 prosent, og tendensen er et kraftig fall i verdiskapingen.

Inntjeningen i kraftintensiv industri var i 2012/2013 på det svakeste nivået i moderne tid, og lønnsomheten i bransjen har forverret seg etter finanskrisen i 2008/2009, se figur 1.10. Økte kostnader og sterk krone var en hovedårsak til dette. Før finanskrisen stod kraftintensiv industri for 1/6 av industriens verdiskaping, men andelen har siden falt kraftig, og i fjor var verdiskapingen 1/20 av industriens samlede verdiskaping.

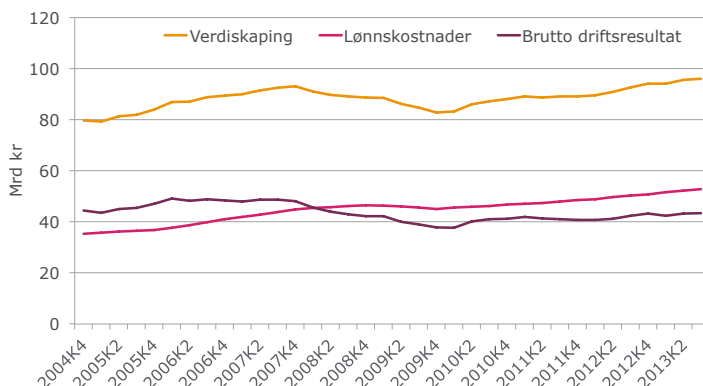
KOSTNADER I KRAFTNETTET

Det skal investeres massivt både i sentralnett og regionalnett i årene som kommer. Dette skyldes dels et stort generelt etterslep i investeringene og dels skyldes det økt behov for nett knyttet til fornybarutbygging og planer om flere utenlandsforbindelser.

For industrien er kostnadene knyttet til bruk av kraftnett store. Som Statnett understreker i sin prisstrategi er industrien i stadig større grad en ressurs for nettet. Dette henger bl.a. sammen med den forserte utbyggingen av ny uregulerbar kraft i Norge. I den sammenheng er industriens lange brukstid og fleksibilitet av stor verdi.

For at vi skal ha en tarifferingsmodell som priser inn industriens brukstid og fleksibilitet på en riktig måte må industrien likebehandles uavhengig om den ligger i regionalnettet eller i sentralnettet. Enten må de delene av regionalnettet som har industriproduksjon som fungerer som sentralnett innlemmes i sentralnettet eller så må det forskriftsfestes at det skal være likebehandling av industri med like karakteristika uavhengig om de ligger i sentral- eller regionalnett. Dette er et viktig element som må adresseres når det såkalte Reiten-utvalget skal legge fram sin rapport om framtidig nettstruktur i april i år.

Hovedtall øvrig industri

FIGUR 1.11: Lønnsomheten i bl.a. næringsmiddel, kjemisk, trelast og møbel er samlet svekket de siste årene. Kostnadsvekst og sterk krone er hovedårsaken til at inntjeningen er svekket, men forskning, innovasjon, omstilling og investeringer har bidratt til at verdiskapingen i 2013 var høyere enn i 2007. KILDE: SSB - NASJONALREGNSKAP

KRAFTKABLER TIL STORBRITANNIA OG TYSKLAND

Statnett søkte i 2013 om konsesjon for to nye utenlandskabler, én til Storbritannia og én til Tyskland. Konsesjonssøknadene ligger nå til behandling i Olje- og energidepartementet.

Norsk Industri har i sin høring lagt vekt på at det forventede kraftoverskuddet i Norge bidrar til store muligheter for ny verdiskaping i form av økt industriproduksjon og økt kapasitet for kraftutveksling med utlandet. Utviklingen i kraftmarkedet må være balansert, herunder at samfunnsøkonomisk lønnsomme kabler for kraftutveksling med utlandet bygges. To kabler, til henholdsvis Tyskland og Storbritannia, øker norsk utvekslingskapasitet mot utlandet med ca 50 prosent og vil ifølge Statnetts analyse ha betydelig fordelings effekter fra forbrukerne til produsentene i kraftmarkedet. Dette vil legge føringer på kraftsystemets generelle utvikling, aktørenes tilpasning og nye politiske beslutninger. Slike prosjekter er viktige også i forhold til leverandøri industrien i Norge. Prosjektene er på mange måter banebrytende og vil bidra til viktig teknologisk utvikling. Konsesjonssøknaden handler

derfor om svært sentrale spørsmål i norsk energi-, klima- og næringspolitikk og må behandles med en grundighet som reflekterer dette.

Den som får gevinsten ved kablene må også ta regning og risiko – også for påfølgende nettforsterkninger på land, uavhengig av om det er private aktører eller Statnett som bygger. Flere andre forhold må belyses ytterligere før en investeringsbeslutning fattes. Dette blir spesielt viktig i det kablene i all hovedsak blir finansiert av alminnelig forsyning og industrien. Dette gjelder bl.a. utviklingen av kapasitetsmarkeder i Tyskland og Storbritannia. Avkastningskravet for kablene er satt lavt. Først rundt 2035 forutsettes det at kabelinntektene vil bidra til redusert nettleie. Kostnadsøkningen i sentralnettet bekymrer naturlig nok en globalt konkurranseutsatt industri. Konsekvenser av omfordelingen bør vurderes grundig i forbindelse med konsesjonsbehandlingen både når det gjelder nettariff og kraftpris. Skjevheter må evt. rettes opp, ikke minst med tiltak for å unngå karbonlekkasje.

Uten en betydelig forbedring i inntekter eller kostnader står kraftintensiv industri foran store utfordringer de nærmeste årene.

Utviklingen i industrien utenom verksted, verft og kraftintensiv industri har også vært svakere de siste årene. Verdiskapingen er i 2013 så vidt høyere enn før finanskrisen, i underkant av 100 milliarder kroner. Men hele økningen de siste årene har gått til lønnsvekst, og andelen av verdiskapingen som går til lønn har økt. Brutto driftsresultat i disse bedriftene er relativt uendret siden finanskrisen, se figur 1.11.

Disse industribedriftene har de siste årene gjort arbeidsplassene mer robuste, men det trengs et oppsving i verdensøkonomien for at omstillingene skal slå ut i forbedrede resultater.

Bedrifter som er leverandører av vedlikehold og tjenester til petroleumsvirksomheten har bedret lønnsomheten de siste årene. Dette er også en bransje med kraftig vekst i omsetning og sysselsetting de siste ti årene. For en nærmere omtale av disse bedriftene, se Konjunkturrapport 2013, side 58-59. Verdiskapingen i bransjen passerte 50 milliarder kroner i 2013. Bransjen omfatter om lag 30 000 årsverk, hvorav 2/3 i 100 prosent industribedrifter. Lønnskostnadenes andel av

verdiskapingen var under 50 prosent for første gang siden 2009, og som figuren viser utvikler verdiskapingen seg sterkere enn lønnsveksten, slik at det blir mer igjen på bunntinjen i disse bedriftene.

1.5 INVESTERINGER

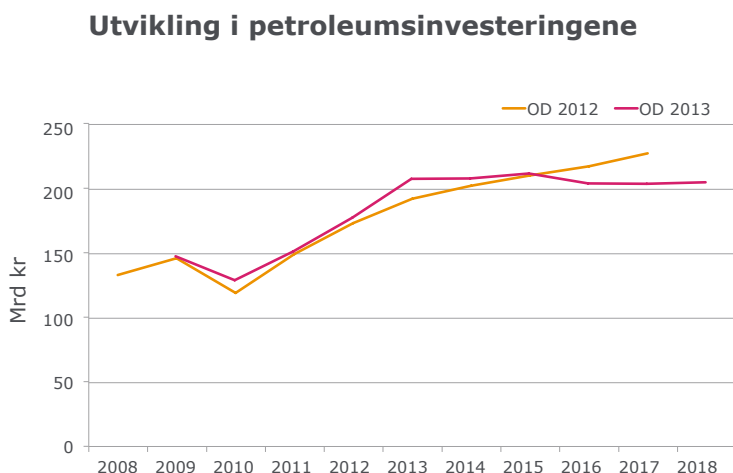
- Norge har verdens høyeste lønnsnivå. Det høye lønnsnivået er en stor utfordring for industribedriftene, hver dag. Skal vi kunne forsvare vårt lønnsnivå de nærmeste årene, kan dette kun gjøres ved investeringer i forskning, innovasjon og maskiner. Det er intet jeg ønsker mer enn økte investeringer på fastlandet for å gjøre arbeidsplassene mer effektive, lønnsomme og robuste.

STEIN LIER-HANSEN, ADM. DIR.
NORSK INDUSTRI

Petroleumsinvesteringer

Investeringene på norsk sokkel nådde i 2013 et platå på noe over 200 milliarder kroner. Oljedirektoratet anslø investeringer på 210 milliarder kroner, og forventer samme nivå i 2014. Statistisk sentralbyrås investerings-

FIGUR 1.12: Oljedirektoratet forventer en utfasing i petroleumsinvesteringene på et nivå i overkant av 200 milliarder kroner de nærmeste fem årene. KILDE: OLJEDIREKTORATET; SOKKELÅRET 2012 OG 2013

undersøkelse anslo 212 milliarder kroner i 2013, men venter en økning til 223 milliarder kroner (+5 %) i år. Andre aktører forventer investeringer på samme nivå som de to offentlige institusjonene.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Neste generasjons kreftbehandling

Lytix Biopharma, som er et norsk legemiddelfirma, utvikler neste generasjon kreftbehandling; immunbehandling. - Vår legemiddelkandidat har potensial til å behandle kreft på en ny og effektiv måte ved å aktivere pasientens eget immunforsvar. Lykkes vi med det, håper vi også å kunne hindre tilbakefall av kreften. Det er gledelig at magasinet Science mener nettopp immunterapi mot kreft er årets viktigste gjennombrudd.

Det sier Unni Hjelmaas, adm. dir. i Lytix Biopharma. Hun forteller at selskapet også utvikler en legemiddelkandidat for infeksjonsbehandling: - Målet er å vise at vi kan forebygge og behandle infeksjoner raskt og effektivt, uavhengig av antibiotikaresistens.

- Vår teknologi er basert på utnyttelse av naturens egne forsvarsmekanismer. Bakterier og kreftceller ødelegges på en rask og effektiv måte.

- Vår strategi er å utvikle legemiddelkandidater til dokumenterte behandlingskonsepter, for deretter å etablere partnerskap med større legemiddelselskaper.

- 2014 og 2015 blir avgjørende for Lytix Biopharma da vi i denne perioden vil vise om behandlingskonseptet for våre to legemiddelkandidater kan dokumenteres, det vil si om de er egnet for videre utvikling til medisiner. Vår framtid som selskap er avhengig av at vi lykkes med i alle fall én av legemiddelkandidatene.

Selskapet har ingen inntekter, og er avhengig av investorer. - Våre første inntekter vil komme fra samarbeidsavtaler med større legemiddelselskaper. Lykkes vi, vil dette komme på plass i løpet av 2015/2016.

UNNI HJELMAAS,
ADM. DIR. LYTIX BIOPHARMA

Oljedirektoratet (OD) forventer nå at investeringene blir værende på årets nivå de nærmeste årene, mens OD i fjor forventet en gradvis vekst i petroleumsinvesteringene, se figur 1.12.

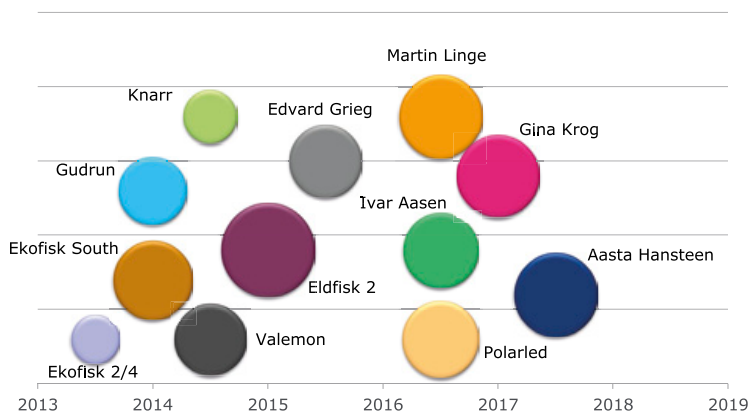
Oljeselskapene har de siste årene valgt ulike strategier for feltutbygging. Noen av feltene bygges hovedsakelig ut med materiell fra norske verft (for eksempel Edvard Grieg), mens andre satses på asiatiske verft ved utbyggingen (Valemon, Ivar Aasen, Aasta Hansteen). Andre er delt mellom Asia og norske verft (Gudrun). Gina Krog er delt mellom andre europeiske og asiatiske aktører.

Dermed vil vi i løpet av de neste tre-fire årene få en bekreftelse på hvilke av leverandørene som best ferdigstiller prosjektene på tid og kostnad.

Ivar Aasen, Martin Linge og Gina Krog skal alle leveres produksjonsklar i fjerde kvartal 2016 og første kvartal 2017. Utbyggingene har budsjett i samme størrelsesorden (25 milliarder kroner) som er godkjent i Plan for utbygging og drift (PUD) i Stortinget. Dermed kan dette være en god test på hvordan de forskjellige utbyggingsmodellene vil fungere med tanke på kostnad og pris. Som figur 1.13 viser, vil det i løpet av de neste fire årene komme ti-tolv nye utbygginger på sokkelen, og vellykkede leveringer vil være viktige for norsk sokkels framtidige konkurranseposisjon.

Våre medlemsbedrifter legger til grunn stabile investeringsutsikter på norsk sokkel i 2014, men med stadig sterkere konkurranse på hvert enkelt anbud. Internasjonalt forventes fortsatt vekst i investeringene, særlig innen høyteknologiske løsninger som utstyr til subsea-utvinning av petroleum. Kongsberg Gruppen viste bl.a. på kapitalmarkedsdagen (7. november 2013) en forventning om årlig vekst i internasjonale petroleumsinvesteringer på sju prosent fram til 2017. Inkludert i dette er en økning i subsea-segmentet fra 37 milliarder dollar i fjor til 69 milliarder dollar i 2017 (årlig vekst på 15,8 %). På presentasjonen for tredje kvartal 2013 viste Aker Solutions en oversikt med global årlig vekst i petroleumsinvesteringene på åtte prosent fram til 2017.

Felt under utbygging på sokkelen

FIGUR 1.13: Oversikt over vedtatte utbygginger på sokkelen som skal leveres i tiden framover. I tillegg vil Goliat komme i løpet av de nærmeste årene, og Johan Sverdrup vil sannsynligvis være produksjonsklar i slutten av perioden.

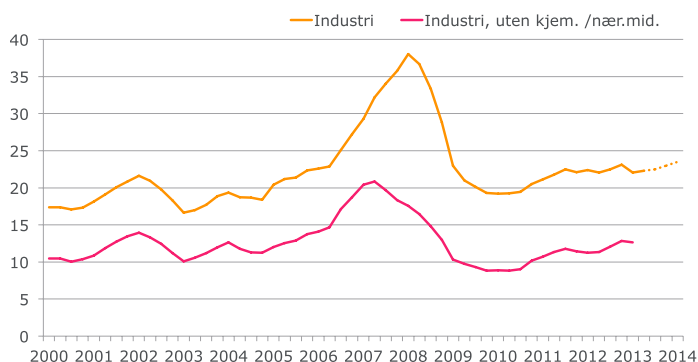
Industriinvesteringer

Siden finanskrisen har industriinvesteringene ligget på et lavt nivå, på rundt 20 milliarder kroner årlig. Nærmere halvparten av investeringene som har vært gjort de siste årene i fastlandsindustrien har kommet innenfor oljeraffinering/kjemisk industri og næringsmiddel, se figur 1.14. Før

finanskrisen var investeringene i de to bransjene lavere som andel av industrien (35-40 %), mens den de siste årene har vært over 50 prosent.

Mange av de andre industribransjene har for det meste gjennomført vedlikeholdsinvesteringer siden finanskrisen, og dette har bidratt til det lave nivået.

Industriinvesteringer

FIGUR 1.14: Industriinvesteringene har vært lave siden finanskrisen, og for andre bransjer enn næringsmiddel, oljeraffinering og kjemisk har investeringene de siste år mest vært til vedlikehold av produksjonsutstyret.

KILDE: SSB - NASJONALREGNSKAP

Flere industribedrifter utenom kjemisk og næringsmiddel har omfattende planer for nye investeringer, men bl.a. pga. svak utvikling i verdensøkonomien og sterk krone i 2012 og 2013 er investeringene utsatt. Usikkerhet om sentrale rammebetingelser har også bidratt til en avventende holdning i bedriftene.

Innenfor bergverk har investeringene steget det siste året knyttet til et stort prosjekt i Nordland, og noen mindre utvidelser. Investeringene i gruve-drift har økt og er på nivå med investeringene før finanskrisen. Flere store prosjekter står foran

viktige avgjørelser i 2014. Hvis disse prosjektene får tillatelse til å gå i gang, kan investeringene løftes ytterligere. Stor aktivitet i verkstedindus-trien har også ført til større investeringer i denne bransjen det siste året.

I tillegg har det vært investert innenfor kjemiske råvarer, bl.a. har Aga bygget to nye luftgassfabrik-ker; én på Kårstø som ble åpnet i 2013 og én i Mo i Rana som vil åpnes i løpet av våren. Bedriftene som produserer kjemiske råvarer har i ulike medier signalisert ytterligere muligheter for større industriinvesteringer i årene framover.

GJENVINNING – EN BRANSJE I VEKST

Avfalls- og gjenvinningsbransjen sysselsatte over 8 000 personer og omsatte for ca 23 milliarder i 2012. Dette betyr at omsetningen i bransjen nesten er doblet de siste 10-15 årene. Tabellen viser utviklingen innenfor avfall og gjenvinning 2010-2012.

Omsetning og sysselsetting avfalls- og gjenvinningsbransjen

	Omsetning (mrd. NOK)	Andel av omsetning – privat sektor	Antall sysselsatte	Andel av sysselsatte – privat sektor	Antall foretak
2010	21 144	69 %	7 969	65 %	484
2011	21 912	71 %	8 121	64 %	496
2012	22 832	71 %	8 130	64 %	489

KILDE: SSB

Årsaken til veksten er todelt. For det første øker ressursutnyttelsen av avfall. Store mengder avfall som tidligere gikk til deponi, bearbejdes i dag til industrielt råstoff eller foredlet avfallsbrensel. Bedre ressursutnyttelse av avfallet gir også mer verdiskapning og flere arbeidsplasser.

En annen årsak er økt forbruk og økonomisk vekst. Vi ser også at det stadig blir nye avfallstyper, ikke minst tunge masser fra bygge- og rivningsaktivitet og ulike typer avfall fra olje- og gassvirksomheten.

For noen avfallsfraksjoner går ressursutnyttelsen ned. For eksempel er andelen husholdningsavfall som går til materialgjenvinning redusert fra 44 prosent i 2008 til 40 prosent i 2012. Blandet avfall fra tjenesteytende næringer øker, og utgjorde ca 950 000 tonn i 2012. Tjenesteytende næringer genererte nesten to millioner tonn avfall i 2012. Dette er den største mengden avfall som har blitt registrert fra denne sektoren i SSB, og det er mer

enn volumet som ble registrert før finanskrisen (2008).

Det er nødvendig med justeringer i virkemiddelapparatet for økt materialgjenvinning av avfall. Norsk Industri ønsker at det innføres forskriftskrav som sikrer at avfall som kan resirkuleres ikke går til forbrenning. Dette vil være i tråd med målset-tingene i EUs 7. miljøprogram der det heter at energiutnyttelse skal begrenses til ikke-resirkuler-bare materialer. I tillegg ser vi at overdimensjonerte kommunale forbrenningsanlegg og overkapasitet på forbrenning av avfall i Norden presser prisene ned. Dette vil kunne redusere andelen avfall til materialgjenvinning. Det er en utfordring at lave priser i konkurransemarkedet for forbrenning av restavfall finansieres gjennom å sette høye priser i markedet der kommunale avfallselskaper har monopol (håndtering av husholdningsavfall fra innbyggerne i egen kommune), se boks i kap. 2.3; «Styrking av Konkurransetilsynet nødvendig».

Flere viktige skatter for industri er forbedret i 2014, se omtale i kapittel 2.1, og dette vil gjøre industriinvesteringer mer lønnsomme i 2014 enn tidligere. Vi forventer en forsiktig økning i investeringene i industrien i 2014. Fortsatt svak krone og sterkere global vekst kan bidra til en sterkere vekst også her. Som figuren viser skal det lite til før industriinvesteringene blir de høyeste siden 2009.

Økte investeringer i kraftsektoren

Realinvesteringene i kraftsektoren har økt fra om lag 15 milliarder kroner i 2010 til nærmere 20 milliarder kroner i fjor. Et økende behov for investeringer i overføringsnettet for kraft er årsaken til investeringsveksten. Samtidig er det vanskelig å gjennomføre nettutbygging/-forsterkninger og bygging av utenlandskabler pga. manglende samfunnsøkonomisk lønnsomhet og økende kostnader, se boks «Kostnader i kraftnettet» i kap. 1.4.

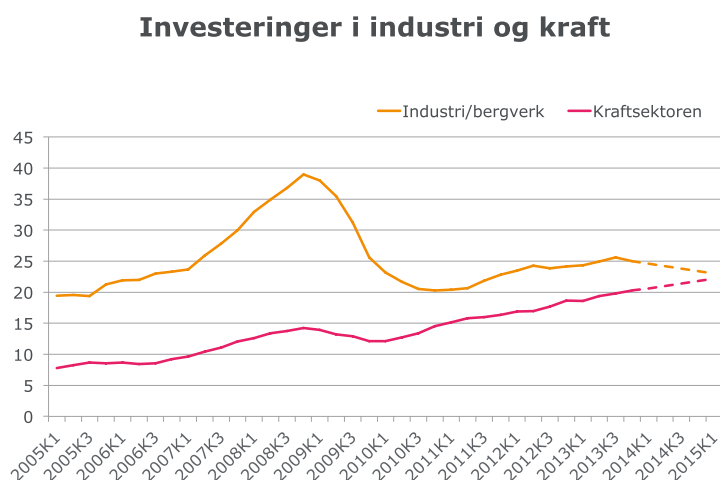
SSB melder om en investeringsvekst i kraftsektoren i 2013 med 2,3 milliarder kroner (+14,1 %) fra 16,3 milliarder kroner i 2012 til 18,6 milliarder per 3. kvartal 2013 (årsbasis). I

investeringsundersøkelsen til SSB planlegger ledere i kraftsektoren å øke investeringene fra planlagte 20,3 milliarder kroner i 2013 til 22,2 milliarder kroner i 2014 (+8,9 %). Se nærmere omtale av investeringsundersøkelsen på nettsidene: ssb.no/kis.

Hvis anslaget fra lederne i kraftsektoren stemmer, vil investeringene fra kraft nærme seg investeringene i industri og bergverk i 2014, se figur 1.15. Nasjonalregnskapet ved utgangen av tredje kvartal viser et investeringsnivå i industri og bergverk på vel 25 milliarder kroner (23 milliarder kroner + 2,5 milliarder kroner), og en vekst fra samme periode i 2012 på sju prosent. I Investeringsundersøkelsen er imidlertid industribedriftene noe mer avventende, og tror investeringsnivået vil falle noe sammenlignet med 2013.

Øvrige investeringer i fastlands-Norge

Investeringer i fastlands-Norge har vært lave de siste årene, og særlig boliginvesteringene har svekket seg gjennom 2013. I Nasjonalbudsjettet for 2014 forventer Regjeringen en oppbremsing i

FIGUR 1.15: Investeringene i industri og bergverk har økt de siste årene og kraftinvesteringene har hatt en jevn økning. I SSBs spørreundersøkelse er imidlertid industrilederne mer avventende enn lederne i kraftsektoren. Hvis den avventende holdningen blir en realitet kan investeringene i de to sektorene bli likeverdige i 2014.

KILDE: SSB, NASJONALREGNSKAP OG INVESTERINGSUNDERSØKELSEN

investeringene i offentlig forvaltning fra en vekst på 5,9 prosent i 2013 til 3,6 prosent i 2014.

I siste økonomibarometer fra NHO ble fokus satt på svekkede utsikter for investeringer i fastlands-Norge. «Svake investeringsutsikter i fastlands-Norge» var ett av hovedbudskapene ved fremleggelsen av bedriftenes vurdering av den økonomiske situasjonen. Årsaken til dette forklarer NHO med «Reduserte salgspriser, synkende omsetning/ordrettilgang og svak kostnadsmessig konkurranseevne er fortsatt de største investeringshindringene» i rapporten fra september 2013.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Vekst i avfall

- Markedet for avfallshåndtering vil fortsette å vokse i 2014 og vi er optimister med tanke på framtiden, sier adm. dir. Bjørn Hoel i Ragn-Sells.

Han mener at det har vært mye skremsel i avisene med dystre utsikter for industrien, men sitter ikke med dette inntrykket selv.

- Det er ikke nedgang i Norge, og det er fortsatt vekst. Vi lever av alle de varene som folk ikke vil ta hånd om lenger. Alt fra skrapjern, plast og metaller til treflis. Selv om byggebransjen viser en liten stagnasjon, så er det fortsatt vekst i andre næringer. Det vi kanskje opplever er at når nybygg stagnerer så vokser rehabilitering, og det er et marked for oss. Detaljhandel vokser også. Summen er at vi ser lyst på 2014. Vi kommer nok til å øke antall ansatte i løpet av året, sier Hoel.

Han mener at lønnsoppgjøret bør bli så måteholdent som mulig, men samtidig påpeker han at det er viktig å forhandle slik at vi ikke framprovoserer noen stor streikevilje. - Med regjeringsskiftet i bakhodet så skal vi være klar over at noen vil se seg tjent med dette. Lønnsoppgjøret bør munne ut i at alle blir passelig misfornøyd. I vår bransje ligger vi

forholdsvis moderat lønnsmessig. Vi lever av det innenlandske markedet og er ikke like sårbare som de som lever av eksport, sier Bjørn Hoel.

BJØRN HOEL, ADM. DIR., RAGN-SELLS

1.6 TAPTE OFFSHOREKONTRAKTER – HVA NÅ?

Bygging av plattformdekkene til mange av de store prosjektene som gjennomføres på norsk sokkel nå, pågår i Asia. Spesielt sørkoreanske verft vant mange av kontraktene. I tillegg til selve byggingen utføres også svært mye av engineeringarbeidet hos selskaper utenfor Norge. Selv om store deler av norsk oljeteknologiindustri går godt, påkaller situasjonen til norske offshoreverft med sine prosjektgjennomførings- og engineeringavdelinger oppmerksomhet. Verftene har tapt konkurranseevne, noe som medfører konsekvenser i form av nedbygging av kapasitet, tap av arbeidsplasser og kompetanse.

Sommeren 2013 leverte Aibel plattformdekket til Gudrun fra sitt verksted i Haugesund. Et prosjekt som Statoil har betegnet som en absolutt suksess, levert i henhold til avtale. Oljeselskapet Lundin plasserte den store kontrakten for bygging av plattformdekket til Edvard Grieg hos Kværner i 2012. Et prosjekt som så langt er i rute, og som bygges på Stord. Den gangen konkluderte Lundin med at Kværner var totalt sett rimeligst og best på leveringstid. Lundin tildelte kontrakten i en periode like før alle de andre store prosjektene ble plassert i Asia.

Det var en kjensgjerning at norske leverandører ikke på noen måter hadde kapasitet til å bygge alle disse plattformdekkene, men håpet var at noen av disse ville havne i Norge, slik at industrien ville ha en jevn og god aktivitet de nærmeste to-tre årene. Resultatet av anbuds-rundene var at alt gikk til Asia.

Dette skapte sjokkbølger inn i leverandørindustrien, ved at et slikt resultat ikke bare påvirker hovedleverandør, men hele leverandørkjeden og kompetansebasen i Norge. Alvorligheten i dette ble grundig drøftet i Norsk Industris bransjeforening Olje & Gass, og det ble besluttet å gjennomføre en grundig analyse av hva som hadde skjedd, samt gjøre en vurdering av konkurransekraften fra norske leverandører. Rystad Energy ble engasjert til å gjennomføre analysen. De gjorde også en gjennomgang av bygging av plattformdekk til norsk sokkel de siste årene.

Rystad Energy kom med følgende sammendrag i sin analyse:

Norske plattformdekkleverandører kan være internasjonalt konkurransedyktige

Strukturell kostnadsforskjell mellom norske og utenlandske verft basert på komponentvis analyse, er estimert til ca 30 prosent. Totalkostnaden jevnes imidlertid ut ved levert prosjekt grunnet strukturelle merkostnader og verditap som følge av lenger leveransetid ved bygging i utlandet.

Prisforskjellene mellom norske og internasjonale EPC-leverandører (Engineering, Procurement, Construction) på opp til 70 prosent, som ble kommunisert gjennom pressen i forbindelse med kontraktsinngåelsene, er bekreftet som en ekstremitet, men reflekterer ikke de strukturelle kostnadsforskjellene mellom norske og internasjonale EPC-leverandører:

- Offentliggjorte prisforskjeller sammenlikner inngåtte kontrakter med uforhandlede tilbud
- Norske EPC-leverandører måtte planlegge for parallelle prosjektgjennomføringer, noe som fører til høyere forventede kostnader

- Prisforskjellene var påvirket av nåværende lavkonjunktur i Korea og høykonjunktur i Norge

Strukturelle merkostnader: Krever mer oppfølging fra operatørene på utenlandske verft

Plattformdekk-kontrakter plassert i Asia forventes å kreve vesentlig mer oppfølging fra operatøren enn tilsvarende kontrakter plassert i Norge. Behovet for kompetent oppfølgingspersonell og lederskap fra operatørens side er stort.

Strukturelle verditap: Lenger gjennomføringstid for plattformdekk bygget i utlandet

Plattformdekk bygget i Asia vil normalt kreve lenger tid enn tilsvarende leveranser fra norske EPC-leverandører pga. økt transporttid og mindre grad av parallellitet mellom engineering og fabrikasjon. Prosjektgjennomføringsplanene for pågående prosjekter indikerer at prosjekter med plattformdekkleveranse fra Asia krever minimum seks måneder lenger gjennomføringstid enn tilsvarende leveranser fra Norge. Nåverditapet som følge av dette bør legges inn i evalueringen av tilbudene.

Oversikt over pågående store feltutbygginger og hovedleverandører

PROSJEKT	INNRETNING	UNDERSTELL	TOPSIDE	ENGINEERING	OPERATØR
Goliat	Sirkulær FPSO	Hyundai HI Korea	Hyundai HI Korea	CB&I	ENI
Gudrun (levert)	Jacket	Kværner Verdal	Aibel Thailand/Haugesund	Aibel	Statoil
Valemon	Jacket	Dragados offshore Cadiz	Samsung HI Korea	Technip KL	Statoil
Edvard Grieg	Jacket PDQ	Kværner Verdal	Kværner Stord	Aker Solutions	Lundin
Martin Linge	Jacket	Kværner Verdal	Samsung HI Korea	Technip	Total
Aasta Hansteen	SPAR	Technip og Hyundai HI	Hyundai HI Korea	CB&I	Statoil
Ivar Aasen	Jacket PDQ	Saipem/Italia	SMOE Singapore	Mustang	Det Norske
Gina Krog	Jacket	Heerema	DSME Korea	Aker Solutions KL	Statoil
Mariner (UK)	Jacket	Dragados	DSME	CB&I	Statoil

Norsk
 Utenlandsk

Økt risiko for forsinkelser og overskridelser ved bygging i utlandet

En gjennomgang av utbyggingsprosjekter på norsk sokkel som er levert siden 2000 eller er under bygging, viser større forsinkelser og overskridelser for EPC-kontrakter plassert utenfor Norge. Etter hvert som operatørene og de internasjonale verftene får erfaring i å gjennomføre slike prosjekter er det sannsynlig at dette vil bedre seg.

Langsiktige konsekvenser for norsk leverandørindustri kan bli vesentlige ved erosjon av verftsindustrien

Selv om EPC-markedet for plattformdekk utgjør en relativt liten del av de totale leveransene til norsk sokkel, kan et bortfall av dette segmentet gi store ringvirkninger for norsk leverandørindustri. På sikt kan dette føre til en vesentlig reduksjon av norske leveranser til offshore-industrien. Det vil også ramme de viktigste «lærlingefabrikkene» for norske offshore-arbeidere. Dette vil i neste omgang få stor betydning for vedlikeholdsoppgaver som skal utføres, både på feltet og på landanlegg.

Norsk innhold

Norsk innhold i fremtidige utenlandske EPC-kontrakter kan synke fra rundt 75 prosent ned mot 15 prosent.

Rapporten ble kommunisert til de viktigste leverandørene, myndighetene, Statoil og KonKraft.

KonKraft-arbeidet

Organisasjonene i KonKraft (Norsk Industri, Norsk olje og gass, LO og Rederiforbundet) gjennomførte et rådsmøte våren 2013. Det ble vedtatt å etablere en arbeidsgruppe med representanter for viktige operatør- og leverandørbedrifter for å analysere situasjonen og drøfte norske leverandørers konkurranseevne i bred forstand.

Dette arbeidet ble avsluttet i november 2013 og hovedkonklusjonene i rapporten som ble lagt fram er:

- Norsk sokkel må generelt være internasjonal konkurransedyktig. Det gjelder også for norske offshore-verft som møter sterk internasjonal priskonkurranse.

- Arbeidsgruppen foreslår ikke proteksjonistiske tiltak.
- Norske offshore-verft viser til at de gjennomfører tiltak for nødvendig omstilling og styrket konkurranseevne og produktivitet. Verftene arbeider kontinuerlig med forbedringer i egen leverandørkjede og iverksetter omfattende tiltak for å opprettholde konkurranseevnen framover.
- Arbeidsgruppens vurdering er at norske offshore-verft derfor kan være konkurransedyktige i tiden som kommer, også for nybygg av store offshore-konstruksjoner. Norske offshore-verft bør være konkurransedyktige basert på sin geografiske nærhet og EPC-erfaring med stor grad av samhandling og parallellitet mellom engineering og bygging. Verftenes kompetanse og gjennomføringsevne tilsier dette.
- Kompetanse er identifisert som næringens viktigste strategiske fellesinteresse, særlig breddekompetansen, det vil si den som omfatter flere fagområder.
- Nybyggsaktiviteten på offshore-verftene representerer en viktig kompetanse for norsk sokkel og for rekruttering, kunnskap og innovasjon i petroleumsklyngen. Denne kompetansen har betydning for videre utvikling av norsk sokkel.
- Det er en fordel for alle operatører på norsk sokkel at det fortsatt bygges produksjonsinnretninger i Norge. Operatørene har derfor egeninteresse i å samhandle aktivt med egen leverandørkjede for å ivareta denne fordelene.
- Et sentralt bidrag fra myndighetene til sokkelens konkurranseevne er å legge til rette for jevn aktivitet.
- Myndighetene bør bidra til å styrke standardiseringsarbeidet på norsk sokkel, både innenfor NORSOK-standardene og arbeidet med standardkontraktene.
- Myndighetene kan bidra til å styrke konkurranseevnen ved økt samhandling med næringen.
- Myndighetene kan også vurdere hvordan forvaltningen selv kan bidra til økt effektivitet.

Hva nå – og veien framover

Tap i konkurranser kan i mange tilfelle føre til skjerping og bedring av konkurransekraften i neste omgang. Det som imidlertid er viktig er å forstå hva som skjedde, hva konkurrentene gjør

og hvordan vi kan bli bedre i neste konkurranse. Dette er noe av det Rystad-analysen og KonKraft-rapporten har gitt oss innsikt i og svar på. Det er nok noe uenighet mellom enkelte oljeselskap og leverandørindustrien når det gjelder vekting og evaluering av ulike kriterier for plassering av kontraktene. Dette vil vi få svar på i ettertid.

Når de endelige prislappene foreligger, men industrien må konsentrere seg om å se framover. Aktørene har allerede tatt betydelige tak når det gjelder å bedre konkurransekraften og evnen til å vinne framtidige kontrakter.

Bredt industrisamarbeid mellom oljeselskapene, leverandørbedriftene og arbeidslivets parter er viktig og har gode tradisjoner i Norge. Industrien og organisasjonene har nå satt i gang arbeid med mange av tiltakene som KonKraft-rapporten foreslår. En av de viktigste er økt effektivisering. Her er enkeltelskaper godt i gang med å se på hvordan gode samarbeidsarenaer kan stimulere

denne prosessen og dette arbeidet. Andre områder som er godt i gang er styrking av NORSOK og oppdatering og revidering av standardkontraktene (NTK).

Nye prosjekter

På nybyggsiden er det prosjektene som følger av utbyggingen av gigantfeltet Johan Sverdrup som lyser sterkest i horisonten. Aker Solutions har fått en viktig rammekontrakt med Statoil der de skal utføre studier, engineering, innkjøp og prosjektstøtte for arbeidet med Johan Sverdrup-feltet. Det er naturligvis et sterkt ønske om at norske leverandørmiljøer også vinner utbyggingskontraktene, men da må priser og gjennomføringsevne være best i det globale marked. I mellomtiden er det svært utfordrende med lavere aktivitet. Det er også utfordrende at mange høykompetente ressurspersoner fra Norge engasjeres av oljeselskapene til høy kost i Asia for å sikre at prosjektene blir levert til tid og kvalitet, samtidig som vi lærer opp våre konkurrenter i øst.

2. Status 2014 – omstilling gir vekst

I starten av 2014 står vi foran et utfordrende landskap. Verdensøkonomien er inne i den laveste vekstperioden siden den kalde krigen, med lite drahjelp fra verdensmarkedet. Kronen har gjennom flere år vært rekordsterk. Reallønnskostnadene i Norge har økt med 30 prosent de siste ti årene, mens reallønnen hos våre handelspartnere er uendret. Norge har prioritert bruk av oljepenger til samfunnsvitenskapelig forskning framfor næringsrettet forskning som gir økt verdiskaping og vekst. Europa opplever omfattende karbonlekkasje pga. avgifter på CO₂. Mange av våre naboland har endret skattesystem for bedriftene. Våre bedriftseiere har fått en norsk særskatt, av ideologiske hensyn. Og Nord-Europa går igjen foran resten av verden gjennom strengere regulering av drivstoff til skip.

Kan kompetanse, bedre bruk av ressurser og oljepenger, innovasjon og dyktige ansatte og ledere i bedriftene klare utfordringene også i 2014?

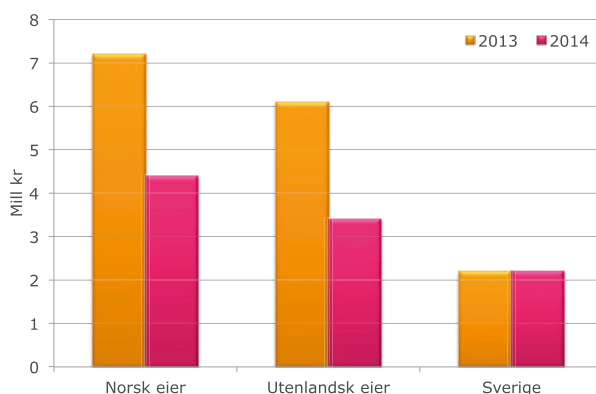
Et av de mest gledelige utviklingstrekk i 2013, var at den sterke kronen endelig slakket av på jerngrepet den har hatt på norske eksportbedrifter. Rammebetingelsene for industri og vekstbedrifter er, som vi skriver i dette kapitlet, forbedret. Skatten på investeringer og norsk eierskap er redusert, næringsrettet forskning får i 2014 ett av sine beste år noensinne. Utbygging av veinettet gir oss flere sammenhengende motorveier.

Kan lønnsoppgjøret i 2014 bidra til at vår reallønn ikke stiger mer enn hos våre handelspartnere?

2.1 BEDRIFTSBESKATNING

Fra 2014 er det innført startavskrivning på investeringer i maskiner (saldoklasse d). Dette gjør at en del av investeringsulempen mellom Norge og Sverige er fjernet, da vi tidligere hadde avskrivningssats på 20 prosent, mens Sverige har

Skatt, maskininvestering på 100 mill. kr.

FIGUR 2.1: Skattebelastningen på maskininvestering er betydelig redusert ved innføring av startavskrivning i saldogrupper d, lavere selskapsskatt og lavere formuesskatt. Det som skiller en norsk og svensk maskininvestering i 2014 er eiendomsskatt på maskiner, samt formuesskatt i Norge (Sverige har ikke formuesskatt og fritar maskiner fra eiendomsskatt), og lavere selskapsskatt i Sverige.

hatt 30 prosent avskrivning på maskininvesteringer i hele levetiden.

Senkning av selskapsskatten i Norge bidrar også til noe lavere skatt for en lønnsom investering. For en norskbasert eier bidrar også lavere formuesskatt med en nedgang i den totale skattebelastningen, og avstanden i skattebetingelser mellom en norsk og svensk investering reduseres ytterligere.

I regjeringserklæringen står det at Regjeringen vil «frita fastmonterte, ikke-integrerte maskiner fra eiendomsskatt i industrianlegg», og dette kan åpne for at den kommunale eiendomsskatten på maskiner reduseres framover. I dag er denne opptil 0,7 prosent av takstverdi for industrimasiner i kommuner som skriver ut eiendomsskatt. Taksten står fast for ti år av gangen, uavhengig av teknologisk og markedsmessig utvikling.

Som figuren viser har lønnsomheten ved en maskininvestering i Norge blitt forbedret i 2014, men det er fortsatt et stykke til svensk skattenivå for en nyinvestering. Skattebetingelsene som er blitt bedre i Norge i 2014 er:

- Innføring av startavskrivning på maskiner med 30 prosent, dvs samme avskrivningssats som i Sverige første år
- Reduksjon i selskapsskatten med ett prosentpoeng fra 28 prosent til 27 prosent
- Redusert formuesskatt, for norske eiere, fra 1,1 prosent i 2013 til én prosent i 2014
- Økt bunnfradrag i formuesskatten fra 870 000 til en million kroner

Formuesskatten har riktignok i noen år fått høyere bunnfradrag og som sådan er det færre som

betaler formuesskatt enn før. Men formuesskatten er i flere år blitt betydelig skjerpet for de som fortsatt betaler den. Reduksjonen av formuesskatten (netto) må ses på med denne bakgrunnen. Reduksjonen er om lag 1,8 milliarder kroner for norske eiere, og dermed reduseres denne fra 14,6 milliarder kroner i 2012 til 12,8 milliarder kroner i 2014 (-12,9 %). I tillegg er arveavgiften fjernet helt fra 2014. Til sammen medfører dette 3,5-4 milliarder kroner hvert år i lavere skattebelastning for eiere av bedrifter, produksjonsmaskineri, arbeidskapital, finanskapital og fast eiendom.

Norge har en fordel ved lavere arbeidsgiveravgift sammenlignet med Sverige, men som tabell 2.1 viser, har svenske maskininvesteringer bedre betingelser på bedriftsbeskatningen, til tross for de ovennevnte forbedringer.

Norske eiere av industribedrifter og annet næringsliv har de siste åtte årene betalt en stadig økende del av bedriftenes verdi i formuesskatt. Formuesskatten var 1,1 prosent fra 2006-2013, men grunnlaget for verdsettingen har økt. Dermed har eierne betalt en økende del av bedriftens samlede verdi i formuesskatt. Verdsettingen er ulik mellom forskjellige bedrifter. I børsnoterte bedrifter betales det formuesskatt av 100 prosent av verdien per 31.12. Skatten betales året etter verdsettingen, og hvis aksjekursen faller med 25 prosent før skatten betales, blir den effektive formuesskatten 1,5 prosent. For en nærmere omtale av effekten av ulikt skattegrunnlag for formuesskatt viser vi til omtale i Konjunkturrapporten 2013, side 33-34.

Sammenlignet med en utenlandsk eier betalte en norsk eier i perioden 2006-2013 opptil ni prosent

RAMMEBETINGELSE	NORGE	SVERIGE
Arbeidsgiveravgift	14,1 %	31,5 %
Selskapsskatt	27 %	22 %
Avskrivning, år 1	30 %	30 %
Avskrivning, år 2 og senere	20 %	30 %
Formuesskatt	1,0 %*	fritatt
Eiendomsskatt, maskin	0,7 %	fritatt

*Kun for norske eiere

TABELL 2.1 Viktige rammebetingelser for industribedrift i Norge vs. Sverige.

av bedriftens verdi i formuesskatt. En utenlandsk eier betalte null. I årets spørreundersøkelse er det mange av bedriftene som påpeker dette «overhenget» i formuesskatt for norske eiere.

I 2014 er formuesskatten satt ned fra 1,1 til 1,0 prosent. Dette er isolert sett en meget positiv lettelse for norske eiere, men overhendet mot

utenlandske eiere fortsetter å øke. I løpet av få år kan enkelte eiere av industribedrifter måtte betale ti prosent av bedriftens markedsverdi i formuesskatt. Uten utbytte betyr dette at den norske eieren har måttet «subsidiere» sitt eierskap med inntekter fra lønnsarbeid eller annen virksomhet.

SYKEFRAVÆR: LAVT NIVÅ – FLATER UT

Etter ti år har sykefraværet i Norsk Industris medlemsbedrifter flatet ut og ligger nå på et nivå 35 prosent under den høyeste noteringen, som vi hadde vinteren 2003.

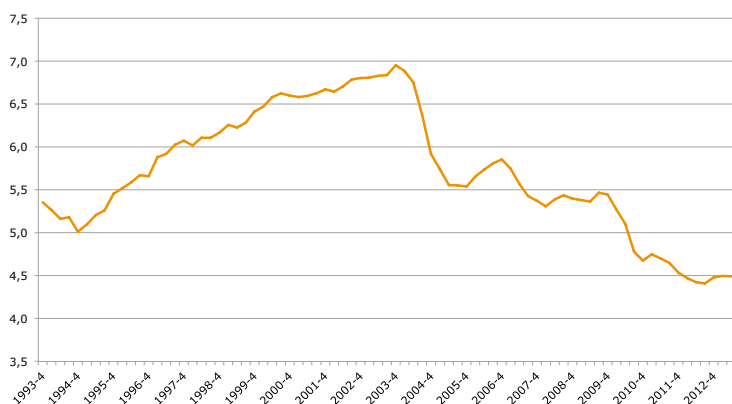
Systematisk arbeid gir resultater. Arbeidsgivere og ansatte har i disse årene blitt godt kjent med betydningen av oppfølging og tilrettelegging. Arbeidsplassen har blitt den viktigste arena for forebygging, for å finne løsninger og for tilbakeføring til arbeid. Mange bedrifter har lyktes med inkluderende og tilretteleggende tiltak. Den positive utviklingen med redusert fravær gir betydelige menneskelige og økonomiske gevinster. Mindre sykefravær innebærer større nærvær på en arena som i utgangspunktet kan være helsefremmende

og som normalt er en gevinst for den enkelte. Større nærvær innebærer også klare økonomiske gevinster for virksomhetene ved reduserte kostnader og normalt bedre produksjon.

Vi anslår at nåværende sykefraværsliv gir årlige besparelser på vel 800 millioner kroner i medlemsbedriftene sammenliknet med nivået vinteren 2003. Arbeid med å redusere sykefravær ned til optimalt nivå er derfor vinn-vinn for alle.

Fortsatt er imidlertid noen bedrifter bedre enn andre og muligheten for læring er derfor til stede. Norsk Industris sykefraværstatistikk er et godt utgangspunkt for benchmarking som grunnlag for forbedring.

Sykefravær Norsk Industri 1993-2013

Utvikling i sykefraværet (glidende snitt) fram til 3. kvartal 2013.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Vi kan næringsrettet FoU!

Tine Rørvik, PhD og administrerende direktør i bedriften Norner AS, tror at 2014 blir et godt år, med moderat vekst. Selskapet bedriver «praktisk troubleshooting» så vel som å utarbeide analyser og spennende forskningsprosjekter med store industri-aktører. Her er hva hun har å si:

Hva er det Norner kan tilby?

- Norner har en unik posisjon innen næringsrettede FoU-tjenester gjennom vår bakgrunn fra Statoil og senere Borealis' petrokjemivirksomhet. Vi fortsetter suksesshistorien som startet for 35 år siden som et verdensledende forsknings- og utviklingssenter innen polymerer, plastmaterialer og anvendelser. Porteføljen varierer fra praktisk «troubleshooting» og analyser i våre omfattende laboratorier til spennende forskningsprosjekter med store industri-aktører for å utvikle helt nye materialer for framtidens behov eksempelvis innen olje og gass subsea.

Hvordan ser utsiktene ut for 2014?

- Vi mener 2014 blir et godt år med moderat vekst. Norner eksporterer ca. 60 prosent av tjenestene utenfor Norge og har vært en del av et utfordrende globalt marked allerede i flere år. Vi forventer derfor en internasjonal omsetning på nivå med 2013. Det som er mest spennende for 2014 og gir grobunn for vekst er utviklingen av vår satsing på olje og gass der Norner har hatt 50 prosent vekst bare i 2013. De mange teknologiske utfordringene innen olje og gass bidrar til at nye innovative materialløsninger må på plass.

Det er hovedoppgjør i år. Hva er ditt råd til våre forhandlere?

- Det er store utfordringer for oss som selger FoU-tjenester internasjonalt der vi ofte konkurrerer med institusjoner som både har lavere lønnskostnader og tung basisfinansiering fra myndighetene. Svært

moderate lønnstillegg er derfor viktig.

TINE RØRVIK,
ADM. DIR., NORNER AS

2.2 AVGIFTER FOR INDUSTRIEN

Norge har i likhet med Sverige utformet deler av avgiftene i tråd med EUs energiskattedirektiv, der det åpnes for at vareproduksjon kan ha lavere skatter på kraft og fossile brenslere enn alminnelig forbruk. For energiprodukter som inngår via en industriprosess i en vare, er det åpnet for at avgiftene kan være null.

I Norge brukes ikke denne utformingen på avgiftene på fyringsolje, med noen unntak. Dette betyr at fyringsolje er en relativt dyr innsatsfaktor for industribedrifter. Fra 2013 til 2014 øker de samlede avgiftene på fyringsolje kraftig, og er på om lag 2 500 kroner/tonn for lett fyringsolje til industribruk. Anvendelse av biobrensel, propan, butan eller LNG har en vesentlig lavere avgift enn fyringsolje. For industribedrifter som ligger på steder der naturgass ikke er tilgjengelig, for eksempel Mo i Rana eller i Innlandet, er avgiftene en stor utfordring.

For å bedre konkurransekraften til industrien er det viktig at alternativ til fyringsolje blir tilgjengelig flere steder.

2.3 INNRETNING AV FORSKNINGSMIDLER

NIFU (Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning) har på oppdrag av Norsk Industri studert utviklingen i offentlige bevilgninger til næringsrettet FoU over siste tiårsperiode. Resultatene er presentert i kapittel 3.

Resultatene er nedslående, men entydige: Med tre ulike tilnærminger kommer NIFU fram til omtrent samme resultat, som viser at bare rundt en femtedel av offentlige FoU-bevilgninger går til næringsrettet FoU. For siste tiårsperiode er det en klart svakere vekst i bevilgningene til næringsrettet FoU enn øvrige FoU-bevilgninger. Sett i en internasjonal kontekst blir ikke bildet bedre, Norge ligger omtrent midt på treet eller under når det gjelder graden av næringsretting i offentlig FoU-innsats.

Dette kan ikke karakteriseres som annet enn skuffende og meget alvorlig. Sett i lys av den turbulente økonomiske tiden vi har opplevd i

Europa i siste halvdel av denne perioden, viser dette en uforståelig politisk nedprioritering av forskningsmidler som nå må snus.

For industrien er det klart at offentlig innsats for stimulering av FoU og innovasjon blir særlig viktig gjennom en krevende periode med finanskrise og høy kronekurs. Dette for å motvirke at bedriftene reduserer sin forskningsinnsats på kort sikt for å kutte kostnader.

I stedet er det nettopp i slike perioder den forskningsinnsatsen bør styrkes, for å gjøre kunnskapsintensiv industri i stand til å posisjonere seg med økt konkurranseevne når de økonomiske utsiktene igjen normaliseres. Norsk Industri ønsker en bedre forståelse for lønnsomheten i FoU-investeringer i næringslivet, ikke bare på bedriftsnivå, men også for samfunnet. Dette er også grundig dokumentert i forskningen. Ikke minst har dette betydning for Norges attraktivitet som vertsland for utenlandske selskaper som

KLYNGESATSINGEN TAR NYE STEG

I 2014 etablerer Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd et nytt program for utvikling av næringsklynger; Program for klyngeutvikling. Programmet skal bestå av tre nivåer for klynge samarbeid, hvorav to nivåer er en videreføring av de eksisterende programmene ARENA og Norwegian Centres of Expertise (NCE). I tillegg lanseres et nytt nivå, Global Centres of Expertise (GCE).

Målet med å innføre et nytt nivå i klyngeprogrammet er å forsterke klyngebedriftenes posisjon i globale verdikjeder og markeder gjennom bl.a. å styrke samarbeidet med internasjonale kunnskapsmiljøer.

Norsk Industri og industriklyngene har lenge etter spurt en mer helhetlig klyngepolitikk, og er derfor glade for at klyngeprogrammet nå utvides med et nytt nivå. Tilbakemeldingen fra disse veletablerte NCE-klyngene er at de opplever den nye GCE-ordningen som svært viktig for å styrke vertskapsattraktiviteten til norske bedrifter i globale konsern.

Dette er næringsklynger med sterke, kunnskapsbaserte nav. I flere tilfeller ser vi at store globale selskaper har valgt å legge deler av sin produksjon til Norge, for å sikre nærhet til en verdensledende kompetanse på sine felt.

GCE-ordningen er rettet mot klynger som opererer i en global næringskjede. Våre eksportrettede Industriklynger vil være sterke søkere til den nye ordningen. Dette er næringsklynger som har vist evne til samarbeid om å flytte kunnskapsfronter regionalt, nasjonalt og globalt. Dette kommer til uttrykk bl.a. gjennom etableringen av industriklynge samarbeidet Norwegian Industrial Cluster (NIC).

Norsk Industri ser fram til å følge den norske klyngeinnsatsen ett steg videre.

Beskrivelse av de forskjellige klyngeprogrammene:

Arena: Klynger med nyetablerte og/eller umodne samarbeidsinitiativ, men med en organisasjon, strategisk plattform og et ressursgrunnlag som gir et godt potensial for videre utvikling basert på samarbeid. Selve klyngen kan være relativt liten og primært ha en regional posisjon, eller være større og ha en nasjonal posisjon.

NCE: Klynger med en etablert organisasjon med velutviklede tjenester, partnere med erfaringer og oppnådde resultater fra samarbeidsprosjekter, veletablert nasjonal posisjon og videre vekstpotensial.

GCE: Klynger med en velfungerende klyngeorganisasjon, en kritisk masse med partnere med høy interaksjon på et bredt strategisk aksjonsområde, forankret i et velfungerende innovasjonssystem, og med en veletablert posisjon innenfor globale verdikjeder.

Det legges opp til følgende finansieringsrammer per klyngeprosjekt per år:

- Arena: 1,5-3 millioner kroner
- NCE: 4-6 millioner kroner
- GCE: 8-10 millioner kroner

I statsbudsjettet for 2014 er det satt av 127 millioner kroner i støtte til klyngegildene.

velger å etablere sin virksomhet i nærhet til kunnskapsfronten.

Statsbudsjettet for 2014 blir et bedre år for forskningsbevilgninger. I NIFUs analyse av statsbudsjettet anslås det en realvekst for forskning på 4,1 prosent. Stoltenberg-regjeringens budsjettforslag ville gitt en realvekst på tre prosent. Med Høyre-Frp-regjeringens endringsforslag til budsjettet fikk bevilgningene til næringsrettet FoU en påplussing i størrelsesorden 120 millioner kroner. Norsk Industri håper vi med dette ser begynnelsen på en varig kursendring med betydelig sterkere vekst i bevilgningene til næringsrettet FoU.

I forslag til statsbudsjett for 2014 utgjør forskningsbevilgningenes andel av BNP 0,9 prosent; eller 0,96 prosent om provenytapet for SkatteFUNN regnes med. Dette er nærmere én-prosent målet enn noen gang tidligere på 2000-tallet (NIFU). I 2012 utgjorde den samlede FoU-innsatsen i Norge 1,66 prosent av BNP. Det er med andre ord et godt stykke forskningsarbeid som gjenstår før vi når målsettingen om tre prosent av BNP, en målsetting som også den nåværende regjeringen har videreført.

EU-landene har siden 2001 hatt et vedtatt mål om å heve samlet FoU-innsats til tre prosent av

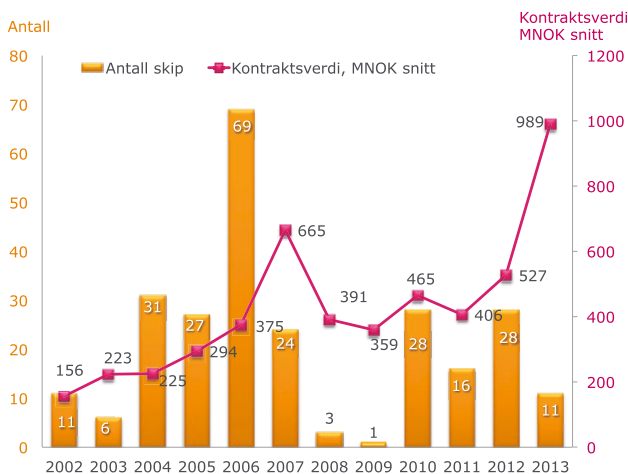
SPENNENDE FORRETNINGSMODELL FRA ULSTEIN

De senere år har størrelsen på offshore-skip som bygges ved norske verft økt kraftig. Både de fysiske dimensjonene og den teknologiske kompleksiteten skyter fart, og kontraktsverdiene følger etter. Møreforskning har nylig presentert tall som viser med all tydelighet at bransjen står foran endringer.

Å øke størrelsen og kompleksiteten gir mange spennende utfordringer for et verft. En sak er at den

fysiske størrelsen på verftets dokk kan bli en begrensning og en må foreta tunge investeringer for å øke anleggets kapasitet. En annen sak er de teknologiske og finansielle risikomomentene slike komplekse byggeprosjekt medfører. Konsekvensene av forsinkelser for eksempel hos underleverandører kan bli store.

Et eksempel fra Ulstein illustrerer økningen i den fysiske størrelsen, i form av en serie fartøy som

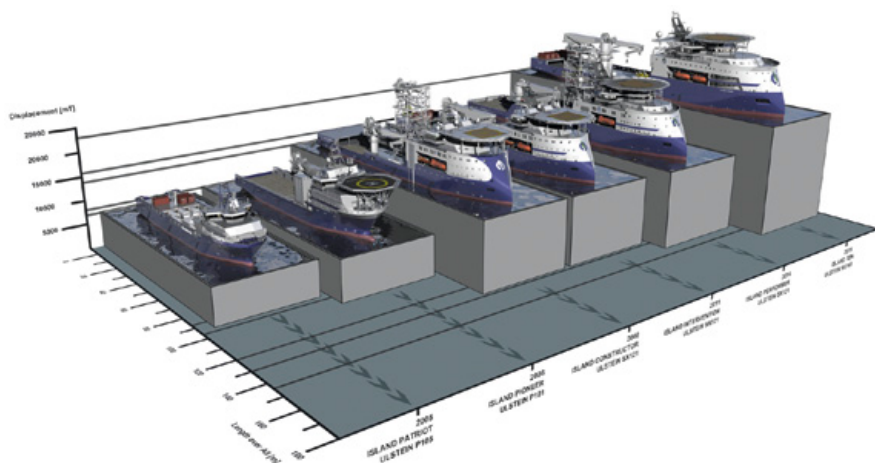
Figuren viser gjennomsnittlig kontraktsverdi for offshore-skip bygget ved verft i Møre og Romsdal. Vi ser en dramatisk økning i løpet av få år. KILDE: MØREFORSKNING

BNP. Målet skulle opprinnelig nås innen 2010, men har siden blitt skjøvet på til 2020. Ved begynnelsen av perioden var EUs FoU-innsats 1,76 prosent av BNP, mens den nå ligger på rundt 1,94 prosent (Indikatorrapporten).

SkatteFUNN-ordningen styrkes med statsbudsjettet 2014. Fradraggrunnlaget heves fra elleve til 22 millioner kroner, og i tillegg utvides rammen for egenutført FoU fra 5,5 til åtte millioner kroner. Den maksimale timesatsen for egne ansatte økes også fra 530 til 600 kroner per time. Effekten av endringene i SkatteFUNN for 2014 vil gi et økt provenytap på 250 millioner

kroner. Totalt for ordningen er provenytapet for 2014 anslått å bli vel 1,8 milliarder kroner. Dette er en styrking av en ordning som treffer godt blant mange av Norsk Industris medlemmer. Timesatsen setter imidlertid fortsatt noen begrensninger for nytten av ordningen.

Et annet sentralt virkemiddel for næringsrettet forskning er programmet Brukerstyrt innovasjonsarena (BIA). De brukerstyrte programmene i Forskningsrådet evalueres årlig av Møreforskning. Siste evaluering ble publisert i mars 2013. Denne viser at BIA-prosjekter skårer høyt på betydning for bedriftenes utvikling og

Figuren viser forskjeller i form og størrelse.

er utviklet i tett samarbeid med Island Offshore. I 2005 ble «Island Patriot» på 95 m levert, og i 2015 skal Ulstein levere «Island TBN» på nesten 150 m. Deplasementet (båttørrelsen) har samtidig økt fra ca 7 000 mT til ca 23 000 mT.

Ulstein er en av Norges eldste og samtidig mest avanserte maritime grupper. De har opparbeidet seg en meget respektert posisjon som leverandør, ikke bare av lokalbygde komplette fartøy fra sitt verft i Ulsteinvik, men også som leverandør av designpakker til fartøy som bygges ved andre verft flere steder i verden.

Men, med sin nyeste produktmiks er de nok modigere enn de fleste andre. De bygger store avanserte skip parallelt med en serie med mindre og enklere offshore-fartøy. De enklere båtene er bygd med egen kapital, og nå solgt videre.

Her ser vi innovasjon på to områder:

- Innenfor teknologi- og produktutvikling: Ved å konkurrere om de mest avanserte fartøyene som bygges i verden i dag.
- Innenfor forretningsutvikling: Gjennom å bygge en serie skip for egen regning, for deretter å selge disse samlet videre.

innovasjonsgrad. BIA-programmet har stort nedslagsfelt innenfor industrisektoren. Til sammen er det foreslått en vekst i bevilgningene til BIA på 90 millioner kroner i forhold til saldert budsjett i 2013.

Av andre næringsrettede forskningsprogrammer i Forskningsrådet styrkes bl.a. CLIMIT med 30 millioner kroner, og Maroff med 10 millioner. Regjeringen styrker også bevilgningene til petroleumsforskning med 26 millioner kroner, som skal gå til forskningsprogrammene PETROMAKS 2 og DEMO 2000.

Brukerstyrte FoU-programmer i Forskningsrådet og SkatteFUNN er komplementære ordninger som treffer industrien bra. De brukerstyrte

FoU-programmene stiller større krav til aktørene, men svarer med høyere støtteandel. Det er viktig at det satses på de brukerstyrte programmene når næringsrettet FoU skal styrkes framover. Disse programmene er innrettet for samarbeid og spredning av kunnskap, og kommer derfor til nytte for langt mer enn den enkelte bedrift.

2.4 KOMPETANSE

Utdanning og arbeidsliv – hånd i hanske?

Debatten om hva vi skal leve av i framtiden handler også om hvilken arbeidskraft vi skal utdanne framover. Vår evne til forskning, innovasjon og omstilling avhenger av hvor mange kandidater

«LEAN ON INDUSTRIEN» – INDUSTRIELL PRODUKTIVITETSTENKNING SPRES

Hva har industrien til felles med sykehusdrift? Lean-tanken fra industrien spres og anvendes på nye områder. Lillehammer sykehus har økt antall ryggoperasjoner fra to til tre per dag. Ved Oslo universitetssykehus er ventetiden for kreftbehandling ved kvinneklinikken redusert med 70 prosent.

Lean kan beskrives som kontinuerlige forbedringer i alle produksjonsledd. Metoden fikk sitt gjennombrudd på 90-tallet, og har sitt utspring i japansk bilindustri.

Med lean er målet å øke gjennomløpshastigheten i verdikjeden ved å fjerne sløsing i hvert ledd av prosessen, samtidig som det oppnås bedre kvalitet, sikkerhet og reduserte kostnader. Det sentrale i lean-tenkningen er å få til et større engasjement fra alle medarbeidere i forbedringsarbeidet. I løpet av 90-tallet ble metoden raskt tatt i bruk med stor suksess i mange industrier som strevde med å henge med i en økende globalisering.

Lean Forum Norge ble etablert i 2009, som et nasjonalt samarbeid støttet av Norsk Industri, NHO, LO, Abelia, Forskningsrådet og Innovasjon Norge. Bakgrunnen for etableringen var et ønske om å se på hvordan en internasjonal metode for forbedring av prosesser kunne «fornorskes» og implementeres til arbeidslivet i Norge, i privat så vel som i offentlig sektor.

Erfaringene fra Norge viser at lean-prosessene kan møte utfordringer knyttet til den norske samarbeidsmodellen, for eksempel knyttet til bred medvirkning fra ansatte. Prosjektet Lean Operations har som mål å bygge forskningsbasert kunnskap om lean innenfor rammen av norsk arbeidsliv, og videreutvikle en norsk modell. En konklusjon fra dette forskningsprosjektet er at lean-metoden bør tilpasses den enkelte arbeidsplassen, for å gi rom for lokale variasjoner og medvirkning.

Behovet for økt innovasjon på arbeidsplassen har blitt aktualisert med at produktivitsveksten gradvis har svekket seg for fastlands-Norge siste halvdel av 2000-tallet. På bakgrunn av denne svake utviklingen har Regjeringen meldt at den vil nedsette en produktivitetskommisjon som skal se nærmere på dette. Norsk Industri mener erfaringer fra lean-tankesettet i industrien vil være relevante innspill til produktivitetskommisjonen i denne sammenheng.

I vårt høykostsamfunn må alle næringer og det offentlige selv få mer ut av begrensede ressurser. Det er produktivitet i bred forstand som over tid er største bidragsyter til velferdssamfunnet.

Mer informasjon om lean finnes på nettsidene leanforumnorge.no.

vi utdanner, deres fagområder og kvaliteten på utdanningen de har gjennomført. Norsk Industri er opptatt av å få på plass endringer i utdanningen som vil gjøre våre framtidige kandidater bedre rustet til å ta fatt på oppgaver i et arbeidsliv som er i stadig utvikling.

14. januar i år la kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen fram sju punkter for hvordan regjeringen vil gjøre prioriteringer i utdanning og forskning i neste fireårsperiode. Regjeringen vil bl.a. legge fram ny stortingsmelding om struktur i høyere utdanning våren 2015, med mål om å sikre høy kvalitet i alle studietilbudene i universitets- og høyskolesektoren.

Parallelt med dette har Regjeringen innført en midlertidig frysing av strukturen i høyere utdanning inntil effekten av nye universitetsopprettelser er evaluert, og for å sikre at vi får en struktur som gir miljøer med sterke fagprofiler.

Norsk Industri mener økt kvalitet og relevans i utdanningen bare kan oppnås gjennom en tydelig arbeidsdeling mellom høyskoler og universiteter, der høyskolene på regionalt nivå gis mulighet til å utvikle sine studietilbud i nært samarbeid med lokalt arbeidsliv. I stedet har vi fått en utvikling hvor jakten på universitetsstatus har overskygget mål om kvalitet og spesialisering for enkelte utdanningsinstitusjoner.

Norsk Industri mener Regjeringen i forbindelse med den nye stortingsmeldingen bør gi insentiver til at både høyskoler og universiteter utvikler sin spesialkompetanse og har kvalitetsheving som hoveddrivkraft. Dette vil gi bedre undervisning og en større relevans for arbeidslivet vi utdanner til.

Ingeniørstudiene – høyere gjennomføringsgrad må prioriteres

Etter en lang periode med dårlig søkning til de tekniske og naturvitenskapelige fagene, fikk vi en endring i trenden fra 2005. Søkingen til MNT-fagene har økt sterkt, også som andel av det totale søkertallet. De siste årene har det også vært en markert økning i søkingen til ingeniør- og sivilingeniørstudiene. I en internasjonal sammenheng viser likevel tall fra OECD at Norge skiller seg fra OECD-gjennomsnittet ved at

flere studenter velger helsefag, og langt færre tar ingeniørfag.

Gode søkertall til tross, for å øke tilgangen på realfagskandidater til arbeidslivet må det være en målsetning at flere gjennomfører utdanningen. Kunnskapsdepartementets tilstandsrapport for høyere utdanning 2013 viser bl.a. at av studenter som startet en treårig ingeniørutdanning i 2009, hadde i underkant av halvparten fullført graden i 2012.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Øker i Norge

Hilde Mangseth Bech, som er landssjef i Bristol-Myers Squibb (BMS) Norge, forteller at de bygger sin filial i Norge i 2014, og at de ansetter flere engasjerte og dedikerte medarbeidere. Før jul flyttet de inn i nye moderne lokaler på Lysaker rett utenfor Oslo.

- BMS ble av Forbes Magazine i desember 2013 omtalt som «The Best Drug Company» i 2013. Dette bl.a. med bakgrunn i vår grensesprengende forskning innenfor onkologi og hepatitt. Hver eneste dag gjør vi alt vi kan for å levere i henhold til vårt samfunnsansvar; å forske fram, utvikle og levere innovative medisiner som kan hjelpe pasienter å kjempe mot alvorlige sykdommer. Jeg har store forventninger til Regjeringen. I regjeringserklæringen blir det å sikre tilgang til nye, innovative medisiner i Norge, omtalt som et viktig satsingsområde. Jeg ser fram til et nytt år med engasjement, innovasjon og arbeidsglede, sier hun.

Hun forteller at BMS Norge er del av et stort globalt konsern. - Det som står sentralt for oss i alle lønnsoppgjør er individuell kompensasjon basert på individuelle målsettinger og resultater, hvert individs utvikling står sentralt i dette. Ettersom vi ikke er en del av sentrale nasjonale forhandlinger er det ikke riktig for meg å komme med noen råd til forhandlerne før årets lønnsoppgjør, mener hun.

HILDE MANGSETH BECH, LANDSSJEF
BRISTOL-MYERS SQUIBB NORGE

For femårige masterprogram for ingeniører er gjennomføringsevnen høyere. Her bør videre opptrapping av studieplasser fortsatt være en prioritet, ettersom dagens kapasitet ikke matcher pågangen av kvalifiserte søkere til flere av utdanningsprogrammene for sivilingeniører.

Årsakene til det høye frafallet fra ingeniørutdanningen er sammensatt, men noe kan forklares med at studentene som tilbys studieplass ikke har gode nok faglige forutsetninger til å henge med i undervisningen. Dette skyldes at inntakskravene for en del av studieprogrammene er for lave. Norsk Industri mener derfor det bør innføres karakterkrav for ingeniørstudiet, med karakteren 3 i matematikk for treårige ingeniørstudier, og karakteren 4 for opptak til femårig masterprogram for ingeniørstudier. NTNU har siden i fjor innført krav om karakteren 4 eller bedre

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Fullle ordrebøker

Grovfjord Mek. Verksted startet 2014 med en rekordhøy ordreinnngang. Selskapet, som igjennom en årrekke har produsert arbeidsbåter av aluminium til bl.a. oppdrettsnæringen, har også en helt ny produksjonshall under oppføring.

- Den nye hallen gjør at vi kan ta på oss flere oppdrag, og slik sett er det godt å vite at ordreboken er full, sier daglig leder Bård Meek-Hansen.

Selskapet kommer til å styrke arbeidsstokken i løpet av 2014. - Noe av økningen vil være basert på økt bruk av underleverandører. Vi har ansatt fire personer i det siste, og er nå rundt 65 egne ansatte. I tillegg har vi ca 20 faste leverandører innenfor portene, sier Meek-Hansen.

I 2013 fikk han de ansatte med seg på et nulloppgjør nettopp med tanke på å styrke selskapet i forhold til utenlandske konkurrenter, og for å gi bedriften rom til å investere. - Vi var måteholdne

i 2013, og jeg tenker at det er viktig at dette videreføres i 2014, sier Bård Meek-Hansen.

BÅRD MEEK-HANSEN, DAGLIG LEDER, GROVFJORD MEK. VERKSTED

i matematikk for opptak til ingeniørstudiene, dette etter en prøveperiode som viste svært gode resultater.

Fordelen med å innføre et slikt krav nå, i en periode med god søknad til ingeniørstudiet, er at man vil kunne fylle studieplassene, og samtidig sende et viktig signal til framtidige studenter om hva som kreves.

Finansiering av studieplasser for ingeniører

I statsbudsjettet for 2014 kom det 230 nye ingeniørstudieplasser, noe som er svært positivt. Men selv om det kommer flere studieplasser er det ikke gjort noe med nivået på tilskuddet for disse plassene. Det er et kjent problem at mange av høyskolene kun kan tilby slitt og utdatert utstyr i undervisningen. Som tabellen viser, er det fortsatt slik at ingeniørutdanning på bachelornivå, har kostnadsnivå E.

Norsk Industri forventer at den nye Regjeringen tar tak i dette og flytter ingeniørutdanning opp til et finansieringsnivå som samsvarer med behovet.

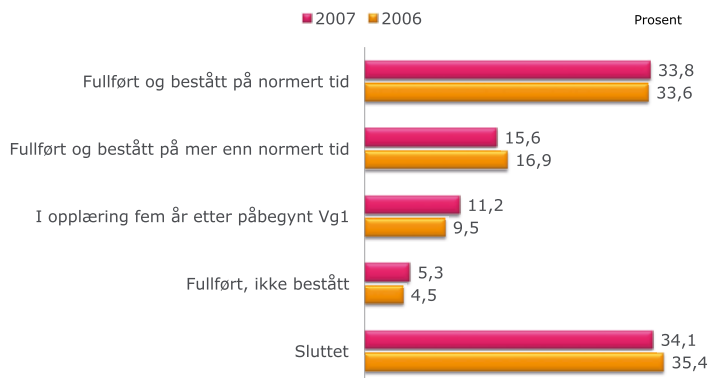
For få fullfører fagbrev

Industrien trenger i framtiden færre ufaglærte og flere med fagbrev. Vi er derfor bekymret for det store frafallet på yrkesfag. Av dem som startet på Teknisk Industriell Produksjon (TIP) i 2007, hadde kun én av tre fagbrev etter fem år i 2012 (normert tid er fire år). Bak tallene skjuler det seg store regionale forskjeller, og problemet for TIP er særlig stort på Østlandet og i Nord-Norge.

For å øke motivasjonen hos elevene bør det bli tettere samarbeid mellom skole og industri på skoler med svake resultater. I 2014 tilbyr Norsk Industri 10-15 skoler med dårlig gjennomføringsgrad et opplegg der det legges til rette for bedre samarbeid med lokal industri. Også det offentlige bør stille krav til tiltak fra skoleeier der gjennomføringsgraden er svak. Norsk Industri mener følgende tiltak vil ha positiv innvirkning på gjennomføringsgraden:

- Faget «Prosjekt til fordyping» kan i dag gjennomføres på skolen eller i bedrift. Flere skoler

Få fagbrev etter fem år

FIGUR 2.2: Kun én av tre som starter på Teknisk Industriell Produksjon (TIP) har fagbrev etter fem år. KILDE: SKOLEPORTEN.NO

må samarbeide tettere med lokal industri om gjennomføringen av faget.

- Flere lærere må hospitere industrien og flere industriarbeidere må hospitere i skolen.

Fagskolen viktig for industrien

Det er en pågående debatt om det skal innføres studiepoeng i fagskolen. Norsk Industri er imot dette. Fagskolene har et faglig høyere

nivå enn videregående og et lavere nivå enn høyskoleutdanning. Det er klare forskjeller på teknisk fagskole og bachelornivå. Alle fag som gir studiepoeng i høyere utdanning har klare kvalitetskrav og skal være forskningsbasert. Alt pensum er forskningsbasert, og det er krav til hvor stor andel av undervisningspersonalet som skal ha doktorgrad og driver forskning. Dette gir et klart skille mellom tekniske fagskoler og høyere utdanning.

Kategori	Utdanning	Uttelling (40 %)	Strategisk tildeling (60 %)	Sum
Kategori A	Kliniske utdanninger o.a.	140 000	211 000	351 000
Kategori B	Utvøvende musikkutdanning, arkitektur- og designutdanninger o.a.	107 000	158 000	265 000
Kategori C	Realfag på høyere grads nivå o.a.	71 000	108 000	179 000
Kategori D	Samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag på høyere grads nivå, grunnskolelærer-utdanning, enkelte kostnadskrevende helsefag- og faglærer-utdanninger, samt praktiske mediefag	51 000	76 000	127 000
Kategori E	Helsefag-, lærer- og realfagsutdanninger på lavere grads nivå	43 000	65 000	108 000
Kategori F	Teorifag og sosialfaglige utdanninger på lavere grads nivå	35 000	53 000	88 000

TABELL 2.2: Kategorier og satser for finansiering av utdanning i 2014. KILDE: TILDELINGSBREV FOR STATSBUDSJETTET 2014

Vi mener derfor at utvalget som nå ser på fagskolen bør konsentrere seg om å styrke kvaliteten på innholdet i utdanningen. Å innføre studiepoeng som begrep i fagskolen vil kunne bidra til å viske ut forskjellene på teknisk fagskole og bachelorutdanningen.

Y-veien, en suksesshistorie

Y-veien er en alternativ ingeniørutdanning for de med yrkesfaglig bakgrunn. Innholdet i studiet er tilpasset, med mer matematikkundervisning og mindre praktiske fag enn den vanlige ingeniørutdanningen. Det blir da feil å åpne dette løpet for elever fra studieforberedende, slik det ble vedtatt av forrige regjering i 2013. Norsk Industri

mener dette bør reverseres av den nåværende regjeringen.

Tilsvarende har man også fjernet kravet om forkurs for å starte det tradisjonelle studieløpet med yrkesfaglig bakgrunn. Mange ingeniørstudenter strever med matematikken i studiet, og det er svært høyt frafall. Mindre forkunnskaper i matematikk er neppe nøkkelen til å få flere gjennom ingeniørstudiet, og vi forventer derfor at også disse endringene gjort av forrige regjering blir reversert.

PISA – TYPISK NORSK Å VÆRE MIDDELS GOD?

PISA (Programme for International Student Assessment) er en internasjonal skoleundersøkelse i regi av OECD. Undersøkelsen ble første gang gjennomført i 2000, og utføres hvert tredje år. PISA måler 15-åringers kompetanse i lesing, matematikk og naturfag. Alle fagområdene testes, med fordyping i ett av fagområdene for hver undersøkelse. Matematikk var det sentrale fagområdet for første gang i 2003, og deretter i 2012.

Resultatene i matematikk måles opp mot det som var gjennomsnittsnivået for OECD-landene i året det for første gang var det sentrale fagområdet (2003). Tilsvarende måles ferdighetene i lesing opp mot OECD-gjennomsnittet i 2000 og naturfag mot resultatene i 2006. Gjennomsnittet er satt til 500 poeng for hvert av fagområdene.

Del av vårt kvalitetsvurderingssystem

Norge har deltatt i PISA-undersøkelsen siden oppstarten i 2000. De første norske resultatene omtales gjerne som «PISA-sjokket», og har bidratt sterkt til reformarbeidet i norsk skole på 2000-tallet. Resultatene fra PISA er nå, i likhet med resultater fra andre internasjonale undersøkelser, en del av vårt nasjonale kvalitetsvurderingssystem der også nasjonale prøver og eksamener inngår.

PISA-resultatene er relativt stabile for Norge. Vi ligger nær OECD-gjennomsnittet for samtlige fag;

dvs litt over snittet for lesing, litt under for naturfag og på gjennomsnittet for matematikk. For PISA 2012 er OECD-gjennomsnittet i matematikk 494 poeng, mens Norge oppnår 489 poeng. Dette er en liten tilbakegang siden tidligere målinger, selv om nedgangen ikke er statistisk signifikant. Av resultater for andre land er det interessant å merke seg Polen, som har hatt en jevn framgang gjennom hele PISA-perioden, og våre nordiske naboer Island, Danmark og Sverige, som har hatt en nedgang over hele perioden.

Styrk lærerkompetansen

Lærerkompetanse er kanskje den viktigste enkeltfaktoren for utvikling av elevenes ferdigheter. Til tross for at lærerkompetanse lenge har vært et viktig politisk tema, viser resultatene fra PISA 2012 at matematikklærere i Norge deltar mer sjelden på kurs rettet mot matematikk enn kollegaer i Norden og i resten av OECD. Norsk Industri mener at styrking av lærerkompetansen nå må gis nødvendig prioritet og støtter Regjeringens mål om å gjennomføre et kompetanseløft for lærere. Regjeringen vil i følge regjeringsplattformen bl.a. gjennomføre et særskilt krafttak for matematikk for lærere i grunnskolen.

Norsk Industri har ved flere anledninger hevdet at algebra introduseres for sent i matematikkundervisningen i Norge. Resultatene fra TIMSS-undersøkelsen 2011 underbygger dette, da norske elever

Bedre matematikk takk!

Norsk Industri mener det bør rettes betydelig økt innsats mot tiltak som vil styrke elevenes ferdigheter i matematikk fra grunnopplæringen. At Norge igjen skårer middels dårlig i matematikk på PISA-undersøkelsen understreker dette behovet. Det er først og fremst innsats rettet mot kompetanseheving hos lærere som underviser i matematikk som bør være fokuset for lærerutdanningen framover.

Regjeringen har med regjeringsplattformen vist at den har ambisjoner om å satse på lærerkompetanse for å oppnå bedre skoleresultater. I plattformen heter det bl.a. at Regjeringen vil gjennomføre et krafttak innenfor matematikk

ved at 10 000 lærere i grunnskolen tilbys videreutdanning i løpet av fem år, og at den vil innføre krav om karakteren 4 eller bedre i fagene norsk, matematikk og engelsk for opptak til lærerutdanningen.

I henhold til Opplæringsloven kan allmennlærere som hovedregel tilsettes på alle trinn i grunnskolen uten at det er krav om fagspesialisering. For tilsetting i fagene norsk, matematikk og engelsk på ungdomstrinnet, kreves det imidlertid at allmennlærere må ha fordypning på minst 60 studiepoeng som er relevante for disse tilsettingsfagene. Norsk Industri frykter at mange elever møter matte-veggen allerede på barnetrinnet, og at kravet om faglig fordypning

FOTO: SHUTTERSTOCK

skårer svakt på algebra, mens land med tidlig introduksjon av algebra skårer langt høyere.

Algebra er et modningsfag, og bør derfor introduseres på et tidligere klassetrinn enn i dag for å få ned frafallet. Tidlig introduksjon vil samtidig kunne føre til at flere av de flinkeste elevene får større faglig utfordring, og mulighet til å utvikle sitt talent. Sammenlignet med 2003-resultatene viser PISA 2012 at andelen norske elever på lavt ferdighetsnivå øker, samtidig som andelen elever på høyt nivå minker. Selv om endringene er relativt små, gir det grunn til bekymring.

Norsk Industri mener en tidligere introduksjon av algebra vil kunne bidra til å snu denne uønskede utviklingen.

For Norge, som har ambisjoner om å ta nye posisjoner blant verdens mest høyteknologiske nasjoner, bør alt annet enn framgang på PISA-undersøkelsene være for dårlig. I forbindelse med NHOs årskonferanse i 2014, uttalte kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen følgende: «Selvfølgelig er det ikke bra nok når et land som Norge skårer middels på Pisa» – en uttalelse som Norsk Industri slutter seg til.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Stadig tøffere krav

- 2014 kommer til å bli et år med høy aktivitet for ISO-bransjen, sier Ingrid Solheim som leder StS gruppen i Bergen, en ISO-bedrift som leverer tjenester innen isolering, stillas- og overflate. - Vi driver arbeidskraftintensive virksomheter og bransjen vil fortsatt preges av at det blir krevende å rekruttere kompetente ressurser både innen utførende fag, og for høykompetent arbeidskraft som bl.a. ingeniører og sivilingeniører.

Samtidig som StS gruppen er optimistisk med tanke på spennende prosjekter i 2014, stilles det stadig tøffere krav til oss som leverandør. Sterk konkurranse fra nasjonale og internasjonale aktører bidrar til prispress. Fordi nybygg oftere realiseres i utlandet må vi være forberedt på å tilpasse tjenestespekteret for de tjenestene som skal leveres i Norge. Vi må derfor drive smartere og vise omstillingsvilje for å sikre en lønnsom og framtidsrettet bedrift.

Solheim uttrykker bekymring for de nye permitteringsreglene med arbeidsgiverperiode utvidet til 20 dager. - Dette kan medføre at mange arbeidsgivere velger oppsigelse framfor permittering ved midlertidige svingninger i bemanningsbehov, sier hun. - Konsekvensen av redusert tilknytning til arbeidsgiver vil kunne innebære at arbeidsgivere blir mer tilbakeholdne med å investere i kompetansehevende tiltak. Kompetanseutvikling er kritisk for at både vår bransje, men også industrien generelt skal kunne hevde seg i et stadig tøffere marked. Regjeringen må derfor revurdere de nye permitteringsreglene.

Når det gjelder forventninger til vårens lønnsoppgjør, sier Ingrid Solheim følgende: - Lønnsnivået i vår bransje er lavt sammenlignet med fag det er naturlig å sammenligne med. Isolert sett tilsier dette at ISO-fagene bør løftes lønsmessig for å heve status og sikre tilstrekkelig attraktivitet. Imidlertid er konkurransesituasjon presset pga. de store lønnsforskjellene mellom Norge og utlandet. Dersom vi skal trygge en bærekraftig industri i Norge, må være svært varsomme med å innvilge industrien generelt

en lønnsvekst som ytterligere svekker norsk industri og dermed ISO-bransjen i den internasjonale konkurransen.

INGRID SOLHEIM,
ADM. DIR., STS GRUPPEN

til matematikklærere på ungdomstrinnet derfor kommer for sent i opplæringen. Norsk Industri mener på bakgrunn av dette at krav til faglig fordypning på minst 60 studiepoeng bør innføres for lærere som underviser i matematikk allerede fra 5. trinn.

Et annet viktig innsatsområde for å heve matematikkferdighetene fra grunnskolen er tidligere innføring av algebra i undervisningen. Tidlig innføring av algebra vil ha positive effekter både for de svakeste elevene, så vel som for de sterkeste elevene. Norsk Industri ønsker derfor innføring av algebra i undervisningen fra 5. trinn, se nærmere omtale i faktaboks om PISA, se side 40/41.

Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen har sagt at Regjeringen vil utarbeide en ny realfagsstrategi. Krav om faglig fordypning for matematikklærere fra 5. trinn og innføring av algebra fra 5. trinn vil være viktige innspill til den nye realfagsstrategien fra Norsk Industri.

Lær norsk på jobben

Norge har, og har hatt, stor arbeidsinnvandring. Mange er ufaglærte, og mange har ikke lært seg norsk. Kort fartstid, manglende fagkompetanse og svake norskkunnskaper gjør at gruppen er særlig utsatt for arbeidsledighet ved et konjunkturskifte.

Språk er nødvendig for å forstå beskjeder, arbeidsbeskrivelser og sikkerhetsbestemmelser. Språkopplæring er også en forutsetning for integrering i det norske arbeidslivet.

Arbeidsinnvandrere bør få tilbud om grunnleggende norskopplæring. Bedrifter som tilbyr dette til sine ansatte bør kompenseres for disse utgiftene.

2.5 EKSPORTFINANSIERING

Eksportfinansiering særlig viktig i Norge

Internasjonale kjøpere av kapitalvarer krever ofte finansiering av selger med på kjøpet. For norske eksportører betyr dette eksportfinansiering, i form av lån og garanti på lån. Lån skaffer man

i banker eller i Eksportkreditt Norge, mens eksportgarantiene kjøpes av banker og statlige GIEK (Garantiinstituttet for eksportkreditt).

Alle OECD-land har ordninger for eksportfinansiering, i form av egne institutter for eksportgarantier. Disse er underlagt et felles regelverk som gjør at de faller utenfor statsstøttregelverket i WTO og EU. Det finnes dessuten et felles regelverk for en statlig støttet låneordning (CIRR-lån) som landene er underlagt. Landene har ulike måter å forvalte denne låneordningen på. I Norge var det Eksportfinans ASA som forvaltet CIRR-lånene fra 1978 til dette ble lagt inn under det helstatlige Eksportkreditt Norge AS fra juli 2012.

Det er viktig for kapitalvareeksporterende industri at betingelsene for eksportfinansiering er konkurransedyktig, slik at man ikke taper i internasjonal konkurranse pga. finansieringen. Norsk Industri har i alle år hatt dette høyt på agendaen, da denne industrien i Norge har vært stor.

Industrien står overfor løpende endringer hvor det er viktig at virkemiddelapparatet justeres i takt. Mange prosjekter er større enn før; Brasil/Korea blir et stort marked og offshore vind et nytt marked. Den norske andelen avtar ettersom industrien må konsentrere seg om kjernekompetansen og utsettes for krav om lokalt innhold på mange eksportmarkeder. I perioder er det langt færre aktører i bankmarkedet, og man får nye konkurrenter fra land utenfor OECD som ikke er underlagt OECDs begrensninger. Alt dette fordrer fortsatt god dialog med myndighetene for å videreutvikle virkemidlene. Mye har blitt justert de siste årene, og denne typen endringer vil fortsette i årene framover.

Norge har en sterk og stor leverandørindustri innenfor «kapitalvarer», med særlig vekt på maritim industri, offshore leverandørindustri og annen energirelatert industri. Disse industrigrenene, som dels er vevd inn i hverandre, opplever fremdeles til dels gode markeder. Kombinasjonen av konkurransedyktig norsk industri på disse feltene og periodevis trangere kår innen finansnæringen vil innebære trykk på GIEK og Eksportkreditt Norge.

Fra Eksportfinans ASA til Eksportkreditt Norge AS

Norsk Industri var en sentral aktør i dramaet rundt Eksportfinans ASA fra man høsten 2010 konstaterte at EUs kapitalkravdirektiv ville bli svært utfordrende for store engasjementer i institusjonen. Regjeringen brukte lang tid på å finne en varig løsning. Det ble skapt reell usikkerhet i industrien om framtiden til hele systemet. Etter noe fram og tilbake gjennom 2011 og 2012, kom man fram til løsningen vi har nå. Det helstatlige Eksportkreditt Norge AS ble opprettet og låneordningen ble overført fra Eksportfinans ASA, som var 85 prosent privateid.

Opprettelsen av Eksportkreditt Norge i juni 2012 markerte starten på norsk eksportfinansiering i statlig regi. 2013 ble dermed Eksportkreditt Norges første hele år i drift.

At 29 ansatte i Eksportfinans ASA, som tidligere forvaltet låneordningen, takket ja til å begynne i det nye selskapet bidro til at overgangen fra Eksportfinans til Eksportkreditt Norge ble så myk som mulig, sett fra kundenes ståsted. Eksportkreditt Norge synes å være godt mottatt i markedet.

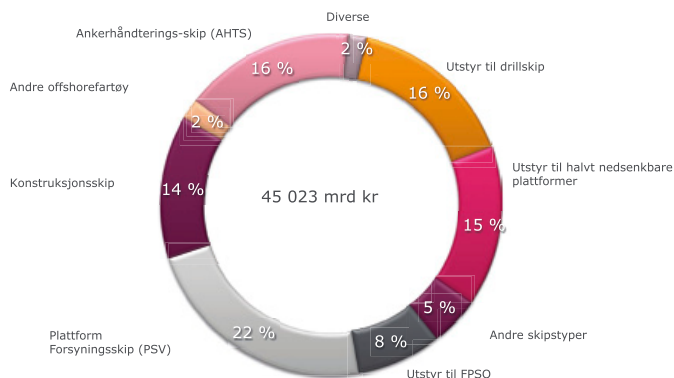
Selskapet har fått et klart mandat fra sin eier, Nærings- og fiskeridepartementet. Det skal tilby konkurransedyktig, tilgjengelig og effektiv eksportfinansiering innenfor gjeldende regelverk.

Selskapet har mottatt finansieringssøknader for samtlige av de 23 skipene som i 2013 ble kontrahert ved norske verft, og som kvalifiserer for eksportfinansiering. Under fjoråret ble finansiering av eksportkontrakter innen maritime næringer og olje- og gassvirksomheten omsøkt for rundt 150 milliarder kroner.

Per 31. desember 2013 var utlånssaldoen 45 milliarder kroner. Den sannsynlighetsjusterte ordreservan var 47,6 milliarder kroner.

Utlånsporteføljen gjenspeiler sammensetningen av den delen av norsk eksportindustri som er kvalifisert for eksportfinansiering: Store enkelttransaksjoner knyttet til olje og gass leverandørindustri og maritime næringer bidrar

Utlånssaldo per segment 31.12.2013

FIGUR 2.3: Utlånssaldo ved årsskiftet fordelt på ulike produktområder. KILDE: EKSPORTKREDITT NORGE

til at disse sektorene utgjør mer enn 98 prosent av utlånsvolumet.

Målt i antall søknader er imidlertid 40 prosent av finansieringssøknadene eksportbedrifter innenfor fastlandsindustrien, og de fleste av disse er små og mellomstore bedrifter. For mange mindre eksportører kan eksportfinansieringsordningen spille en avgjørende rolle for å vinne kontrakter. Selskapet har en ambisjon om å legge eksportfinansierings-tilbudet bedre til rette for SMB-sektoren. I løpet av fjoråret kontaktet Eksportkreditt Norge mer enn 100 fastlandsbedrifter som tidligere ikke hadde benyttet seg av eksportfinansieringsordningen for å tilby sine tjenester. GIEK og Eksportkreditt Norge arbeider nå sammen for å se om de kan gjøre det billigere og raskere å etablere små lån.

To viktige forbedringer i rammebetingelsene ble vedtatt i fjor. I mars 2013 godkjente Eftas overvåkingsorgan (ESA) en ny metode for å fastsette renter på markedslån fra Eksportkreditt Norge. Den nye prisingsmodellen betyr at rentene i større grad kan justeres i tråd med utviklingen i markedet.

I juli i fjor fikk Eksportkreditt Norge aksept fra departementet for en mer fleksibel kreditt-policy. Med endringen kan selskapet nå vurdere banker og andre finansielle institusjoner verden over med

kredittrating BBB eller høyere som garantister for lånene. I tidligere Eksportfinans ASA aksepterte man kun banker hjemmehørende i OECD-land og med kredittrating høyere enn A-, ettersom de lånte i markedet. Denne policyen ble videreført i Eksportkreditt Norge den første tiden. Men ettersom selskapet nå låner direkte av statskassen, har policyen blitt endret, og det er bra for kundene. Det finnes mange banker eksempelvis i BRIICS-land hvor norsk industri har sterke markedsinteresser, og som er relevante i forbindelse med eksportfinansiering.

Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK)

GIEK har i mange år vært sentral for den delen av norsk eksportindustri som trenger eksportfinansiering. Ved utgangen av fjoråret passerte GIEK 107 milliarder kroner bundet under garantirammen i tilsagn og utestående poliser. Og søknadsbunken var på 39 milliarder. Dette sier mye om eksportbedriftenes suksess og behovet for eksportgarantier.

Ettersom eksporten fortsetter på høyt nivå og eksportgarantier over fem til tolv år bare gradvis ebber ut, er det med jevne mellomrom behov for å øke rammen. Fra et kundeperspektiv ønsker vi

alltid ledige rammer i GIEK, slik at et ordrerush ikke stoppes av en ramme som vedtas i Stortinget.

Under finanskrisen fikk vi gjennomslag for en vesentlig rammeøkning vedtatt i Stortinget,

hvoretter Regjeringen kunne porsjonere dette ut ved passende anledninger i statsråd. Denne vesentlige rammeøkningen er nå «brukt opp». Nå må man tilbake til Stortinget for ny rammeøkning. Dette er et noe sårbart system, bl.a. siden

STYRKING AV KONKURRANSETILSYNET NØDVENDIG

I Sverige ble det lovfestet fra og med 1. januar 2010 at staten, fylkeskommunen, og kommunen kan forbys å drive næringsvirksomhet dersom dette gjøres på en måte som hemmer eller hindrer utviklingen av effektiv konkurranse. Nå, fire år senere, overleverte det svenske Konkurrentverket en rapport om konkurransesituasjonen i landet til den svenske regjeringen. Bakgrunnen er et ønske om å undersøke effektene av lovgivningen og å få vekk hindre for en velfungerende konkurranse.

Ett område som løftes fram i Konkurrentverkets rapport er at private og offentlige virksomheter i en del markeder ikke konkurrerer på like vilkår. I en spørreundersøkelse utført blant private virksomheter i forbindelse med rapporten opplever 40 prosent konkurranse fra kommunale foretak. Av disse opplever 85 prosent at kommunale foretak har en mer fordelaktig konkurransesituasjon.

Tre av fire mener at kommunale foretak mottar støtte fra det offentlige som er konkurransevridende, og at dette videre fører til at kommunale foretak kan tilby priser på konkurranseutsatte tjenester som er lavere enn det de private virksomhetene kan tilby. Norsk Industri kjenner igjen tilbakemeldingene fra våre egne medlemmer som konkurrerer med offentlige virksomheter.

Gjenvinningsbransjen er et godt eksempel på en bransje der kommunale foretak og private virksomheter opererer i samme marked, men dessverre på ulike vilkår. For eksempel er det slik at gjennomsnittlig pris innbyggerne betaler for avfallsforbrenning i kommuner som eier egne anlegg, er dobbelt så høy som for konkurranseutsatt avfall som brennes i de samme anleggene. En årsak kan være at alt for stor andel av felles kapitalkostnader dekkes over innbyggernes avfallsgebyr, slik at konkurranseutsatte avfallstjenester kan tilbys næringsliv og andre kommuner til alt for lave priser.

Konkurrentverket foreslår konkrete tiltak for å få til like konkurransevilkår mellom offentlig og private

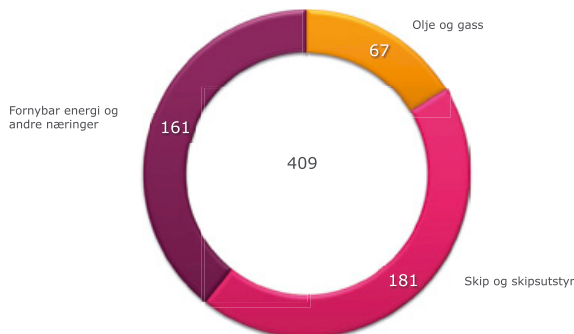
virksomheter. Norsk Industri mener de tiltakene kan danne grunnlaget for å starte arbeidet med å få til en nødvendig styrking av konkurranselovgivningen og Konkurrentsetilsynet her til lands:

- Gi hjemmel til konkurransemyndighetene slik at de har anledning til å forby staten, fylkeskommuner eller kommuner å selge varer eller tjenester på en måte som hemmer konkurransen i et marked. I dag må Konkurrentverket henvende seg til Stockholm Tingrett for å få utferdiget forbud mot offentlig næringsvirksomhet som er konkurransebegrensende. I Norge har konkurransemyndighetene per i dag vanskelig for å gripe inn i slike saker i det hele tatt.
- Innføre krav om at offentlige aktører må offentliggjøre regnskapet, også for evt. konkurranseutsatt virksomhet. Tiltaket foreslås for å øke transparensen mht. inntekter og utgifter ved offentlig næringsvirksomhet, slik at Konkurrentsemyndighetenes tilsyn gjøres enklere.
- Innføre krav om at kommunene skal utarbeide og implementere styringsdokumenter som sørger for transparens og konkurranseøytralitet i kommunens virksomhet, samt krav til at kommunen regelmessig plikter å vurdere eventuell næringsvirksomhet opp i mot konkurranselovgivningen.

I tillegg mener Norsk Industri det må stilles krav til offentlige aktører om å organisere konkurranseutsatt virksomhet i egne selskaper, eller i det minste i egne organisatoriske enheter som er ledelsesmessig, personellmessig og fysisk adskilt fra hovedvirksomheten.

En styrking av Konkurrentsetilsynet som selvstendig myndighetsorgan og strengere konkurranselovgivning vil gi viktige avklaringer for hvordan offentlige aktører kan opptre når de ønsker å drive næringsvirksomhet. Dette er nødvendig for å få til effektiv konkurranse på like vilkår.

Antall finansieringssøknader i 2013 per kategori

FIGUR 2.4: Søknader fordelt på bransjer. KILDE: EKSPORTKREDITT NORGE

OPPRINNELSESGARANTIER FOR KRAFTPRODUKSJON – EGNET TIL FORVIRRING

I 2001 vedtok EU fornybardirektiv 1, som gir kraftprodusenter rett til å utstede opprinnelsesgarantier. Hensikten var angivelig å stimulere til økte investeringer i kraftproduksjon fra fornybare energikilder. EU definerer en opprinnelsesgaranti som et elektronisk bevis på at en gitt andel eller mengde elektrisitet er produsert fra fornybare kilder. I 2003 vedtok EU elmarkedsdirektiv 2, som pålegger kraftleverandører å varedeklare kraftleveranser gjennom å oppgi hvilken produksjonsmikse som ligger til grunn for den kraften forbrukerne mottar.

I Norge forvalter Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ordningene med opprinnelsesgarantier og varedeklarasjon av kraftleveranser. NVE har inngått et samarbeid med en rekke andre europeiske regulatorer, og disse har valgt å kombinere ordningene på en slik måte at en varedeklarasjon kan «renvaskes» gjennom kjøp av opprinnelsesgarantier. Dette har skapt en etterspørsel på norske opprinnelsesgarantier i EU, noe som har medført at norske kraftprodusenter sender opprinnelsesgarantiene ut av landet. Norske forbrukere står således igjen med en «skitten» europeisk produksjonsmikse.

Årlig fremlegger NVE en varedeklarasjon basert på såkalt «virtuell» europeisk restmikse som viser at den norske kraftmiksen i hovedsak består av

kjernekraft og kraft produsert med fossile brenslere (se figur). Dette er noe helt annet enn den fysiske kraftmiksen som er nesten 100 prosent fornybar vannkraft. Like fullt blir det årlig stilt spørsmål ved renheten i den norske kraftmiksen.

Norsk Industri la i august 2013 fram rapporten: «Er norsk strøm «skitten»? En vurdering av ordningen med opprinnelsesgarantier og varedeklarasjon av kraftleveranser».

Rapporten konkluderer med at systemet med opprinnelsesgarantier ikke gir noen energi- og klimamessige gevinster. I beste fall vil ordningen kun utløse privatøkonomiske kostnader. I verste fall vil ordningen kunne utløse redusert satsing på viktige klimapolitiske virkemidler, og således bidra til økte klimagassutslipp i framtiden, herunder karbonlekkasje.

Ordningen med opprinnelsesgarantier bidrar altså hverken til økt produksjon av fornybar energi eller til reduserte klimagassutslipp. Årsaken er at supplerende økonomiske virkemidler som elsertifikater og utslippshandel nøytraliserer den potensielle effekten opprinnelsesgaranterte kraftleveranser isolert sett kunne hatt.

Slik markedet for opprinnelsesgarantier fungerer i dag, bidrar det mest til å forvirre forbrukerne.

Stortinget har en svært lang sommerferie. Vårt håp er at den til enhver tid sittende regjering kan foreslå en større rammeøkning til Stortinget, hvorefter Regjeringen kan utporsjonere dette løpende, og avrapportere til Stortinget i etterkant. Det ville redusert en periodevis usikkerhet for markedsaktørene.

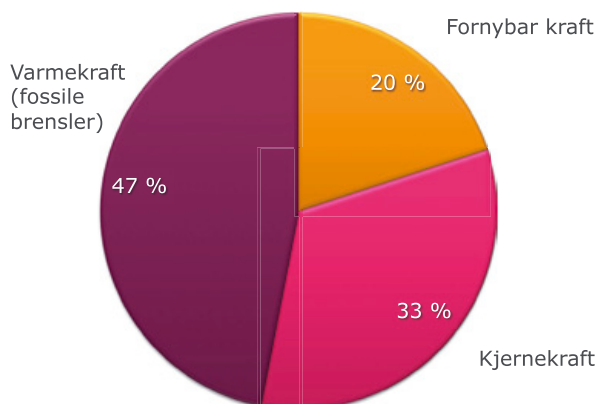
Overfor utenlandske kjøpere er det for norske eksportørers del av liten juridisk verdi å få tilbud om eksportgaranti med forbehold om vedtak i Stortinget ved en senere korsvei. Dette sliter vi iblant med å få den til enhver tid sittende regjering til å forstå.

Fra nyttår er rammen i GIEK på den såkalte «alminnelige garantiordning» 145 milliarder

kroner. For fem år siden var rammen 80 milliarder kroner. Differansen avspeiler norsk eksportindustri suksess særlig med eksport av kapitalvarer som utstyr, skip m.m. til vekstmarkeder hvor høy oljepris er en driver.

Trenden har over lengre tid vært kraftig vekst i bruk av eksportfinansiering. GIEK har siden 2004 seksdoblet sitt garantiansvar. Mens det før var mer politisk risiko det ble garantert mot, er det nå mer kommersiell risiko, og langt mer prosjektfinansiering. GIEK har nå premieinntekter på ca halvannen milliard kroner årlig, hvilket gir selskapet frihetsgrader likviditetsmessig, og gjør at selskapet har god buffer til eventuelle problemer som måtte oppstå med enkeltkunder.

Varedeklarasjon 2012

KILDE: NVE

Opprinnelsesgarantier er kun et papir som skaper et feil inntrykk av både kostnadene ved ny fornybar kraftproduksjon og forbrukernes evne til å påvirke miksen av fornybar energi i kraftleveransene.

Ordningen er initiert av EU, men vi kan likevel gjøre endringer hjemme. Handlingsrommet innenfor EUs eksisterende lovgivning er stort. Relativt enkelt

kan det gjøres noe med utformingen, markedsføringen og bruken av NVEs varedeklarasjon. Endringen må bidra til at folk forstår hva dette egentlig handler om. Ingen er tjent med de årlige rundene med usikkerhet om den norske kraftmiksen.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Langsiktige kontrakter krever forutsigbarhet

- Vi driver med vedlikehold både onshore og offshore i et olje- og gassmarked med positive framtidsutsikter. Det kommer nye felt til og det er aldri på eksisterende felt. For oss betyr dette at markedet vil være stabilt og økende, sier adm. dir. Bjørn Harald Celius i Bilfinger.

- Dette betyr at vi sikrer arbeidsplassene våre i et langsiktig perspektiv, og vi tror på en positiv lønnsomhetsutvikling. Vi jobber i hovedsak på timer, og konkurransen er hard. Vi må være veldig effektive i måten vi driver på. Operatørselskapene ser at kostnadsspiralen øker. Det er dyrt å utvikle felt, og de setter press på oss for å holde kostnadene nede.

Celius forteller at det er vanlig at de inngår langtidskontrakter med sine kunder på opp mot ti år. Det gjør at det blir særdeles viktig med forutsigbare og moderate lønnsoppgjør.

- Vi er i utgangspunktet en bransje med lave marginer. Vi har lite teknologisalg i våre løsninger, og vi må være veldig forsiktige slik at vi ikke får hopp i kostnadene våre slik at vi kommer i ubalanse

med inntektene. Stort sett konkurrerer vi i hjemmemarkedet og blant mange faktorer er pris en av de viktigste, sier han.

BJØRN HARALD CELIUS,
ADM. DIR., BILFINGER

Det er spennende å konstatere at det bak mange større ordrer, er involvert en hel rekke norske bedrifter. Når den brasilianske Queiroz Galvao-gruppen bygget boreskip på Samsung-verftet i Korea til 650 millioner dollar, så inkluderte dette norsk utstyr for hele 200 millioner dollar.

GIEK har en landmessig konsentrasjon som avspeiler den delen av norsk næringsliv som kan benytte eksportfinansiering. Dermed blir Brasil tung i porteføljen.

Fornybar energi bruker også eksportfinansiering. Offshore vind utvikler seg gradvis til et marked hvor norske leverandører fra offshore leverandørindustri får ordrer. Nyelig leverte norske Nexans

Norway og Parker Scanrope kabler for ca en halv milliard kroner til et større offshore vindprosjekt i Belgia. I den sammenheng garanterte GIEK for (og Eksportkreditt Norge finansierte) den delen av totallånet som relaterte seg til de norske leveransene. Vindprosjektet innebærer totalt 216 MW fordelt på 72 vindmøller, dette tilsvarer 230 000 belgiske husstanders årlige energiforbruk.

Scatec Solar AS skal levere og være deleier i solkraftverket Kalkbult på 75 MW i Northern Cape-regionen i Sør-Afrika. Dette innebærer 315 000 moduler på et område tilsvarende 130 fotballbaner. GIEK har gitt forskudds- og fullførelsesgaranti for Scatec Solar.

2.6 OMSTILLING OFFSHORE LEVERANDØRINDUSTRI

Debatten om fordelingen av norsk økonomi, norsk næringsliv og norsk industri er aktuell og relevant, men har en tendens til å bli lite faktaorientert.

Viktige temaer som oljepengebruk og lønns- og glidningen fra oljeselskapene inn til fastlandsindustrien er saker som vi i dette avsnittet ikke berører.

Vi vil derimot prøve å tilføre debatten litt fakta på ringvirkningene av norsk olje- og gassvirksomhet, da i betydningen hva som skjer om aktiviteten avtar. I debatten om fordelingen av norsk økonomi uttrykkes det en bekymring om at særlig den store leverandørindustrien vi har bygget opp rundt olje- og gassnæringen vil få store problemer når olje- og gassvirksomheten avtar. Vi har derfor i årets rapport prøvd å ta temperaturen på dette ved å stille spørsmål til de bedriftene som henter mer enn 30 prosent av sin omsetning fra petroleumsindustrien, inkludert leverandører til petroleumsindustrien.

Spørsmålet vi stilte var: «Ifølge offisielle anslag vil oljeinvesteringene fortsatt ligge på et høyt nivå i noen år framover. Hvis vi imidlertid får et vedvarende fall i oljeprisen kan også investeringene kuttes kraftig.

- Har dere lagt planer/strategi for hvordan bedriften evt. omstilles til andre markeder dersom etterspørselen fra petroleumsindustrien faller?

- Er kompetansen dere har tilegnet dere gjennom olje- og gassmarkedet anvendelig i alternative markeder og i så fall hvilke?»

Vi fikk 80 svar på dette. Vi vil kategorisere svarene slik:

1. De som ikke hadde planer
2. De som primært hadde planer om å gå inn på nye geografiske områder innen samme bransje
3. De som hadde planer om å anvende teknologi/kompetanse på nye områder
4. De som allerede er inne på nye områder.

En grov opptelling av svarene viser at ca 40 prosent svarte 1. Flere svarte enkelt og greit «nei». Men mange påpekte at de så for seg mange år framover med høy aktivitet innenfor olje- og gassnæringen. Atter mange viste til at de var tungt inne i vedlikehold- og modifikasjonsmarkedet, et marked som er betydelig mer langsiktig og stabilt enn nybyggingsmarkedet. I løpet av kort tid er vi oppe i nærmere 90 felt i drift på norsk sokkel, i tillegg til ti petroleumsrelaterte landanlegg. De fleste feltene har lange horisonter, og det er betydelig satsing på økt utvinning. Ekofisk-feltet er for eksempel nå oppgradert til å være i drift i 40

år til. Da har feltet produsert i over 80 år! I dette markedet dominerer norske leverandørmiljøer, og det er utfordrende for utenlandske selskaper, uten sterk tilknytning og etablering i Norge å konkurrere på dette markedet.

Ca ti prosent svarte 2. De ville primært fortsette som leverandør til olje- og gassnæringen, men ville, om det avtar hjemme, øke internasjonaliseringen. Flere påpekte da at de i så fall måtte spisse produkt- og tjenesteporteføljen.

20 prosent svarte 3. De hadde formeninger om hvilke markeder de måtte over til, men har ikke operasjonalisert dette ennå.

30 prosent svarte 4. De er allerede i dag inne på flere områder.

Det er en rik flora av markeder som nevnes av den halvparten av svar som enten hadde planer om å få flere markeder, eller allerede i dag var inne på flere markeder. Her kan nevnes særlig offshore vind, men også vind på land, tidevannsmøller, transmisjonsnett, skipsverft, shipping, veituneller, gruveindustri, landbasert industri, havgående

Gudrun klargjøres. FOTO: AIBEL

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Lønnsoppgjøret må bli svært moderat

- Vi vil i 2014 ikke oppleve den samme veksten i olje- og gassmarkedet som de siste årene, sier Gro Baade-Mathiesen, Regional Director Norway, Rambøll Norway. - Det oppdages stadig store felt på norsk kontinentalsokkel, og i nordområdene/ Barentsregionen er mye fremdeles ugjort. Pga. kostnadspress blir prosjekter i økende grad flagget ut, særlig til konkurrenter i Asia. For å skape konkurransedyktighet på norsk sokkel, trengs en dugnad for å løfte kompetansen enda høyere. Ved å utvikle mer kostnadseffektive løsninger og gjennomføringsmodeller, vil flere prosjekter kunne iverksettes. Dette innebærer felles innsats av myndigheter og operatører som spesifiserer regelverk og krav, samt oljeservice som designer, bygger og gjennomfører, og teknologi/forskningsmiljøer som utvikler innovative produkter. Norges olje- og gassnæring har lyktes med omstillinger tidligere bl.a. ved etablering av Norsok, og reduserte prosjektgjennomføringstider. Samtidig er det utviklet ny teknologi som gjør at vi ligger helt i verdenstoppen på bl.a. subsea-løsninger. Vi må oftere anvende våre etablerte fora og drive «coopetition», samarbeidende konkurranse, for å skape videre marked for produktene våre. Vi har en ypperlig mulighet til å utvikle konkurranseevnen videre og å ta nødvendige tak for å sikre at interessante prosjekter startes og i størst mulig grad utføres av norske leverandører.

Hva er ditt råd forut for årets lønnsoppgjør?

- Norges høye kostnadsøkning de siste årene er ikke kompatibel med en bedret konkurranseevne. Vi vet vi har sterke utfordrere fra Asia men også fra mer nærliggende land med lavere kostnader. Dette gapet må reduseres, og da er lønnsnivået et viktig virkemiddel. Derfor er det i år nødvendig å være svært moderate. Slik tar vi sammen et steg i riktig retning.

GRO BAADE-MATHIESEN,
ADM. DIR., RAMBOLL OIL & GAS AS,
NORWAY

fiskebåter, helse- og sikkerhetsmarkedet, forsvarsmarkedet, medisinsk utstyr, bygg- og anleggssektoren, havbrukssektoren, patruljebåtmarkedet, luftfart, vannkraft, romfart og næringsmiddel.

Offshore vind er det markedet som nevnes oftest, både av dem som er der og dem som skal dit. Ettersom svært mange av de tekniske spesifikasjonene og løsningene innenfor offshore vind kommer fra olje- og gassvirksomheten, er ikke omfanget overraskende. Mange av produktene og tjenestene kan med modifikasjoner anvendes både innenfor utbygging og drift innenfor dette området.

For noen populister er det kanskje et paradoks at mange industribedrifter er leverandør både til fossil og fornybar energi, samt at erfaringen fra olje- og gassvirksomheten gjør løsningene bedre for offshore vind. Bl.a. brukes NORSOK-standardene aktivt. Dette viser imidlertid at det er krevende å bygge opp en fornybarnæring uten å kunne trekke på etablert kompetanse fra andre bransjer med kompetanse og erfaring innenfor bl.a. prosjektledelse, engineering og innkjøp. Fabrikasjon og sammenstilling av produkter med svært høye kvalitetskrav er også viktig kompetanse.

Det overrasker oss ikke at mange i leverandørindustrien til olje- og gassnæringen kan omstille seg til å bli leverandør til andre næringer. Tross alt selges svært mye utstyr og tjenester til olje- og gassindustrien som ikke utelukket har anvendelse der. Mange ligger langt fremme på teknologisk utvikling, som åpenbart har alternative bruksområder.

Flere påpeker imidlertid at de frykter at et høyt kostnadsnivå gjør omstillingen krevende. Dessuten er ikke andre markeder nødvendigvis like betalingsvillige som oljeselskapene. Det er derfor liten tvil om at et evt. brått skifte i olje- og gassnæringen vil gi krevende omstillingsprosesser innenfor leverandørindustrien.

2.7 OMSTILLING FERGIVAREINDUSTRI

Situasjonen og lønnsomheten i øvrige industribransjer som kjemisk, trelast, møbel,

grafisk og teko, er samlet svekket de siste årene. Det er gjort en betydelig omstilling i disse bransjene, men uten et oppsving i verdensøkonomien er situasjonen fortsatt vanskelig. I 2013 var verdiskapingen på 95 milliarder kroner samlet for disse bransjene.

De viktigste årsakene til svekkelsen er norsk kostnadsvekst og sterk krone over flere år. Den særnorske kostnadsveksten har gitt et særnorsk stort behov for omstilling i årene etter finanskrisen. Mens konkurrentindustrien i andre land har hatt en flatere eller fallende kostnads- og lønnsutvikling har den norske industrien måttet omstille seg i en betydelig grad for å beholde konkurransekraften i eksportmarkedene.

Det har heller ikke vært noen sterk vekst i innenlandsk etterspørsel slik som oljeklyngen har opplevd. Derfor har det ikke vært en topp-linjevekst som ellers kunne gi grunnlag for en lettere omstilling eller bæring av lønnskostnadene.

Den sterke kronekursen varte i tre år, fram til våren 2013. Denne har forsterket utfordringene som kostnads- og lønnsutviklingen i Norge har gitt, og dermed bidratt til en langt tøffere omstilling. Det er tatt omstillingsbeslutninger de siste årene som ikke lett reverseres, selv om valutamarkedet ser langt lysere ut for tiden.

Likevel har denne delen av eksportindustrien, gjennom en omfattende omstilling, klart å øke verdiskapingen etter etterspørselsnedgangen i kjølvannet av finanskrisen. Verdiskapingen i 2013 er igjen høyere enn i 2007. Det er i første rekke gjennom bedriftsintern omstilling, innovasjon og produktutvikling/design, og til dels outsourcing, at man har kommet gjennom krisen. Outsourcingen har ført til færre norske arbeidsplasser.

Likevel er lønnsomheten svekket, samtidig som lønnskostnadene har økt. Dette er ikke bæredyktig på sikt.

Det kan tenkes to utviklingsscenarier for fastlandsindustrien utenfor petroleum og kraftintensiv industri. Det mest positive er at et oppsving i verdensøkonomien vil bidra til etterspørsels- og prisøkning i markedene, som gradvis vil gi en

vekst i lønnsomheten. En kan nå se en gryende oppgang, men erfaring fra tidligere kriser er at veksten bare vil tilta sakte.

Det mest sannsynlige utviklingsscenariet er at disse industribransjene vil stå overfor fortsatte omstillingsbehov. Med en redusert kostnads- og lønnsutvikling og bedret kronekurs framover, vil dette kunne bety en mer moderat omstilling enn i årene fram til 2014.

En bedring av de generelle rammevilkårene for industrien med bedrede avskrivningsregler, redusert formues- og kapitalskatt samt en økt satsing på næringsrettet forskning, vil være kjærkomne bidrag til nødvendig omstilling, innovasjon og investering i moderne produksjonsutstyr.

Norsk Industri registrerer i tillegg at det innenfor virkemiddelapparatet mangler tydelige innovasjonssatsinger inn mot disse industribransjene. For fortsatt å ha en bredde i industristrukturen framover, ønsker Norsk Industri at det etableres en egen sektorsatsing for denne typen ferdigvare-industri i Innovasjon Norge.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Forbedret konkurranseevne nødvendig, moderasjon nå!

Otto Søberg, CEO for Agility Group AS, svarer dette når vi spør om utsiktene for 2014: - Utsiktene for 2014 for oljeservicenæringen er moderate. Veksten avtar, men vi antar at dette tar seg opp i løpet av 2. kvartal 2014 og framover.

Når vi spør ham om å komme med et råd forut for vårens lønnsoppgjør, er han like tydelig: - Vi har sett en betydelig svekkelse i den norske konkurranseevnen over de siste ti årene. Dette gjelder for alle faggrupper fra fagarbeidere til de mest spesialiserte

ingeniørene. Vår konkurranseevne må bedres betydelig de neste årene, noe som krever moderasjon fra alle parter i arbeidslivet.

OTTO SØBERG, CEO, AGILITY GROUP AS

Norsk Industri støtter en politikk der en større del av innovasjonssatsingene konsentreres mot landsdekkende programmer som er uavhengige av geografi og som derfor møter behovene og omstillingsprosjekter der disse er. Her kommer en sektorsatsing mot ferdigvareindustri utenom petroleum inn som et viktig virkemiddel for å bidra til omstilling og økt lønnsomhet, og slik sikre en langsiktig verdiskaping.

2.8 VIKARBYRÅDIREKTIVET

Erfaringene etter ett år med Vikarbyrådirektivet i norsk rett har klargjort at Norge er av de land som har gått lengst innenfor EU-/EØS-området i retning av å gjennomføre direktivet på en særlig kostnadskrevende måte. Dette skyldes bl.a. det forhold at de lokale partene i bemanningsforetak med egen tariffavtale er fratatt muligheten til selv å avtale hvilke lønns- og arbeidsvilkår de ansatte

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Forutsetter et meget moderat lønnsoppgjør

Hvordan ser utsiktene ut i 2014?

- Verdensøkonomien er fremdeles usikker men vi aner en positiv tendens i Europa og USA, som er viktige markeder for Elkem. Derfor forventer vi en svak forbedring fra 2013. Det sier Helge Aasen, CEO i Elkem. Bedriften er eid av kinesiske Bluestar og har fem forretningsområder i Norge: Elkem Solar, Elkem Silicon Materials, Elkem Foundry Products, Elkem Carbon og Technology Services.

Hva tåler norsk eksportindustri av tillegg i lønner?

- Norsk kostnadsnivå er en stor utfordring for oss. Norske lønninger ligger 50 prosent høyere enn hos konkurrentene i Europa, og enda høyere enn i andre deler av verden. For Elkem er det derfor viktig å holde igjen så mye som mulig og vi forutsetter et meget moderat lønnsoppgjør. Det bør være mulig

å opprettholde kjøpekraften med andre tiltak enn å øke lønningene, og på den måten verne om eksportindustriens konkurransekraft.

HELGE AASEN, CEO, ELKEM

skal ha. Hverken utleiebedriftene eller innleiebedriftene har nå forutsigbarhet knyttet til rateberegningen. Det er følgelig også vanskeligere å estimere kostnadene i prosjekter der bruk av innleie er helt nødvendig for å gjennomføre prosjektene. Dette er et problem i tillegg til den generelle kostnadsøkningen som følger av implementeringen av direktivet.

Det følger ikke av direktivet at landene er forpliktet til å endre den etablerte praksisen med fastsetting av lønns- og arbeidsvilkår gjennom kollektive avtaler (tariffavtaler) i den enkelte bedrift. Norsk Industri vil derfor fortsatt vektlegge at de nye reglene må endres, slik at bemanningsforetak med egen tariffavtale ikke blir overstyrt av særskilte regler om likebehandling med de ansatte i innleiebedriften.

Flere viktige spørsmål knyttet til forståelsen av de nye reglene om innleie av arbeidstakere fra bemanningsforetak ble avklart i 2013. Men fortsatt hersker det usikkerhet med hensyn til hvordan de nye reglene skal forstås og praktiseres. Dette skyldes også et underskudd på kompetanse i bedriftene.

I Arbeidsdepartementets brev til partene i arbeidslivet av 6. mai 2013 ble flere spørsmål som var reist bl.a. av Norsk Industri besvart. Dette gjelder for eksempel hvilke lønnslementer mv. i utleiebedriften, som skal sammenlignes med forholdene i innleiebedriften.

Videre uttalte Tariffnemnda seg 24. april 2013 om situasjoner der lønns- og arbeidsvilkår både skal oppfylle en allmenngjøringsforskrift, samt de nye reglene om likebehandling ved innleie fra bemanningsforetak. Nemnda peker bl.a. på at en allmenngjøringsforskrift ikke vil gjelde dersom en arbeidstaker samlet sett er omfattet av bedre lønns- og arbeidsvilkår enn det som følger av forskriften.

2.9 LØNNINGER OG LØNNSOPPGJØR

Lønnsdannelse

Det høye kostnadsnivået er en stor utfordring for norsk industri. Foreløpig har industrien samlet sett klart seg brukbart, men hovedforklaringen

er nok fremveksten av en omfattende leverandørindustri til olje- og gassnæringen. Denne industrien tapte i fjor noen sentrale kontrakter. Følgelig er kostnadsreduksjoner der og hos kundene bidragsytende til at industrien jobber enda hardere med produktivitet og konkurransevne. Under lønnsoppgjøret i fjor bidro ledende aktører innen oljeindustrien til at lønnsveksten avtok.

Utviklingen gjennom 2012 og 2013 viser at den særnorske høye lønnsveksten roes gradvis ned. Denne virkelighetsforståelsen er viktig for å videreutvikle industrien med basis i Norge og trygge arbeidsplassene over tid. En lavere lønnsvekst bidrar til bedre konkurransevne via svakere kronekurs, selv om lønnsøkningen fremdeles er noe over våre konkurrentland.

Kostnadsnivået er fortsatt for høyt, til tross for svakere krone. Lønnsveksten i 2014 må bli lavere enn i 2013. Målet er at samlet lønnskostnadsvekst ikke overstiger veksten hos våre handelspartnere.

Tariffavtaler

Det organiserte arbeidslivet med tariffavtaler representerer en kvalitet som bør gi et konkurransefortrinn for industrien, og ikke en kostnadsulønne. Med økt spesialisering og intern avhengighet av enkeltfunksjoner i verdiskapingsprosessen, kan imidlertid små grupper ansatte i økende grad lamme hele bedriften og tredjepersoner. Dette er krevende for industrien.

2.10 BANKKRAV – KONSEKVENSER

I kjølvannet av finanskrisen kommer en rekke krav til bankene for å gjøre balansen i bankene mer robust. Den siste, og kanskje mest kontroversielle, var motsyklisk kapitalbuffer. Dette kommer på toppen av alle andre kapitalkrav som fases inn over tid. Bufferkravet skal som hovedregel være mellom null og 2,5 prosent av bankenes beregningsgrunnlag. Kravet vil gjelde for alle banker som har virksomhet i Norge, etter hvert også filialer av utenlandske banker. Finansdepartementet skal fastsette nivået på den motsykliske bufferen hvert kvartal. Regjeringen har gitt Norges Bank i oppdrag å lage et beslutningsgrunnlag og gi departementet råd om nivået. I desember fastsatte

Finansdepartementet nivået til én prosent, etter råd fra Norges Bank. Finanstilsynet har sluttet seg til Norges Banks råd.

Norges Bank har formulert tre kriterier for en god motsyklisk kapitalbuffer. Bankene bør bygge opp og holde en motsyklisk buffer når finansielle ubalanser bygger seg opp eller har bygd seg opp. Ved tilbakeslag i økonomien og store tap i bankene skal bufferen kunne tåres på. Virker bufferen etter hensikten, vil bankene stramme mindre inn på sine utlån i nedgangstider enn de ellers ville gjort.

FORVENTINGER TIL NY IA-AVTALE

Norsk Industri har sluttet aktivt opp om IA-avtalen og har fra avtalen ble inngått første gang i 2001 hatt en rekke medlemsrettede aktiviteter. Sammen med arbeidstakersiden har vi drevet aktivt rekrutteringsarbeid, arrangert konferanser, tilrettelagt bransjemessige og regionale nettverk for erfaringsoverføring mellom bedrifter, utviklet og arrangert kurs etc. Og vi har en unik sykefraværstatistikk som gjør det mulig å følge opp den enkelte bedrift og tilrettelegge for at medlemmene kan måle seg mot andre medlemsbedrifter som ledd i sitt forbedringsarbeid.

Industrien har gode forutsetninger for å lykkes med IA-arbeidet: Industrien er godt organisert og har lenge arbeidet målrettet med HMS og kvalitet. Ikke minst må globalt konkurrerende bedrifter se sammenhengen mellom produktivitetsutvikling, kompetanse, kvalitet, leveringsdyktighet og forvaltning av den menneskelige ressurs i bedriften. Norsk Industris medlemsbedrifter har redusert sykefraværet med 35 prosent. Nå pågår forhandlingene om en fornyet IA-avtale. Vi har følgende forventninger til avtalen:

- Ikke økt belastning på arbeidsgiver
- Videreføre mål og målgrupper
- Forenkling av systemet for oppfølging av sykefravær
- Fjerne sanksjonssystemet
- Sektor- og bransjeretting av innsatsen
- Få, men gode virkemidler, gullretter for IA-virksomhetene
- Myndighetene må ha hovedansvar for de utenfor arbeidslivet

Det vil kunne motvirke at bankenes utlånspraksis forsterker tilbakeslaget. Når bufferen økes i gode tider, vil det dessuten kunne bidra til å dempe høy kredittvekst og redusere oppbygging av systemrisiko.

Teorien er grei, men det gjenstår å se hvordan motsyklisk kapitalbuffer vil virke i praksis. Fra Norsk Industris side må vi vektlegge at bufferen i praksis bidrar til å trekke inn kjøpekraft i Norge og er en premiss når Norges Bank setter sin rentebane. I realiteten bidrar derfor en motsyklisk kapitalbuffer, alt annet likt, til at styringsrenten settes lavere enn ellers. Dette bidrar igjen til en svakere kronekurs, noe industrien foretrekker. En

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Forventer økt resultat i 2014

- Utsiktene for Norsk Gjenvinning-konsernet i 2014 er positive. Til tross for mulig nedgang i bygg- og anleggsbransjen, tror vi på vekst i gjenvinningsmarkedet. Med målrettet industrialisering av våre prosesser og anlegg er vi i stand til å ta store deler av denne veksten og forventer således å øke resultatet i 2014. Det sier Erik Osmundsen, konsernsjef i Norsk Gjenvinning. Han fortsetter:

- Utfordringene knytter seg i første rekke til prispress som følge av at useriøse aktører ikke håndterer avfallet på lovlig måte. Norsk Gjenvinning har selv gjort en rekke tiltak for å forhindre dette og vi investerer nå betydelige midler for å sikre «compliance» og reell bærekraftig utvikling framover. Vi mener dette er essensielt, både for våre kunder og andre interessenter, for Norsk Gjenvinning selv og resten av gjenvinningsindustrien i Norge.

- Kostnadsveksten er en utfordring og lønnsnivået er høyt i mange segment. Vi kompenserer dette gjennom et kontinuerlig fokus på effektivisering. Samtidig ser vi med økende bekymring på at utenlandske aktører kan tilby tjenester med et langt lavere lønnsnivå enn det vi opererer med i Norge.

Ønsket er derfor at partene tar denne situasjonen innover seg og lander på et så moderat lønnsoppgjør som mulig.

ERIK OSMUNDSEN, KONSERNSJEF,
NORSK GJENVINNING

forutsetning for dette er at bieffekten, bankenes respons på økte krav, er til å leve med. Det er derfor svært relevant å følge løpende med på kredittveksten og innretningen av den.

Vårt dilemma skyldes at om bankene velger å begrense kredittveksten pga. akkumulerte kapitalkrav, kan de ha mest å hente på å redusere veksten i utlån til bedriftene. Det skyldes at bedriftslån på marginen har høyere risikovekter enn husholdningslån. En innstramning av bankenes kreditt til bedriftene vil særlig ramme bedrifter som har bankene som eneste finansieringskilde. Obligasjonsmarkedet er mest for storbedriftene. Så lenge obligasjonsmarkedet fungerer bra, virker det avlastende for tradisjonelle bedriftslån i bankene. Det blir derfor relevant å følge utviklingen i obligasjonsmarkedet framover, ettersom evt. problemer der fort får konsekvenser for bankenes håndtering av utlån til næringslivet.

Gjeldsveksten til de ikke-finansielle foretakene i fastlands-Norge var svært høy i årene før finanskrisen, men avtok til et mer moderat nivå etter krisen. De siste kvartalene har veksten tiltatt noe, og fra august 2012 til august 2013 økte fastlandsforetakenes samlede gjeld med ni prosent. Bankene oppga til Norges Banks utlånsundersøkelse omtrent uendret låneetterspørsel fra bedriftene i 4. kvartal i fjor. Foretakenes kreditt gir fremdeles et positivt bidrag til det samlede kredittgapet. I et historisk perspektiv er norske foretak høyt belånte. Det stiller krav om god framtidig inntjening for at gjelden skal kunne betjenes.

Gjeldsbetjeningsevnen og egenkapitalandelen i børsnoterte foretak har falt de siste årene. Svekket gjeldsbetjeningsevne er tidligere blitt etterfulgt av en økning i andelen misligholdte lån og utlånstap i bankene. Det siste året har bankenes samlede lån til foretak vært nær uendret, men bankgjeld er fremdeles foretakenes viktigste finansieringskilde. Veksten i foretakenes lån fra det norske obligasjonsmarkedet er høy, men har avtatt noe fra første halvår i 2013. Obligasjonsfinansiering er først og fremst et alternativ for større foretak.

Lån fra utenlandske kilder har økt kraftig det siste året. Veksten i utenlandsgjelden har historisk variert mye. I Norges Banks utlånsundersøkelse

fra januar i år meldte bankene at de ville ha uendret kredittpraksis overfor foretak i 1. kvartal. De rapporterte også om reduserte utlånsmarginer i 4. kvartal i fjor, men forventet ingen endringer i 1. kvartal i år. I samme undersøkelse svarte bankene at de forventet uendret etterspørsel etter kreditt fra foretak i 1. kvartal.

I NHOs spørreundersøkelse blant medlemsbedriftene for 4. kvartal oppgir en fjerdedel av bedriftene at situasjonen i bankene og finansmarkedene bidrar til at de utsetter investeringsprosjekter. Det utgjør en liten økning fra tidligere, men manglende tilgang på kreditt og finansiering rangeres fremdeles nederst blant en rekke investeringshindre.

Bedriftene i Norges Banks regionale nettverk er også blitt spurt om de opplever at bankene har strammet inn på kredittpraksisen. Av bedriftene som mente at spørsmålet var relevant, svarte 24 prosent at kredittpraksisen var strammere, 17 prosent at den var lettere og 58 prosent at den var uendret de siste seks månedene.

Den høye gjeldsveksten til foretak den siste tiden tyder på at foretakene samlet sett har god tilgang

til kreditt. Men tilgangen varierer mellom ulike typer foretak. Fordi bankenes utlånsvekst er lav, kan enkelte foretak som ikke har tilgang til obligasjonsmarkedet eller utenlandsfinansiering ha opplevd at kreditttilbudet er blitt strammere.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Svært moderat oppgjør

Kristin Færøvik er toppsjef for Rosenberg WorleyParsons AS i Stavanger. På spørsmål om hvordan hun ser på utsiktene for 2014, sier hun: - Jeg er forsiktig optimist; det er mange spennende oppgaver på norsk sokkel men samtidig sterk konkurranse om investeringsmidler globalt. Når vi ber henne om et råd forut for det kommende lønnsoppgjøret, sier hun: - Vedvarende lønnsoppgjør godt over inflasjonen er ikke bærekraftig i forhold til å beholde norsk konkurransekraft; vi bør følgelig få et svært moderat oppgjør i 2014.

KRISTIN FÆRØVIK,
MANAGING DIRECTOR,
ROSENBERG WORLEYPARSONS AS

3. Næringsrettet forskning i Norge – status og utvikling

*Av gjesteskribent
Espen Solberg (bildet),
forskningsleder ved
Nordisk institutt for
studier av innovasjon,
forskning og utdanning
(NIFU), i samarbeid
med Egil Kallerud, Bo
Sarpebakken og Inge
Ramberg.*

1. INNLEDNING

Næringslivet utfører nesten halvparten av all forskning og utvikling (FoU) i Norge. Det aller meste finansierer bedriftene selv. Samtidig er det bred faglig og politisk enighet om at staten bør bidra aktivt til å utløse mer FoU i næringslivet. Det offentlige innsats på dette feltet blir ofte betegnet som bevilgninger til *næringsrettet FoU*¹. Dette har lenge vært en viktig prioritering i norsk forskningspolitikk.

Men hva er egentlig næringsrettet FoU? Hvordan har utviklingen vært på dette feltet? Og hvor næringsrettet er norske FoU-bevilgninger sammenliknet med andre land? I denne artikkelen benytter vi tilgjengelig statistikk for å komme nærmere et svar på disse spørsmålene.

¹⁾ Siden to tredeler av næringslivets forsknings- og utviklingsaktivitet består av utviklingsarbeid (U), bruker vi konsekvent begrepet *FoU framfor forskning* i denne sammenheng.

2. KORT HISTORISK TILBAKEBLIKK

Sett i et historisk perspektiv har mange av de sentrale satsingene i norsk forskning vært begrunnet med næringslivets behov. Med etableringen av Bergseminaret på Kongsberg i 1757 fikk vi vår første institusjon for høyere utdanning. Den hadde en klar innretning mot bergverksdrift, og markerte starten for en utdannings- og

forskningstradisjon som har hatt grunnleggende betydning helt fram til i dag. Det er også vanskelig å se for seg dagens næringsliv uten opprettelsen av NTH tidlig på 1900-tallet og utbyggingen av de teknisk-industrielle instituttene i etterkrigstiden.

I nyere tid har næringsrettet FoU vært prioritert langs flere dimensjoner, dels gjennom tematiske satsinger og teknologiområder, dels gjennom en generell ambisjon om å heve FoU-aktiviteten i norsk næringsliv. Det siste kom særlig til uttrykk i forskningsmeldingen fra 2005. Her satte Regjeringen et mål om at norsk FoU-innsats skal opp på tre prosent av BNP, hvorav to tredeler finansiert av næringslivet og andre kilder. Meldingen hevdet bl.a. at «norsk næringsliv forsøker for lite i forhold til fremtidige utfordringer, og at det er et mål å øke andelen forskningsbaserte bedrifter i norsk næringsliv» (St.meld. nr 20 (2004-2005) *Vilje til forskning*).

Selv om det såkalte tre-prosentmålet er tonet ned de siste årene, er det tverrpolitisk enighet om behovet for å styrke norsk næringslivs FoU-innsats. I Regjeringens politiske plattform er næringsrettet FoU tydelig prioritert, hvilket også er reflektert i de endringene Regjeringen gjorde i tilleggsproposisjonen til statsbudsjettet for 2014. Således har næringsrettet forskning blitt et aktuelt tema i forskningsdebatten.

3. «NÆRINGSRETTET FoU» – HVA ER DET?

Likevel finnes det, så vidt oss bekjent, ingen etablert definisjon av begrepet. Det er snarere en fellesbetegnelse for noen sentrale virkemidler rettet mot næringslivets FoU-behov. Men skal man tallfeste omfanget av og utviklingen i næringsrettet FoU, får man et helt annet behov for presisjon og avgrensning.

For å komme nærmere en slik avgrensning, vil vi trekke fram fire aspekter som er sentrale for forståelsen av næringsrettet FoU:

1. For det første er det innlysende at det her handler om FoU innrettet mot næringslivets behov. Det er på mange måter et banalt faktum, men likevel verdt å fastslå ettersom det også betyr at man vektlegger *intensjonen* ved de bevilgninger og virkemidler som vurderes. Som vi vil vise nedenfor, er dette et viktig poeng i flere av de indikatorene som brukes for å måle næringsrettet forskning.
2. For det andre sier det seg selv at næringslivets egen FoU er næringsrettet. Derfor er det naturlig å avgrense begrepet til *offentlige bevilgninger og virkemidler* til forskning i og for næringslivet.
3. For det tredje avgrenser vi begrepet til aktiviteter som faller inn under definisjonen av forskning og utvikling (FoU). Det betyr at vi inkluderer støtte til utviklingsaktiviteter, men *ekskluderer støtte til innovasjon* som ikke faller inn under FoU-begrepet. Det siste innebærer bl.a. at en stor del av Innovasjon Norges virkemiddelportefølje faller utenfor.
4. For det fjerde bør det ikke være et krav at FoU-aktiviteten utføres av bedriftene selv. Mye næringsrettet forskning blir nemlig utført av institutter og andre aktører som

betjener næringslivets FoU-behov. Poenget er altså forskningens art og innretning, og ikke hvor den fysisk utføres.

Med bakgrunn i dette foreslår vi følgende overordnede definisjon av næringsrettet FoU:

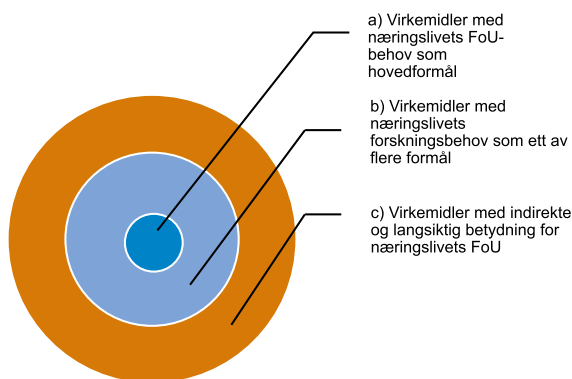
Offentlige bevilgninger og virkemidler som er bevisst innrettet mot å støtte næringslivets behov for forskning og utvikling.

4. OFFENTLIG STØTTE TIL NÆRINGSRETTE FOU – TALL OG TENDENSER

Definisjonen av næringsrettet FoU gir et visst utgangspunkt, men løser langt fra alle avgrensingsproblemene. Hovedutfordringen er nemlig å fastslå hvilke offentlige satsinger som har betydning for næringslivets FoU-behov.

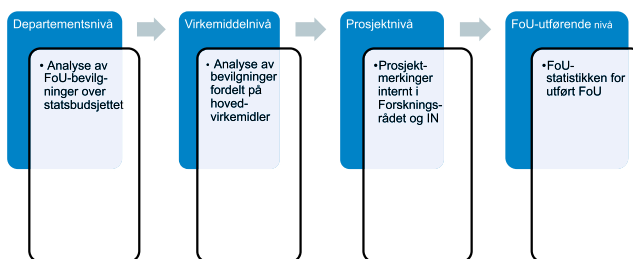
Det er naturlig å skille mellom tre nivåer av offentlig støtte i så måte; a) virkemidler som har næringslivets behov som hovedformål, b) virkemidler som har næringslivets FoU som ett av flere formål og c) virkemidler som ikke er bevisst innrettet mot næringslivets FoU-behov, men som kan ha indirekte og langsiktig betydning for næringslivets FoU.

Ulike avgrensninger av næringsrettet FoU

FIGUR 1. KILDE: NIFU

Ulike nivåer og metoder for tallfesting av næringsrettet FoU

FIGUR 2. KILDE: NIFU

I henhold til vår definisjon, er det bare de to innerste nivåene i figuren som regnes som *næringsrettet FoU*. Det ytterste nivået kan benevnes som *næringsrelevant FoU*.

I det følgende skal vi bruke tilgjengelige data til å kartlegge omfanget av og utviklingen i næringsrettet FoU i Norge. Statistikken fanger opp disse dimensjonene på fire ulike nivåer i bevilgningsprosessen; 1) det bevilgende nivået, 2) virkemiddelnivået, 3) prosjektnivået og 4) det utførende nivået, se figur 2.

På denne måten følger vi finansieringsstrømmene fra midlene bevilges via fordeling til de anvendes i konkret FoU-aktivitet. Men siden tallene er hentet fra ulike kilder og med ulike metoder, kan det være store avvik i det totale omfanget av næringsrettet FoU på de forskjellige nivåene. Hovedpoenget her er derfor å gi et helhetsinntrykk basert på ulike data og tilnærminger.

4.1. Bevilgninger til næringsrettet FoU

Det aller meste av offentlige midler til forskning og utvikling bevilges over statsbudsjettet. I budsjettet for 2014 anslås de samlede FoU-bevilgningene å utgjøre 27,7 milliarder kroner. Det sentrale spørsmålet her er hvor mye av disse midlene som kan anses å gå til næringsrettet FoU. Vi foreslår tre måter å måle dette på.

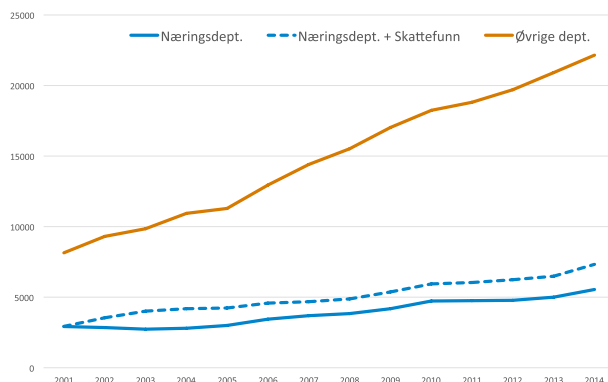
4.1.1. Departementsnivå

En pragmatisk tilnærming er å se på hvordan FoU-bevilgningene fordeler seg på ulike departementer. Det har vært relativt få store endringer i departementsstrukturen de siste 10-15 årene, og derfor er det også mulig å følge utviklingen over tid. NIFU vurderer det slik at bevilgningene over budsjettene til Nærings- og handelsdepartementet, Olje- og energidepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet² dekker en vesentlig del av den næringsrettede innsatsen. Utviklingen i disse departementenes FoU-bevilgninger gir derfor et omtrentlig bilde på utviklingen i næringsrettet FoU.

I statsbudsjettet for 2014 anslås bevilgningene over disse «næringsdepartementene» å utgjøre til sammen 5,5 milliarder kroner, dvs. 20 prosent av de samlede FoU-bevilgningene over statsbudsjettet. Se figur 3 som viser utviklingen i FoU-bevilgningene til næringsdepartementene sammenliknet med øvrige departementer over tid. Den stiplede linjen viser bevilgningene over de nevnte «næringsdepartementene» pluss provenytapet fra SkatteFUNN-ordningen.

Ved periodens start, i 2001, kom mer enn en fjerdedel av bevilgningene til FoU over de næringsrettede departementenes budsjetter. Andelen sank relativt kraftig fram til 2004, da den nærmet seg 20 prosent. I den siste 10-årsperioden har andelen

Bevilgninger til FoU over vedtatt statsbudsjett + SkatteFUNN. 2001-2014. Mill kroner, løpende priser

FIGUR 3. KILDE: NIFU, STATSBUJSJETTANALYSEN/SKATTEFUNN

vist mindre variasjoner, og ligget mellom 19 til 21 prosent i samtlige budsjettår. Innføringen av SkatteFUNN-ordningen kompenserte på mange måter for nedgangen den første tiden. Men selv om støtten gjennom SkatteFUNN legges sammen med næringsdepartementenes direkte bevilgninger, har den næringsrettede støtten hatt en lavere vekst enn øvrige departementer. Områder som har hatt særlig stor vekst i FoU-bevilgningene i samme periode er i første rekke helserelatert forskning og kontingenter til internasjonalt forskningssamarbeid.

Den svakere utviklingen i næringsrettede bevilgninger illustreres godt ved omregning til faste priser. I perioden 2001 til 2005 var det en årlig gjennomsnittlig realnedgang på 2,4 prosent i FoU-bevilgningene over næringsrettede departementers budsjetter. Øvrige departementer hadde i samme periode en årlig realvekst på fem prosent. I den neste fireårsperioden økte bevilgningene til næringsrettede departementer med nær fire prosent årlig, mens realveksten var seks prosent for øvrige departementer. I perioden 2009 til 2013 var det også realvekst i begge departementskategoriene, om enn betydelig lavere, med henholdsvis vel én og noe under to prosent. Foreløpige beregninger for 2014-budsjettet viser at FoU-bevilgninger over næringsrettede departementer øker betydelig, med om lag åtte prosent sammenliknet med 2013, mens bevilgningene over øvrige departementer ser ut til å få realvekst

på rundt tre prosent. Det må igjen understrekes at dette er en omtrentlig indikator, og at det ligger betydelige næringsrelevante bevilgninger på budsjettene til de øvrige departementene.

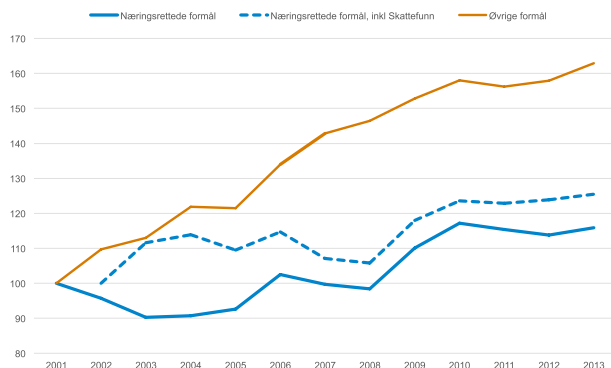
²⁾ Vi benytter departementsbetegnelsene som gjaldt t.o.m. 2013.

4.1.2. Formålsnivå

En annen framgangsmåte er å se på hvilke formål de ulike FoU-bevilgningene over statsbudsjettet er ment å gå til. Denne formålsmerkingen følger internasjonale standarder og ser bevilgningene på tvers av departementsgrenser. Etter hvert har OECD i noen sammenhenger gått over til å samle flere spesifikke formål i en felles kategori for FoU rettet mot økonomisk utvikling («economic development»). Se figur 4, som viser utviklingen i norske FoU-bevilgninger rettet mot økonomisk utvikling³ sammenliknet med bevilgninger til øvrige formål for perioden 2001-2013.

Denne sammenlikningen gir langt på vei det samme bildet som når bevilgende departementer legges til grunn. Næringsrettede formål hadde en svak utvikling i innledningen på perioden, og da spesielt i 2002 og 2003. Deretter var det svak men ujevn realøkning fram til 2010. Siden har næringsformålene hatt en flat utvikling fram til 2013. Også her legger vi til en linje som viser FoU-bevilgninger til næringsrettede formål pluss effekten av SkatteFUNN.

Realutviklingen i FoU-bevilgninger etter formål og SkatteFUNN 2001-2013 (2001=100)

FIGUR 4. KILDE: NIFU, STATSBUDSJETTANALYSEN/SKATTEFUNN

Som i figur 3 ser vi at introduksjonen av SkatteFUNN-ordningen bidro til å kompensere for nedgang i øvrige bevilgninger i starten av perioden, men at denne effekten har avtatt etter hvert. Tall for inneværende budsjettår er ikke klare for denne indikatoren, men det er stor sannsynlighet for at den vil gjøre et betydelig hopp i 2014, både når det gjelder direkte og indirekte støtte til næringsrettet FoU.

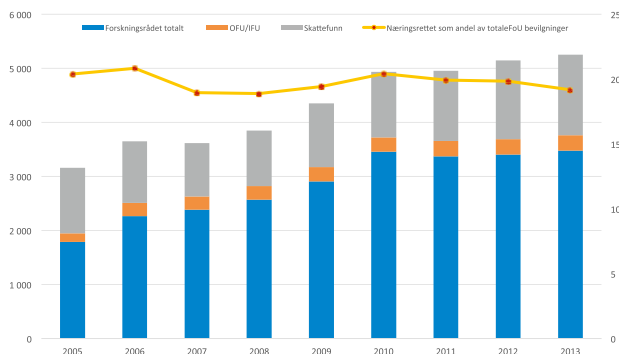
3) Kategorien økonomisk utvikling omfatter disse formålene: Landbruksproduksjon og -teknologi, Industriproduksjon og -teknologi, Infrastruktur og arealplanlegging og Produksjon og distribusjon av energi og energioptimering.

4.1.3 Virkemiddelnivå

En tredje metode bygger på en mer kvalitativ vurdering og systematisk kartlegging av bevilgninger til ulike næringsrettede virkemidler. Her følger vi altså bevilgningene fra departementsnivå og ned til virkemidler i Norges forskningsråd og Innovasjon Norge. I tillegg kommer offentlig støtte gjennom SkatteFUNN-ordningen. Sistnevnte har etter hvert blitt et sentralt virkemiddel for å stimulere til FoU i næringslivet. Figur 5 viser utviklingen i næringsrettede FoU-virkemidler fordelt på disse tre kanalene.

Næringsrettet FoU gjennom Forskningsrådet, Innovasjon Norge og SkatteFUNN. 2005-2013

Mill. kr (venstre akse) og som andel av samlet off. FoU (høyre akse)

FIGUR 5. KILDE: NIFU/STATSBUDSJETTANALYSEN OG OPPDATERTE BEREGNINGER

Næringsrettet FoU summerer seg her til 5,2 milliarder kroner. Det samsvarer godt med beregningene i figur 3 og 4. Det har vært en merkbar økning fra nivået i 2005, men likevel har offentlige bevilgninger samlet økt noe mer. Utviklingen her avviker noe fra den vi så i figurene 3 og 4, først og fremst i form av en større vekst i bevilgningene gjennom Forskningsrådet fram til 2010. Hovedforklaringen er at det over flere år på 2000-tallet var en betydelig vekst i bevilgningene til Forskningsrådets store programmer og til senterordningene for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og miljøvennlig energi (FME). I de grove formålssklassifiseringene blir slike bevilgninger regnet som allmennvitenskapelig utvikling. Vår vurdering er at disse midlene i betydelig grad kommer næringslivet til gode. De er derfor tatt med som næringsrettet forskning i denne figuren.

Blant de store forskningsrådprogrammene har vi tatt med Demo2000, Petromaks, RENERGI/ENERGIX, Havbruk, Nanomat/Nano2012 og FUGE/BIOTEK2021. Budsjettene er inkludert i sin helhet, selv om programmene omfatter næringsrettet FoU i varierende grad. Dermed kan tallene gi et noe inflatert bilde av de næringsrettede FoU-bevilgningene gjennom Forskningsrådet. Til gjengjeld kan tallene

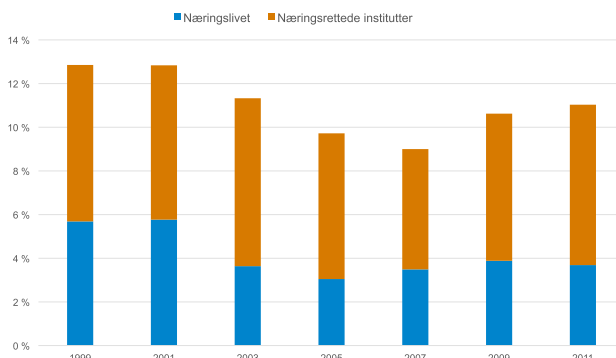
for Innovasjon Norge være noe undervurdert, ettersom deres interne merkinger tyder på at det er FoU-innhold i flere av deres virkemidler enn i forskningskontraktene (OFU/IFU-ordningen). Næringsrettet FoU fordelt på prosjektnivå er nærmere omtalt i en egen NIFU-rapport.

4.2. Offentlig finansiering av FoU utført i foretakssektoren

Den mest offisielle kilden til å kartlegge omfanget av næringsrettet FoU, er å bruke FoU-statistikkens tall for FoU utført i foretakssektoren. Da får man et bilde på hva foretakene oppgir som faktisk utført FoU og hvor mye av dette som er finansiert av det offentlige. Det er viktig å merke seg at foretakssektoren består av både næringslivet selv og næringsrettede forskningsinstitutter, dvs institutter som primært skal betjene næringslivets behov for FoU-tjenester.

Den siste FoU-statistikken for 2011 viser at 2,3 milliarder kroner av foretakssektorens FoU var finansiert av offentlige kilder. Indirekte støtte gjennom SkatteFUNN-ordningen er her holdt utenfor. To tredeler av den offentlige støtten gikk til næringsrettede institutter. Den samlede offentlige støtten tilsvarte 9,7 prosent av foretakssektorens samlede FoU og elleve prosent av det offentliges

Andel av offentlig FoU-finansiering i Norge som går til foretakssektoren 1999-2011

FIGUR 6. KILDE: FOU-STATISTIKK, NIFU/SSB

samlede finansiering av FoU. Vi viser også hvor mye av støtten som går til næringslivet og hvor mye som går til teknisk-industrielle institutter.

Andelen offentlig FoU-finansiering som ble kanalisert til foretakssektoren var på sitt høyeste ved tusenårsskiftet med nær 13 prosent. I de neste seks årene falt andelen jevnt, til et bunnivå på ni prosent i 2007. I de to siste statistikkårene økte andelen noe, til dagens nivå på elleve prosent. Økningen har i hovedsak funnet sted ved de næringsrettede instituttene.

5. NÆRINGSRETTET FoU I INTERNASJONALE SAMMENLIKNINGER

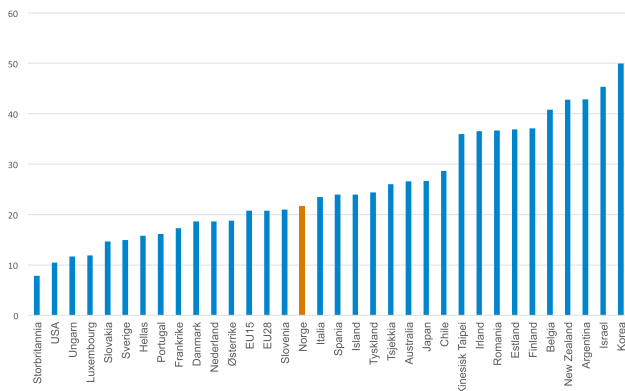
Et naturlig spørsmål som reiser seg, er hvordan næringsrettet FoU i Norge er prioritert sammenliknet med andre land. Dessverre finnes det ingen indikatorer som sammenlikner dette direkte på tvers av land. Men ved å bruke flere indikatorer som dekker spørsmålet indirekte, kan man få et samlet inntrykk av ulike lands vilje og evne til å støtte næringsrelevant FoU. Vi vil trekke fram fire indikatorer som er spesielt relevante i den forbindelse:

For det første kan formålet med de offentlige FoU-bevilgningene også sammenlignes mellom land. Selv om kategoriseringen bygger på skjønsmessige vurderinger, gir indikatoren en viss indikasjon på næringsrettingen i de ulike landenes FoU-bevilgninger.

Figur 7 viser at drøye 20 prosent av FoU-bevilgningene i Norge betegnes som næringsrettet i denne sammenlikningen. Det er omtrent på EU-snittet. Korea er i en særklasse, her går nøyaktig halvparten av FoU-bevilgningene til næringsrettede formål. Finland og Belgia er også høyt oppe. Et vesentlig poeng her er at midler til forsvarsrelatert forskning er holdt utenom. Slik forskning har historisk vist seg å ha stor betydning for næringslivet. Tar man forsvarsrelatert forskning med i bildet, er nivået på næringsrettet forskning i bl.a. USA, Sverige og Frankrike langt høyere.

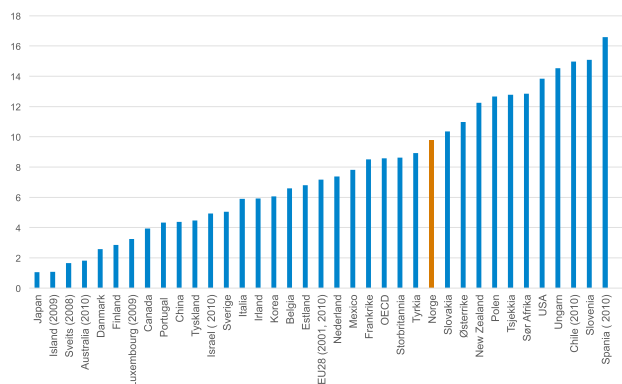
En annen sentral indikator er å se på hvor stor andel av FoU utført i foretakssektoren som er finansiert av offentlige kilder. Denne indikatoren bygger på standard FoU-statistikk, og er tilgjengelig for alle OECD-land over tid. Figur 8 er altså en internasjonal variant av figur 6, vist tidligere.

Andel sivile FoU-bevilgninger med økonomisk utvikling som hovedformål. Utvalgte land i 2011

FIGUR 7. KILDE: OECD/MSTI 2013:1

Andel FoU utført i foretakssektoren som er finansiert av offentlige kilder. Utvalgte land i 2011

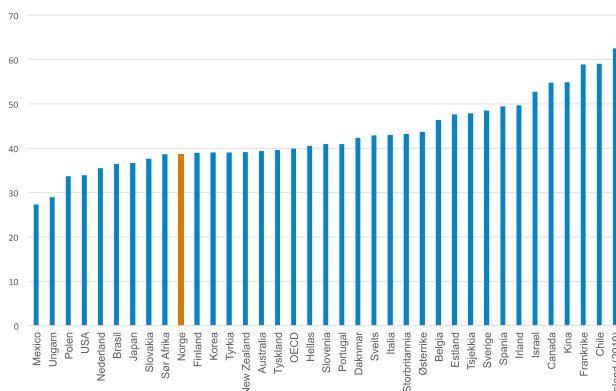
FIGUR 8. KILDE: OECD/MSTI 2013:1

Igjen ser vi at Norge ligger i midtsjiktet blant landene, med en andel offentlig finansiering på i underkant av ti prosent. Det er et lite hakk over snittet for OECD og EU-landene. Som nevnt må det understrekes at foretakssektoren også omfatter de teknisk-industrielle instituttene i Norge. Det betyr at offentlig støtte til disse instituttene bidrar til å inflatere det norske nivået på andelen offentlig støtte til foretakssektoren.

Her er det ellers verdt å merke seg at USA ligger ganske høyt oppe, med en offentlig

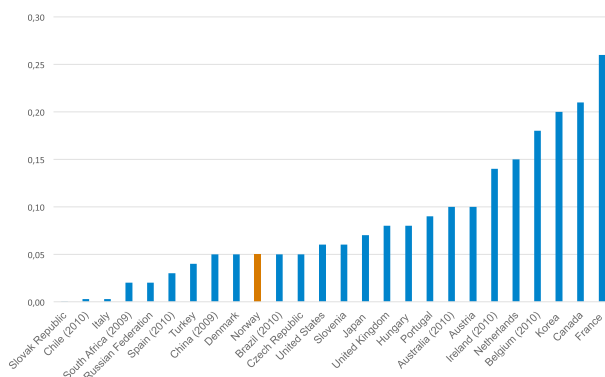
finansieringsandel på nærmere 14 prosent. Det avkrefter det inntrykket mange ofte har av at amerikansk forskning er fri for subsidier. Tvert imot er USA blant de landene hvor det offentlige spiller en meget aktiv rolle i å stimulere til FoU i næringslivet. For øvrig er det ikke gitt at en høy andel offentlig finansiering nødvendigvis er et godt tegn. Det kan også være en indikasjon på at næringslivet ikke har kapasitet til å forske særlig mye selv, og at den offentlige finansieringsandelen er høy av den grunn. Det kan bl.a. være tilfelle for land som Spania og Ungarn.

Avlagte doktorgrader i MNT-fag som andel av alle avlagte doktorgrader. Utvalgte land i 2011

FIGUR 9. KILDE: OECD STI SCOREBOARD 2013

Anslått provenytap av FoU-skatteordninger som andel av BNP i 2011

FIGUR 10. KILDE: OECD STI SCOREBOARD 2013

Det offentliges bidrag til å fremme FoU i næringslivet kan også måles ved å se på utviklingen av menneskelige ressurser. En mye brukt indikator i den forbindelse er avlagte doktorgrader i matematikk, naturvitenskap og teknologi (science and engineering) som andel av alle doktorgrader. Se figur 9 som viser Norges plassering i så måte, sammenlignet med andre OECD-land.

I denne sammenheng er Norge blant de landene som har lavest andel doktorgrader innen MNT-fag i hele OECD-området. For Norges del er det særlig andelen doktorgrader i teknologi-/ingeniørfag som trekker ned, mens andelen i naturvitenskap ligger så vidt over OECD-snittet. Her kan man imidlertid reise to innvendinger. For det første har myndighetene bare delvis innflytelse over hvilke fagområder det avlegges doktorgrader i. For det andre kan det diskuteres om kompetanse i MNT-fag er den eneste forskningskompetansen næringslivet har og vil ha behov for. Per i dag er det mye som tyder på at dette er det sentrale fagområdet for bedriftenes FoU, men det er ikke gitt at det vil være like dominerende i framtiden. For eksempel kan det tenkes at forskningskompetanse i helsefag, økonomi eller andre «mykere fag» kan få stor betydning i framtidens næringsliv.

En siste internasjonal sammenlikning vi vil trekke fram, gjelder effektene av skatteincentiver for FoU i næringslivet. Fra å være en ordning begrenset til noen få land, har slik indirekte støtte nå blitt et

meget utbredt virkemiddel. Hele 27 OECD-land praktiserer nå FoU-støtte til næringslivet i form av skatteincentiver. Følgelig har OECD begynt å måle effekten av disse ordningene og harmonisere data på tvers av land. Se figur 10 som viser effekten av de ulike landenes skatteincentivordninger for FoU som andel av BNP.

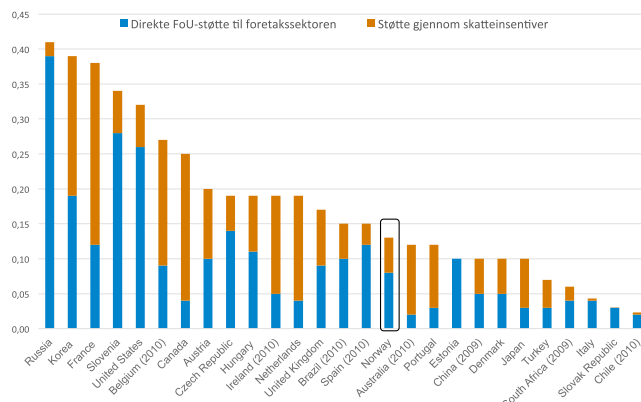
I denne sammenheng framstår ikke den norske SkatteFUNN-ordningen som spesielt omfattende. Men det må tas høyde for at nivået er målt i forhold til BNP, noe som gjør at norske verdier trekkes ned pga. vårt særskilt høye BNP-nivå.

6. INNRETNINGEN AV NÆRINGSRETTET FoU

Hittil har vi sett mest på nivået for offentlig støtte til næringsrettet FoU. Vel så interessant er hvordan denne støtten er innrettet. Internasjonal statistikk gir sparsomt grunnlag for å sammenlikne virkemiddelporteføljer på tvers av land. Men OECDs harmonisering av data om skatteincentiver gir i det minste rom for å sammenlikne balansen mellom direkte og indirekte støtte til næringslivets FoU. Se figur 11 som viser hvordan disse to hovedformene for støtte er fordelt i ulike OECD-land.

Oversikten viser at balansen mellom direkte og indirekte støtte varierer sterkt. Land som Canada, Nederland og Australia baserer nesten all støtte på

Direkte støtte og skatteinsentiver til FoU som andel av BNP. Utvalgte OECD-land 2011

FIGUR 11. KILDE: OECD/STI SCOREBOARD 2013

skatteinsentiver, mens USA, Russland og Spania kanaliserer det meste av støtten i form av direkte bevilgninger. I denne sammenhengen framstår Norge med en relativt lik fordeling mellom de to virkemiddeltypene.

I en fersk rapport fra OECD⁵ reises det en del kritiske spørsmål rundt den økende bruken av skatteinsentiver. Her hevder OECD at effekten av direkte støtte kan være undervurdert. OECD anbefaler også at skatteinsentiver i større grad bør innrettes slik at de bedre treffer små og mellomstore bedrifter og bedrifter som ikke er i skatteposisjon. Således virker den norske ordningen å være godt i tråd med OECDs anbefalinger. Hva som i praksis er den beste balansen mellom virkemidler, må imidlertid ses i lys av nasjonale forhold.

Evalueringen av Skattefunn og en rekke andre analyser har vist at den norske skatteinsentivordningen primært treffer små og mellomstore bedrifter (SMB). For Norges del kan man dermed si at OECD slår inn åpne dører når de anbefaler sterkere innretning mot SMBer. En gjennomgang av Møen og Rybalka fra 2011⁶ finner dessuten at Skattefunn-prosjekter har signifikant lavere forskningsinnhold og framstår som «mindre avanserte» enn prosjekter i brukerstyrte ordninger i Forskningsrådet. Samtidig viser analysen at bedrifter som mottar støtte fra Skattefunn har

større innovasjonshyppighet, og at de har en større tilbøyelighet til å frambringe innovasjoner som er nye for markedet. En naturlig konklusjon av dette er at Skattefunn stimulerer til fornyelse gjennom mangfold og brede former for innovasjon, mens direkte støtte til bl.a. brukerstyrt FoU i større grad bygger opp om forskningstunge og mer avanserte prosjekter. Hva som er den optimale balansen i virkemidler, avhenger altså av hva man vil med FoU-støtten.

⁵ OECD (2013) *Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Investment*

⁶ Møen J. og Rybalka M. (2011) *Bør FoU-støtte rettes mot små eller store foretak?*, SSB-rapport 11/2011

7. OPPSUMMERING

Gjennomgangen har vist at næringsrettet FoU er et begrep som er uklart definert, og at dette er en størrelse som må belyses med flere tall og tilnærminger. Vår analyse gir derfor et sammensatt bilde. Likevel er det noen hovedmønstre som avtegner seg.

For det første er det relativt stort samsvar mellom ulike mål på hvor stor andel av offentlige forskningsmidler som går til næringsrettet FoU. Med tre ulike tilnærminger kommer vi fram til at rundt en femtedel av offentlige FoU-bevilgninger går til næringsrettet FoU.

For det andre viser internasjonale sammenlikninger at dette nivået ikke er spesielt høyt i forhold til andre land. Jevnt over ligger Norge omtrent midt på treet eller noe under snittet i de sammenlikninger vi har gjort av graden av næringsretting i offentlig FoU-innsats. Et særtrekk ved Norge er dessuten at mesteparten av den offentlige støtten til FoU i foretakssektoren går til de teknisk-industrielle instituttene.

For det tredje viser utviklingen over tid at bevilgningene til næringsrettet forskning i Norge har hatt en lavere vekst enn øvrige offentlige FoU-bevilgninger den siste tiårsperioden. Innføringen av SkatteFUNN-ordningen kompenserte for dette i starten av perioden. Men perioden sett under ett har samlet offentlig støtte til næringsrettet FoU økt noe mindre enn øvrig offentlig FoU-innsats. I statsbudsjettet for 2014 ser det imidlertid ut til at næringsrettet FoU får en høyere vekst enn øvrige FoU-bevilgninger.

For det fjerde framstår Norge med en ganske lik fordeling mellom skatteinsentiver og direkte

støtte til FoU i næringslivet. Samtidig tyder norske undersøkelser på at direkte støtte i større grad fremmer forskningstunge prosjekter og større bedrifter, mens skatteinsentiver i større grad fremmer mangfold og bredere former for innovasjon i regi av SMBer.

Et sentralt poeng er likevel at næringslivets forskningsbehov også dekkes av midler som ikke kategoriseres som næringsrettet FoU, slik begrepet er avgrenset her. Det gjelder bl.a. midler til grunnleggende langsiktig forskning og investeringer i utstyr og infrastruktur. Slike offentlige FoU-investeringer kan også vise seg å ha stor relevans for næringslivet, selv om det ikke var hovedintensjonen i utgangspunktet. Det er derfor mange former for FoU-støtte som inngår i den samlede politikken for FoU i og for næringslivet. Hva som er riktig nivå og balanse mellom de ulike virkemidlene, må være gjenstand for løpende vurdering og debatt.

En fylldigere analyse av temaet er gjengitt i en egen NIFU-rapport.

4. Veien videre: Prioriteringer og anbefalinger

4.1 OLJEFONDET OG PENGEBRUKEN

Statens pensjonsfond utland (oljefondet) har nå fått en slik størrelse at handlingsregelen på bruk av fire prosent av fondets størrelse må suppleres med tilleggskrav for å oppfylle sin misjon som modererende element. Etter handlingsregelen kunne det i 2014 vært brukt betydelig mer oljepenger mens hensynet til norsk økonomi, er den reelle begrensende faktor i budsjettpolitikken. Med dagens oljepris og utvikling i verdensøkonomien vil fondets størrelse fortsette å øke, sannsynligvis blir det større vekst i oljefondet enn i norsk økonomi.

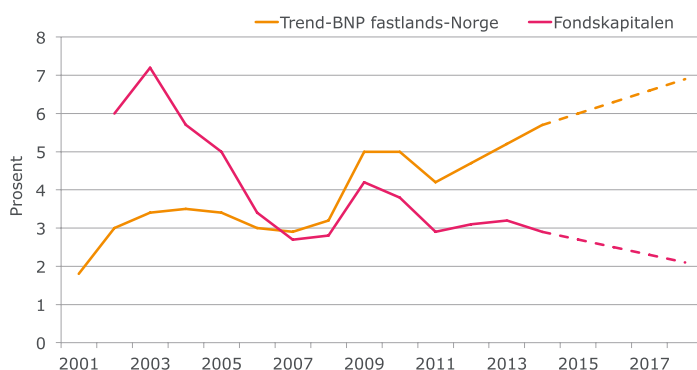
Oljefondet er per 27. januar ca 5 100 milliarder kroner ifølge Norges Banks nettsider. I tilleggsproposisjonen la Regjeringen til grunn at fondets størrelse 31.12.2013 var 4 863 milliarder kroner. Oljepengebruken var anslått til 2,9 prosent, og med dagens størrelse på fondet kunne det vært brukt ytterligere 6,9 milliarder kroner innenfor

et uttak på 2,9 prosent, alternativt at uttaket av oljepenger etter handlingsregelen nå kun er 2,7 prosent. Sett fra norsk økonomis ståsted har imidlertid påvirkningen av fastlandsøkonomien økt med 0,5 prosent fra 2013 til 2014 (5,7 % av fastlands-BNP), se figur 4.1.

I årene framover er det forholdsvis enkelt å tenke seg at oljepengebruken prosentvis kan gå ned i takt med økningen av oljefondet, mens påvirkningen av norsk økonomi målt ved verdiskapingen på fastlandet øker. I løpet av noen år kan oljepengebruken falle til to prosent av oljefondet, men likevel stige i milliarder kroner, og utgjøre sju prosent av verdiskapingen.

Ved siden av at oljepengebruken prosentvis begrenses ytterligere av hensyn til norsk økonomi, må diskusjonen om bruk av oljepenger i større grad rettes inn mot at pengene må brukes til vekstfremmende tiltak.

Strukturelt, oljekorrigert underskudd vs BNP og oljefondet

FIGUR 4.1: Bruken av oljepenger (strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd målt mot kapitalen i Oljefondet og verdiskapingen i fastlands-Norge (BNP)). KILDE: NASJONALREGNSKAPET

Når hensynet til norsk økonomi i større grad blir begrensende faktor for bruk av oljepengene, blir det desto viktigere med en diskusjon om hva pengene blir brukt til. Ved etableringen av handlingsregelen i 2001 ble det påpekt at pengebruk som var vekstfremmende skulle prioriteres, for eksempel tiltak som vekstfremmende skattelettelser, investeringer i infrastruktur eller innovasjon.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Norsk kraftforedlende industri kan få en ny vår

Hvordan ser utsiktene ut for 2014 for Hydro?

- Aluminium er en fullt ut global handelsvare, med sterk internasjonal konkurranse. Hydros aluminiumproduksjon i Norge er sterkere påvirket av den generelle verdensøkonomien, som i 2014 er ventet å vise moderat bedring, enn av den fortsatt høye temperaturen i norsk økonomi. Hydros norske virksomhet er helt avhengig av at den norske konkurransekraften ikke svekkes ytterligere mot våre globale konkurrenter. Da er det viktig at kronekurs, generell lønnsutvikling og rammebetingelser utvikler seg på en positiv og forutsigbar måte.

Basert på ren, fornybar vannkraft, vil norsk kraftforedlende industri få et konkurransefortrinn mot produksjon basert på fossile kraftkilder som kull og olje, når vi får en globalt bindende utslippsavtale. Vi må håndtere overgangsperioden fram til en slik avtale er på plass. Det var svært viktig at vi fikk innført CO₂-kompensasjon i Norge i 2012, og at denne ordningen nå ser ut til å bevares også av den nye regjeringen.

Dersom et mulig framtidig norsk kraftoverskudd blir en realitet, samtidig som vi ser utsikter til en slik global utslippsavtale, vil norsk kunnskapsbasert, kraftforedlende industri kunne gå inn i en ny vår om noen år. Grunnlaget for en ny industriell oppgangstid legges imidlertid nå, og det er derfor avgjørende å føre en ansvarlig økonomisk politikk med fokus på

global konkurranseevne og forutsigbare rammebetingelser for å unngå at eksisterende industri forvitrer i mellomperioden.

SVEIN RICHARD BRANDTZÆG,
KONSERNJSJEF, NORSK HYDRO

Men også innenfor disse områdene, vil oljepengene påvirke økonomien i større eller mindre grad. Økning i studiestipend vil sannsynligvis gå 100 prosent til forbruk, mens lettelser i selskapsskatten vil i begrenset grad føre til overoppheting av norsk økonomi. Lettelser i formuesskatt er et annet tiltak med lavere virkning på forbruket, enn for eksempel økt bunnfradrag i personbeskattningen.

En senkning av selskapsskatten ved en lavere alminnelig skattesats, vil også ha innstrammende effekter ved at skattefordelen med gjeldsrenter reduseres og skatten på bankinnskudd og andre investeringer kuttes tilsvarende.

Fremdeles vil omfanget av oljepengebruken måtte underlegges absolutte begrensninger. Vi må som et lite land ta innover oss at handlefriheten i pengepolitikken er begrenset, at pengepolitikken langt på vei styres fra Frankfurt og at finanspolitikken fortsatt har en rolle i konjunkturstyringen i Norge. Eksempelvis kan vi ikke i 2015 legge opp til særlig økt oljepengebruk bare fordi oljefondet målt i norske kroner blåses opp i verdi når kronekursen er svak.

4.2 SKATT OG AVGIFT

2014/2015 blir år med debatter om skatt. Statsbudsjettet for 2014 har en netto skattelettelse på nærmere fem milliarder kroner. I statsbudsjettet anslås det et proveny fra formuesskatten på knapt tolv milliarder kroner, så en vesentlig reduksjon av denne skatten vil kreve flere år.

Samtidig har flere av våre naboland senket selskapsskatten kraftig, jf. omtale av dette i Konjunkturrapportene for 2012 og 2013. Det er behov for å gjøre endringer og forbedringer i skattesystemet de nærmeste årene. Norsk Industri ønsker følgende forbedringer av bedriftsbeskattningen:

- Produksjonsmaskineri og utstyr til innovasjon, forskning og utvikling fritas for eiendoms-skatt (unntak: stedbundne maskiner, som vannkraftverk)
- Fjerning av formuesskatt på arbeidende kapital
- Økt avskrivningssats på maskiner til 30 prosent, utover første år

- Omfattende skattereform for næringslivet med tilpasning av selskapsskatt til internasjonale realiteter over tid, og at dette delvis kompenseres med annen skattlegging som er mindre ødeleggende for norsk verdiskaping. Det regjeringsoppnevnte Scheel-utvalget vil komme med en første skisse til dette.

I hovedsak er avgiftene for industri og næringsliv utformet slik at de ikke hindrer vekst og verdiskaping, og mange av avgiftene er i tråd med EUs energiskattedirektiv. Hensikten med mye av EUs regelverk er å styrke konkurranseevnen til Europa i tråd med Lisboa-prosessen. Norge implementerer gradvis EUs regelverk, og siste ledd i dette er kompensasjonsordningen som skal bidra til å hindre karbonlekkasje, jf. boks.

Imidlertid er det stadig rom for forbedringer og modernisering av avgiftene. Norsk Industri arbeider kontinuerlig sammen med medlemsbedriftene for å skape en best mulig konkurranseflate for våre medlemmer og norsk næringsliv.

4.3 LØNNSOPPGJØR 2014

Lønnsoppgjøret våren 2014 får stor betydning for årene som kommer. Fra oppgjørene i 2012 og 2013 har vi lagt grunnlaget for at oppgjøret i 2014 skal bringe oss et hakk til nærmere våre handelspartners lønnsvekst.

Fundamentet for den nasjonale lønnsdannelsen skal være å sikre best mulig konkurransekraft for den delen av næringslivet som er utsatt for internasjonal konkurranse (frontfagsmodellen). Norsk Industri forventer at frontfagsmodellen fortsatt skal være modellen for den overordnede lønnsdannelsen i Norge. Den økonomiske rammen som vedtas i de konkurranseutsatte bedriftene skal legges til grunn for de øvrige lønnsoppgjørene i Norge. De offentlige lønnsoppgjørene må tilpasses frontfagets ramme, slik at satsing på velferd over offentlige budsjetter fører til mest mulig økt tjenesteproduksjon.

Det er de samlede lønnskostnadene som er viktige for arbeidsgivere. Andre betingelser enn årslønnsvekst, herunder arbeidstidsbestemmelser og pensjonsbetingelser, er viktige elementer i de samlede lønnskostnadene. Framtidens nye

pensjonsmodeller bør innrettes slik at industrien ikke pålegges et økt kostnadsansvar og opprettholder prinsippet om god mobilitet.

Det meste av lønnsdannelsen skjer lokalt med utgangspunkt i de fire kriteriene;

- bedriftens økonomi
- produktivitet
- framtidsutsikter
- konkurranseevne

Produktivitetsvekst er avgjørende for hvor stor lønnsveksten kan være uten at den reduserer industriens konkurranseevne. Den lokale lønnsdannelsen har stor betydning for den samlede lønnsveksten. Med akkumulert merkostnad gjennom svært mange år, ville det vært ønskelig om det langsiktige helhetlige perspektivet i en større samfunnssammenheng vektlegges tyngre

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Betydelig konkurranse fra utlandet

Grøset Trykk AS er en grafisk bedrift i Grøset Herregård på Kirkenær. Bedriften opererer både i det papirbaserte og det digitale markedet, og har i mange år vært en foregangsbedrift innen miljøsertifisering. Daglig leder og eier, Jan Erik Pettersen, sier han er betinget optimist ved inngangen til 2014. - Grafisk bransje har store utfordringer, mange sliter. Det er store svingninger. Vi må nok forvente et fravall av bedrifter også i år. Konkurransen fra utlandet er betydelig. Det er positivt for oss med en svekket kronekurs og en sterk euro.

- Grafisk bransje trenger et oppgjør hvor det blir vist betydelig moderasjon. Utfordringen for oss ved hvert lønnsoppgjør, er at vi ikke klarer å følge opp de store tilleggene slik vi gjerne skulle. Bransjens attraktivitet blir målt etter lønnsnivå, og framtidig rekruttering vil naturligvis også bli påvirket av at vi sakter akterut.

Grøset har ambisjoner om fortsatt vekst, med kjernevirksomheten grafisk design og produksjon.

JAN ERIK PETERSEN,
DAGLIG LEDER, GRØSET TRYKK AS

i forhandlingene, om ikke industribasen skal bli for liten.

I årets undersøkelse er det svært mange toppledere som melder at lønnsnivået sliter på lønnsomheten. Det er åpenbart at akkumulert høyere lønnsvekst kombinert med sterk kronekurs i noen år og svake markeder har tæret på egenkapitalen i en tid. Vi vil derfor fortsatt ha en del industrinedleggelse i tiden framover, selv om noen av forholdene ser litt lysere ut. Særlig mange mindre bedrifter varsler problemene tydelig.

Økt fleksibilitet

Norsk Industri ønsker å modernisere arbeidstidsreglene i Arbeidsmiljøloven slik at det bl.a. åpnes for mer fleksible arbeidstidsordninger. Bedriftene og de ansatte må i større grad kunne bli enige lokalt om hvordan driften best foregår. Arbeidstilsynet bør for eksempel få samme adgang som fagforeninger til å godkjenne arbeidstidsordninger, og rammen for uketimetall må kunne utvides fra 54 til 60 timer per uke, når de lokale partene ønsker det.

Regjeringen har i sin plattform foreslått å myke opp Arbeidsmiljøloven når det gjelder

gjennomsnittsberegning av arbeidstid. I tillegg vil de legge til rette for et mer åpent arbeidsliv, bl.a. gjennom å utvide adgangen til bruk av midlertidige ansettelser. Norsk Industri støtter at slike endringer blir gjennomført.

Ødelagt permitteringsregelverk

Regjeringens forslag til endringer i gjeldende permitteringsregelverk trådte i kraft 1. januar 2014. Lovendringen innebærer at arbeidsgivers periode med lønnsplikt etter iverksettelse av permittering øker fra 10 til 20 dager dersom arbeidstiden er redusert med minst 40 prosent. Ved lavere permitteringsgrad økes arbeidsgiverperioden fra 15 til 20 dager. Med virkning fra årsskiftet er det altså en arbeidsgiverperiode på 20 dager for både hele og delvise permitteringer. Det er også vedtatt å redusere antall permitteringsuker med dagpenge fra 30 til 26 uker.

Norsk Industri mener at permitteringsregelverket er en del av fleksibiliteten for bedrift og ansatte i kortere perioder med lav beskjeftigelse. Det ligger allerede inne betydelige egenandeler for bedrift og den enkelte ansatte. Bruken av permitteringer er for tiden på et lavt nivå, men med uendret regelverk ville det bli tatt mer i bruk i første

CO₂-KOMPENSASJON – INNFØRINGEN OG PROSESSEN

Etableringen av kvotesystemet i EU i 2005 har gitt økte kraftpriser i Norge. EU har vedtatt retningslinjer for statsstøtte som åpner for å gi kompensasjon for industriens indirekte kvotekostnader. Formålet er å oppnå større globale utslippsreduksjoner ved å hindre karbonlekkasje, med andre ord at industri i Europa flytter til land med mindre stram klimapolitikk. Den norske CO₂-kompensasjonsordningen er knyttet tett opp mot EUs retningslinjer. Den vil bl.a. omfatte produsenter av aluminium, ferrolegeringer, kjemiske produkter og treforedling.

Ordningen gjelder ikke for langsiktige kraftavtaler inngått før 2005 og heller ikke for egenprodusert kraft.

Den norske prosessen

Ordningen ble innført i Norge i september 2013

med virkning fra og med juli 2013 til og med 2020. Den er rettighetsbasert og uavhengig av de årlige budsjettbehandlingene. Er en industribedrift kvalifisert har den rett på kompensasjon iht gjeldende forskrifter. For industriens forutsigbarhet for framtidige investeringer var det helt avgjørende at ordningen ble etablert. Det var tverrpolitisk enighet om innføringen av ordningen.

I Regjeringens tilleggsproposisjon til statsbudsjettet ble det imidlertid foreslått en vesentlig innskrenkning ved at det skulle innføres et bunnfradrag. Under behandlingen av statsbudsjettet i Stortinget ble forslaget trukket. Vi legger til grunn at ordningen ligger fast i årene framover.

halvår 2014. Nå risikerer man at verdifulle ansatte heller sies opp, og at mange bedrifter legger om bedriftsmodellen, for eksempel til mer bruk av innleide. Over tid er dette ikke en god utvikling, da kompetanseutvikling i arbeid er viktig for bedrift og ansatte.

Det er viktig at Regjeringen ikke bare ser på den statsfinansielle kostnaden ved permitteringer som sådan, men ser på kostnadsbildet i bredere forstand og også forstår det faktiske samspillet mellom ansatte og ledelse i perioder med permitteringer. Permitteringsinstituttet smører i realiteten omstillingene som uansett pågår. Timingen er dessuten relativt dårlig for et strengere permitteringsregelverk. Norsk Industri ønsker å få reversert endringen som fant sted fra nyttår.

Holden III

Holden III-utvalget har hatt som oppdrag å vurdere erfaringer med lønnsdannelsen de siste 13 årene, samt se på utviklingstrekk som kan skape utfordringer for norsk økonomi framover.

Med Holden III har vi fått et godt grunnlag for å styrke konkurranseevnen. Utvalget peker enstemmig på flere utfordringer for norsk lønnsdannelse. Analysene i rapporten viser nødvendigheten av å møte disse.

Utvalget konkluderer enstemmig bl.a. med at:

- Det inntektspolitiske samarbeidet og høy grad av koordinering i lønnsdannelsen, har bidratt til god utvikling i Norge, med høy verdiskaping, lav arbeidsledighet, jevn inntektsfordeling og gjennomgående høy reallønnsvekst.
- Lønnsdannelsen er viktig for den økonomiske utviklingen i Norge, og er partenes ansvar. Finans- og pengepolitikken må virke sammen for å bidra til en stabil utvikling i økonomien.
- Frontfagsmodellen, som innebærer at lønnsveksten skal tilpasses det konkurranseutsatt industri kan tåle, skal fortsatt gjelde som en norm for lønnsveksten ellers i økonomien. Sammensetningen av frontfaget bør ikke endres nå.
- NHO har, i forståelse med LO, ansvar for å angi en troverdig ramme for den samlede årslønnsveksten i industrien.

- Et vesentlig høyere kostnadsnivå i Norge enn i andre land reflekterer høy produktivitet og store bytteforholdsgevinster, men innebærer samtidig en utfordring for konkurranseutsatte virksomheter og derigjennom vekstevnen til norsk økonomi.
- Den kostnadmessige konkurranseevnen bør ikke svekkes, og på lengre sikt er det trolig nødvendig med en forbedring, særlig dersom oljeprisen skulle falle. En moderat lønnsvekst vil bidra til bedre konkurranseevne både direkte og indirekte gjennom lavere rente og svakere kronekurs, og gi et tryggere grunnlag for høy sysselsetting og lav arbeidsledighet framover.

Skulle svak vekst i internasjonal økonomi føre til et kraftig fall i oljeprisen vil konsekvensene bli vesentlig kraftigere, viser utvalgets beregninger.

Rapporten viser også at høy og økende aktivitet i petroleumssektoren og økt bruk av oljepenger over statsbudsjettet har trukket opp kostnadsnivået i Norge sammenlignet med andre land.

Utvalget er også enig om at en forutsetning for å opprettholde en koordinert lønnsdannelse er at den vedlikeholdes både av institusjonene i inntektspolitikken og organisasjonene selv. Det er viktig at organisasjonsgraden i arbeidslivet ikke svekkes. Både partene og myndighetene må støtte opp om dette, skriver utvalget i sin rapport.

Utvalget peker også på at den høye arbeidsinnvandringen skaper nye utfordringer for lønnsdannelsen. Arbeidsinnvandringen motvirker flaskehalsproblemer og bidrar til å dempe presset på lønninger i flere sektorer, men samtidig er det viktig å motvirke lavlønnsk konkurranse, konkluderer utvalget.

Utvalget leverer et klart varsel om at for høy lønnsvekst i forhold til våre konkurrentland framover kan få negative konsekvenser for vekstevnen og stabiliteten i norsk økonomi, bl.a. gjennom høyere arbeidsledighet.

Norsk Industri er tilfreds med utvalgets konklusjoner og forventer at de som berører lønnsoppgjørene, følges opp allerede i årets oppgjør. Vi merker oss også utvalgets klare påpekning

av sammenhengen mellom lønnsoppgjør, renter og kronekurs, som viser hvor viktig det er at frontfaget går foran i oppgjørene. Samtidig må de andre forholdene seg til frontfagets ramme. Mange medlemsbedrifter melder inn at det offentlige oppgjør er tema for lokale forhandlinger i industrien utpå høsten.

4.4 UTBEDRING AV INFRASTRUKTUR

2014 blir et godt år for veitransport. Nærmere 70 km med firefelts motorvei åpnes i løpet av året. I tillegg åpnes 17 km to-trefelts motorvei (Rv7) mellom Oslo og Bergen med betydelig innkorting av transporttiden mellom våre to største byer. Til

UTFORDRINGER OG MULIGHETER INNEN INTERNASJONAL SKIPSFART

Internasjonal skipsfart får de nærmeste ti årene flere regionale og internasjonale reguleringer som vil endre rammebetingelsene for drift av skip. Regulering av utslipp av svovel, nitrogenoksider og klimagasser er noen av de kommende utfordringene.

1. Svoveldirektivet

Om ett år vil det ikke være mulig å bruke tradisjonelle bunkers til drivstoff på skip i et område fra Østersjøen til Stadt-Shetland og utløpet av den engelske kanal (Seca-området). Reguleringen, som er vedtatt i FNs sjøfartsorganisasjon IMO og iverksatt ved EUs svoveldirektiv, vil føre til store endringer i drivstoffbruk og teknologi på skip i Nordsjøen og tiliggende havområder. USAs kyst, «Great Lakes» og Puerto Rico får tilsvarende krav fra 2015, og skip som ligger ved havner i EU får tilsvarende krav om maksimum 0,1 prosent svovel i drivstoffet.

Fra 1. januar 2015 må skip i Seca-området bruke drivstoff med mindre enn 0,1 prosent svovel eller rense svovelutslippene fra motoren. Fra dagens mer svovelholdige drivstoff, må skipene gå over til marin diesel med svovelinnhold på under 0,1 prosent, LNG, metanol, eller bygge renseanlegg med «skrubbere» for utslippene. Ulike rederier har satset på forskjellige løsninger for å møte kravene.

Imidlertid er det 3 000 kommersielle fartøy som arbeider i Seca-området, og kun en liten del av disse vil ha alternativer til marin diesel eller lignende før 1. januar neste år. Utfordringen er at skipsdrivstoff med lavt svovelinnhold er vesentlig dyrere enn tradisjonelt drivstoff. Skipstrafikken mellom Norden og kontinentet får dermed en økt kostnad, og det er stor fare for at kostnadsøkningen på drift av skipene vil medføre økte transportkostnader for eksportbedrifter (og for så vidt importbedrifter).

Svenske myndigheter har fått utarbeidet en vurdering av kostnadene for svensk næringsliv pga. Svoveldirektivet. *Trafik analys* konkluderer i sin rapport med at kostnadene på årsbasis blir minst 2,9 milliarder svenske kroner. Prisen på marin diesel med lavt svovelinnhold vil stige: «2015 bedöms majoriteten av sjöfarten på Sverige köra på lågsvavlig marin dieselbränsolja (LSMGO). Priset på LSMGO har i de analyser som redovisas i denna rapport antagits öka med 5 till 20 procent 2015 jämfört med dagens prisnivå. Detta motsvarar prisökningar från intervallet 50 till 75 procent vid byte från nuvarande bränsletyp till LSMGO.»

Og kostnadene kan bli høyere enn 2,9 milliarder svenske kroner: «Sammantaget bedöms den totala bränslekostnaden för sjöfart på svensk hamn öka med mellan 4,5 till 6,4 miljarder kronor per år, förutsatt att inga anpassningar sker.»

Rapporten fra *Trafik analys* finnes på nettsidene trafa.se.

IMO har vedtatt at drivstoff fra skip skal ha maksimum 0,5 prosent svovelinnhold fra 2020. Hvis det er tekniske, markedsmessige eller andre vesentlige begrensninger i 2020, kan gjennomføringen av den globale reguleringen utsettes til 2025.

Markedet for LNG i Norge

Norge fikk i 2005 unntak for EUs andre gassmarkedsdirektiv. Unntaket utløper 10. april 2014. I departementets arbeid med implementeringen er det naturlig at det også legges føringer for hvordan LNG-markedet skal organiseres. En restrukturering av markedet er nødvendig for en økt utbredelse av LNG i Norge. NOx-fondet la høsten 2013 fram en rapport med en rekke anbefalinger for et bedre fungerende LNG-marked i Norge. Det må legges opp til at prisdannelse er basert på reell konkurranse. Et effektivt skille mellom nett og produksjon- og forsyningsvirksomhet er et sentralt

tross for bompengefinansiering vil de nye veiene forbedre konkurranseevnen til eksportindustrien.

For eksportbedriftene i Trøndelag og på Møre vil det kunne kjøres på firefelts motorvei fra Kolomoen, øst for Hamar, til Svinesund. På tvers på Østlandet vil det om få år være tilnærmet sam-

menhengende firefelt (E18) fra Sverige gjennom Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud og Vestfold. I tillegg er vesentlige transportstrekninger i Nord-Norge, Trøndelag, langs Vestlandet og Sørlandet under utbygging.

element. Økt konkurranse og lett adgang for forskjellige leverandører er av avgjørende betydning for forbrukernes fulle utnyttelse av et fritt marked.

2. NO_x-regulering

Fra 1. januar 2016 legges et tak på NO_x-utslippene fra skip, både i de spesielle områdene (ECA – Emission Control Area) og globalt. Reguleringen er mer krevende i Nordsjøen og andre ECA-områder enn globalt, se figur.

Løsningen på utfordringen vil være teknologidrevet og lik det som kreves ifm Svoveldirektivet, men med større vekt på å kontrollere utslipp fra selve forbrenningsprosessen.

I Norge bidrar Næringslivets NO_x-fond til at skip utstyres med motorer som klarer kravene fra NO_x-reguleringen, og ved installasjon av LNG-motorer bidrar NO_x-fondet til at også utfordringene for svovel løses av ny motorteknologi.

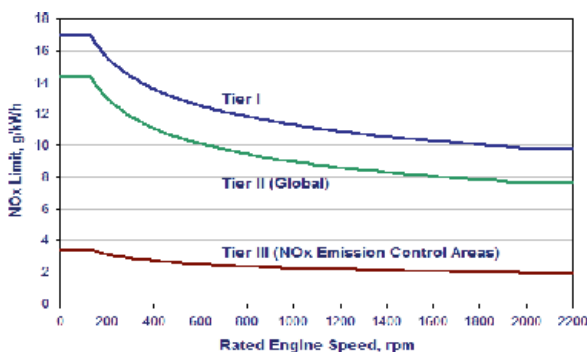
3. Klimagassutslipp

IMO har også vedtatt omfattende reguleringer av klimagassutslipp fra skipsmotorer. I første rekke gjelder dette krav til utslipp fra motorer når det gjelder sterke klimagasser, bl.a. CFC og HCFC innen 2020. IMO legger også til at det introduseres markedsbaserte virkemidler (MBM), som kvotehandel for skip i 2025.

Løsningene for utslippene av de sterke klimagassene vil være mye av den samme teknologien som skipene må utnytte for å redusere utslippene av svovel og NO_x.

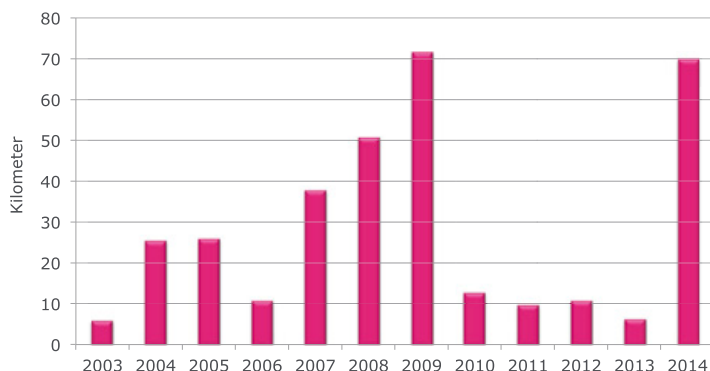
Mange rederier er i ferd med å finne løsninger på utfordringene, men det vil ta tid. Organisasjonen GreenShip har laget forskjellige utredninger knyttet til de valg transportører/rederier og deres kunder står overfor de nærmeste årene. Se mer om dette på nettsidene greenship.org.

IMOs NO_x-krav i Seca og globalt

Fra 1. januar 2016 legges det tak på NO_x-utslippene fra skip KILDE: WWW.DIESELNET.COM

Økning i veistrekning med fire-felts motorvei

FIGUR 4.2: I løpet av 2014 vil det åpnes en rekke nye motorveier som skaper lange sammenhengende strekninger med fullgod vei til glede for eksportindustrien. Det er nå viktig at ny utbygging av riksveiene fokuserer på å forlenge strekningene med fullgod motorvei.

Men mye gjenstår. E6 har kun 220 km (8 %) med fullgod standard firefelts vei og 192 km (7 %) fullgod tofelts vei av samlet strekning i Norge på 2 628 km. I Sverige er 99 prosent av E6 fullgod, firefelts vei. E39 har kun 50 km motorvei av 1 140 km. Det pågår en god del utbygginger av riksveiene, slik at andel strekninger på hovedveiene som er fullgod vil fortsette å øke framover. Eksportindustrien har størst fordel av lange, sammenhengende veistrekninger med fullgod standard, og helst firefelts motorvei eller tofelts motorvei med forbikjøringsstrekninger.

Norsk Industri ønsker at det skal satses på å bygge ut riksveien i sammenhengende strekninger med fullgod standard (motorvei med fire, tre eller to felt), og helst slik som en videreføring i endepunktene for dagens motorveier eller utbygginger som skjører sammen ferdig utbyggede strekninger. I tillegg må de seks gjenværende fjordkryssingene på E39 gjøres fergefri innen 2030.

Dermed er det svært viktig for eksportbedriftene at utbygging av E16, Sandvika-Hønefoss og E39, Rådal-Svegatjørn settes i gang så fort som mulig. Helst allerede i første halvår 2014. I tillegg må en videre utbygging av E6 med firefelts motorvei fra Kolomoen-Lillehammer framskyndes, og settes i gang senest i 2015. Først når det er sammen-

hengende, firefelts motorvei fra Lillehammer til Sverige, vil industrien få full effektiviseringseffekt av E6. Sammen med det som bygges ut lengre nord i Gudbrandsdalen, i Romsdalen, i Østerdalen og sør for Trondheim, vil en ferdigbygget E6 fra Lillehammer og sørover kunne løfte konkurransevnen til industrien.

4.5 FoU, UTDANNING OG INNOVASJON

Jobb nummer én – styrk næringsrettet FoU!

I kapittel 2 og 3 er det gjort rede for utviklingen i offentlige bevilgninger til næringsrettet FoU de siste ti årene, og en kort status for bevilgningene til næringsrettet forskning i statsbudsjettet for 2014. NIFUs studie (kap. 3) viser at det de siste ti årene er næringsrettet FoU som har tapt terreng i kampen om forskningsmidlene i statsbudsjettet.

Kostnader til egenutført FoU i industrien stagnerte i perioden knyttet til finanskrisen (2008-2010), men vokste igjen i 2011 (Indikatorrapporten 2013). Industrien står for 39 prosent av forskningen i næringslivet, og det er mange av de største bedriftene som har høyest forskningsinnsats.

De brukerstyrte programmene i Forskningsrådet er et viktig insentiv for å styrke bedriftenes egeninnsats for forskning. BIA, Energix, Maroff og Petromaks 2 er eksempler på dette. En annen viktig dimensjon ved de brukerstyrte programmene er at de stimulerer til samarbeid på tvers av innovasjons- og forskningssystemet, samtidig som kunnskapen som akkumuleres både deles og spres.

Norsk Industri mener følgende bør være hovedprioritet for forsknings- og innovasjonspolitikken for neste fire-års periode:

- Varig større vekst for næringsrettet FoU
- Særlig prioritering av de brukerstyrte forskningsprogrammene
- Videre opptrapping av støttesatsen for SkatteFUNN

Virkemidler som stimulerer til økt samarbeid mellom akademia og næringsliv, og utvikling av vekstklynger, bør fortsatt ha en viktig rolle

i verktøykassen for næringsrettet FoU. Dette omfatter bl.a. klyngeprogrammene, nærings-Phd, Sentre for fremragende forskning (SFF), Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og Forskningsentre for miljøvennlig energi (FME).

Sats på globale klimavinnere i industrien

Satsing på forskning og innovasjon i industrien er vårt viktigste bidrag til å sikre et fortsatt mangfold i næringsliv og framtidig vekst. For deler av industrien vil også virkemidler som stimulerer til klima- og miljøvennlige investeringer utgjøre en viktig driver for omstilling. Norsk Industri har verdensledende posisjoner på en rekke områder når det gjelder rene og effektive industriprosesser, så vel som klimateknologiprodukter, dette for eksempel knyttet til solindustri.

Norsk Industri har store forventninger til Fondet for klima, fornybar energi og energiomlegging.

GRUVEINDUSTRIEN I NORGE

I mai 2011 lovet daværende næringsminister at en mineralstrategi skulle foreligge våren 2012. Den 13. mars 2013 la statsråden fram sin mineralstrategi. Strategien omfattet en rekke helt nødvendige elementer, som forsert kartlegging av ressurser, tiltak for å bedre investeringsklimaet, behovet for å bygge kompetanse rundt en næring som lenge har ligget nede. Videre pekte man på forskning og utvikling. Selvsagt var også elementer som omdømme, samfunnsansvar, samiske interesser og miljøhensyn også omtalt.

Strategiens punkt sju om forutsigbarhet og effektive prosesser for konsekvensutredninger står i en særstilling. En times tid før strategien skulle presenteres, gikk miljøvernministeren ut med krav om fem omfattende nye undersøkelser, som satte et større prosjekt minst ett år tilbake. Kravene innebar en helt ny forståelse av hva en konsekvensutredning innebærer.

I den politiske plattformen for Regjeringen står det at mineralnæringen vil være et viktig satsingsområde. Regjeringen lover å legge til rette for vekst i

mineralnæringen, bl.a. ved å sikre forutsigbare og kunnskapsbaserte planprosesser og å åpne for at mineralnæringen kan benytte sjødeponi (men stille strenge krav og sikre miljøovervåkning).

Når på planavdelingen er overført fra Miljødepartementet til Kommunal- og moderniseringsdepartementet er det håp om å unngå uheldig sammenblanding av planprosess og behandling av søknad om utslippstillatelse. At Regjeringen dessuten har stilt opp raskt i flere møter med næringen oppfattes positivt. Likevel er det fortsatt uro i næringen, og den vil nok vedvare til vi ser «proof of the pudding» på konkrete prosjekter.

For tiden ligger det to større og solid utredede gruveprosjekter og venter på avklaring: Nordic Minings titanmalmsprosjekt og Nussir sitt kobberprosjekt. En hel bergnæring venter spent på utfallet. Både hvor lang tid avklaringene tar, og de betingelser som knyttes til vedtakene, vil være avgjørende for om næringen selv styrkes i troen på at mineral- og metallutvinning i Norge har noe for seg.

For å få i gang prosjekter som monner, er det imidlertid nødvendig at fondet raskt gir høy nok avkastning til å kunne finansiere opp både små og større klimateknologiprojekter. Vi har merket oss at Regjeringen har ambisjon om å øke avkastningen fra fondet. Regjeringen bør derfor se på fondsinnretningen på nytt, og sette avkastningen tilsvarende statens pensjonsfond (4 %) i stedet for å legge renten på statsobligasjoner på avsetningspunktet til grunn.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Vekst i markedet for naturgass og biogass

- I Europa har nye prismekanismer for naturgass kombinert med reduserte utslipp fra transportsektor og industri, ført til en kraftig volumvekst for naturgass sett i forhold til andre fossile brenslers. Det sier Tor Husebø som er leder for Clean Energy, Nordic Countries i AGA AS. Han opplever sterk vekst i etterspørselen etter biogass fra transportsektoren.

- I dette perspektivet er 2014 og framover veldig positivt sett med AGA sine øyne, og da spesielt området Clean Energy, sier han.

- På sikt tror vi også deler av tungtransporten vil konvertere fra diesel til naturgass, noe som vil gi reduserte miljøbelastninger og forbedret driftsøkonomi. I det marine markedet vil nye krav til redusert svovelutslipp fra 2015 føre til ytterligere vekst i etterspørselen. Dette har en viss betydning for arbeidsplasser i vår bedrift, men først og fremst har det betydning for transportørenes kostnader og miljøet, hvilket igjen vil gi industrien besparelser, sier Husebø.

Når det gjelder det forestående lønnsoppgjøret så tenker han at jo nærmere det blir et nulloppgjør desto bedre. - Med de utfordringer vi har på kostnadssiden sett i forhold til de markedet vi opererer i så håper jeg på et særdeles moderat oppgjør. Personlig tror jeg også det må tas politiske grep for å få et mer levedyktig pensjonssystem for både privat

og offentlig sektor. Jeg undres også om en AFP-ordning som gjør at 62-åringer kan logge seg av arbeidslivet, kan forsvares, sier han.

TOR HUSEBØ, LEDER FOR CLEAN ENERGY, NORDIC COUNTRIES I AGA AS

Med statsbudsjettet 2014 reduseres bevilgningene til miljøteknologi ved Innovasjon Norge med om lag 90 millioner kroner, når tilleggsproposisjonen er regnet med. Grunnen til dette er i hovedsak at det treårige miljøteknologiprogrammet som ble avsluttet i 2013. Dette er en ordning som har vært særlig rettet inn mot pilot- og demonstrasjonsanlegg.

Norsk Industri mener ordningen har fungert godt. Søknadene har oversteget de økonomiske rammene. Men vi har hele tiden vært kritisk til den korte tidsrammen. Beslutninger i industribedrifter om igangsetting av forskningsprosjekter kan være avhengig av at man har sikkerhet for at det for neste fase finnes programmer for pilotering og demonstrasjonsanlegg som kan løfte prosjektene videre, dersom forskningsprosjektene gir lovende resultater.

En ordning med tre års varighet vil derfor ikke være relevant for mange ellers svært godt kvalifiserte prosjekter. Norsk Industri ønsker derfor at Miljøteknologiordningen videreføres og etableres som et program med sju til ti års varighet, slik praksisen er for de fleste forsknings- og innovasjonsprogrammer.

Tidlig innsats for humankapitalen

I kapittel 2 har vi beskrevet en slags «humanverdikjede» for industrien fra skole til ingeniør og forskning. Fra et tidlig stadium av denne verdikjeden ser vi symptomer som svake skolerresultater i realfag, til lav gjennomstrømming og frafall i utdanningen, til en underkapasitet på ingeniører og sivilingeniører i arbeidsmarkedsenden.

For å bedre rekrutteringen av realfagskompetanse til arbeidslivet, er det nødvendig å rette innsatsen mot en tidlig styrking av matematikk i skolen. Norsk Industri mener Regjeringen bør prioritere å;

- innføre krav om faglig fordypning på 60 studiepoeng for lærere som underviser i matematikk fra 5. trinn,
- innføre tidligere undervisning i algebra, fra 5. trinn. Dette vil gi bedre tid til modning i algebra for de svakeste, og mer å bryne seg på i skoletimen for de sterkeste elevene.

EU's ENERGI- OG KLIMAPOLITIKK – ET BAKTEPPE

Dagens energi- og klimapolitikk i EU bygger i hovedsak på 20-20-20-målene (20 % reduksjon i klimagassutslipp, 20 % økning i bruken av fornybar energi og 20 % økt energieffektivitet) som skal nås innen 2020, samt etableringen av et felles indre energimarked. Hovedmålet er å skape et mer bærekraftig og klimavennlig EU, bedre forsyningssikkerhet, og sikre landenes konkurranseevne.

Oppfyllelsen av disse målene er dels regulert på fellesskapsplan, dels overlatt medlemslandene, herunder også Norge som EØS-land. Felles er imidlertid at virkemidlene må respektere statsstøttereglene, som er en tredje bærebjelke i byggverket. EUs kompetanse er likevel avgrenset. Bl.a. er valg av energiformer noe som er medlemmenes ene-ansvar.

Norge er sterkt integrert i og påvirket av EUs energi- og klimapolitikk; både som eksportør av olje og gass, gjennom kraftutveksling og ved at vi gjennom EØS overtar store deler av lovgivningen på området. Det betyr bl.a. at norske industribedrifter deltar på likefot i den europeiske kvotehandelen (ETS) og at Norges mål for fornybar energi er fastsatt gjennom EUs fornybardirektiv.

EU ligger an til å nå sine mål for klimagassutslipp og bruk av fornybar energi. Det er imidlertid fortsatt en vei å gå når det gjelder energieffektivitet og fullføringen av et indre felles energimarked. Samtidig påvirkes politikken av ytre forhold. Finanskrisen og konjunkturutviklingen i EU er ett. Manglende framgang i de internasjonale klimaforhandlingene er et annet.

For store deler av industrien er klima- og energipolitikk sentrale rammevilkår for lokalisering av framtidige investeringer. Langsiktighet og forutsigbarhet er avgjørende. Derfor engasjerer Norsk Industri seg når EU nå er i gang med å legge løpet for energi- og klimapolitikken fra 2020 til 2030. Premissene vil fortsatt være vekt på utslippsreduksjoner, styrket forsyningssikkerhet og økt konkurranseevne, men det skal skje innenfor rammen av FNs to-graders mål.

Kommisjonen la 22. januar fram en melding som bl.a. innebærer forslag om ett felles klimamål på EU-nivå; reduksjon av klimagassutslippene til et nivå i 2030 som er 40 prosent under nivået i 1990. EUs kvotehandel, ETS, vil fortsatt være det primære virkemiddelet, men med endringer, bl.a. med en markedsstabiliseringsmekanisme med sikte på å gjøre ETS mer robust. Kommisjonen foreslår videre et fornybarmål på 27 prosent på EU-nivå, for å understøtte klimamålet. Men det forutsettes at dette ikke skal brytes ned på forpliktende mål for de enkelte medlemsland. Tiltak for energieffektivisering vil vurderes på et senere tidspunkt.

For industrien er det vesentlig at Kommisjonen i langt større grad enn tidligere vektlegger utvikling av Europas konkurranseevne når klima- og energipolitikken nå skal justeres. I den sammenheng er det også viktig at man understreker behovet for konkurransedyktige energipriser. Norsk Industri er ellers enig i forslaget om at EU skal ha ett hovedmål, nemlig reduksjon av klimagassutslipp og at ETS skal forbli det sentrale virkemiddelet. Vi tror likeledes at det er riktig at man utvikler bindende nasjonale mål for fornybar energi. Den nye klima- og energipakken signaliserer oppstarten på en omfattende debatt som også norske aktører vil delta i. Vi hiler Regjeringens engasjement i saken velkommen, men forventer også en stor grad av lydhørhet når Norges innspill skal utformes.

Kombinasjonen av dårlige utsikter til en global, forpliktende klimaavtale, høye europeiske klimamål, tiltak for å drive opp kvoteprisen og derigjennom energiprisene, vil nødvendiggjøre kompenserende tiltak for å gjenvinne industriens globale konkurranseevne og hindre karbonlekkasje. Disse må kombineres med gode teknologiorrdninger og investeringsfremmende rammevilkår. Slik kan industrien fortsatt være en del av løsningen på de globale klimautfordringene.

Lovgivningen knyttet til det indre energimarkedet skal være gjennomført og implementert før 2020. Spørsmålet er likevel hvor langt man har kommet mht. investeringer og utbygging av ny karbonvennlig produksjon og infrastruktur. Antydende utgifter til dette er svært store.

Fram til 2020 vil hovedtrekkene i politikken ligge fast, selv om justeringer av ETS ikke kan utelukkes. Viktige deler av de norske klimavirkemidlene kan potensielt bli utfordret av Kommisjonens forslag til nye retningslinjer for energi- og klimastøtte og forslag til fortolkning av statsstøttebegrepet. Det er avgjørende at Norge følger opp disse prosessene da de vil være definerende for nåværende og framtidig virkemiddelbruk i norsk energi- og klimapolitikk.

Noen sentrale prosesser og lovvedtak:

- Kvotehandel (ETS)
- Fornybardirektivet
- Energieffektiviseringsdirektivet
- Bygningsenergidirektivet
- Energiskattedirektivet
- 3. Energimarkedspakke
- Retningslinjer for energi og miljøstøtte
- Strategi for energi- og klimapolitikken 2030.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Ingen forventet europeisk vekst

- Den økonomiske aktiviteten i bygg- og anleggsnæringen i Europa er historisk lav, og slik utsikten er nå, er det ikke ventet noen oppgang med det første. Derfor forventer vi at det fortsatt blir sterkt press på lave kostnader for å holde på konkurransestyrken, sier leder av petrokjemiselskapet Ineos ChlorVinyls Grenland, Nils Eirik Stamland.

Han mener at de som skal forhandle i lønnsoppgjøret må sette alt inn på å få til et særdeles moderat oppgjør. - Lønnsøkningen kan ikke bli høyere enn hva produktivitsveksten i samfunnet gir grunnlag for, og dette må også omfatte offentlig

sektor, sier han. - Det er også viktig at det legges til rette for at kronekursen holder seg på et akseptabelt nivå.

NILS EIRIK STAMLAND, LEDER,
INEOS CHLORVINYLS GRENLAND

Norsk Industri er bekymret for det store frafallet fra yrkesfag, og mener følgende tiltak bør prioriteres:

- For å øke motivasjonen hos elevene bør samarbeidet mellom skole og industri bli tettere på skoler med svake resultater. Dette gjelder for eksempel utveksling av lærere og industriarbeidere, og gjennomføring av faget «Prosjekt til fordypning» i bedrift.
- Y-veien fungerer godt etter intensjonen, som var å tilby flere veier til ingeniørutdanningen. Forrige regjerings vedtak om å åpne for elever fra studieforberedende bør derfor reverseres.
- Gjennnføre krav om forkurs for å starte det tradisjonelle studieløpet med yrkesfaglig bakgrunn.

Etter en lengre periode med lav søkning til ingeniørutdanningene har vi de siste årene hatt en svært positiv vekst i søkningen. Lav gjennomstrømming og frafall er imidlertid fortsatt et problem, særlig for treårig ingeniørstudie. Noe av dette kan forklares med at elever opplever et

EU SATSER PÅ INDUSTRIEN

EU-kommisjonen lanserte i slutten av januar sin nye strategi for mer industri og flere industriarbeidsplasser i Europa. Dokumentet kalt «For a European Industrial Renaissance», skal behandles av medlemslandenes regjeringer når Rådet kommer sammen i mars.

En europeisk økonomisk renessanse er godt nytt også for Norge. EU-landene er vårt viktigste eksportmarked. Et EU i økonomisk harmoni med seg selv er følgelig viktig for norsk eksportindustri, men Kommisjonen tenker nok først og fremst på tiltak som kan forbedre dagens heller trøstesløse økonomiske virkelighet.

Millioner av arbeidsløse europeere kan bare håpe at medlemslandene gjør som Kommisjonen anbefaler dem å gjøre: At man «anerkjenner industriens betydning og samordner innsatsen på tvers av alle politikkområder med henblikk på å styrke industriens konkurranseevne». Flere industriarbeidsplasser behøves i EU, etter år med «karbonlekkasje» og nedleggelser.

Det går bedre i Europa, men det går ikke godt. Den akutte bankkrisen synes å være over, men fortsatt er alt for mange millioner mennesker uten arbeid, fortsatt føler alt for mange unge og ofte velutdannede kvinner og menn at de ikke blir satt pris på i arbeidsmarkedet.

Kommisjonen sier nå at den vil ha ny og industrivennlig lovgivning, man vil ta et krafttak for å få det eksisterende regelverket implementert for å ferdigstille det indre marked. Europas industri skal moderniseres gjennom innovasjon, ressurseffektivitet, ny teknologi, kompetanse og lettere adgang til finansiering, hjulpet av bl.a. EU-fond.

Kommisjonens visepresident Antonio Tajani er industriansvarlig i EU. Han sier: - Europa er fortsatt langt unna sitt mål om at 20 prosent av BNP skal komme fra industrien innen 2020. Derfor må industriell konkurransekraft være selve hovedmålet når Rådet møtes i mars 2014.

mattesjokk i overgangen fra skoleelev til student. Norsk Industri vil at:

- Man skal bruke den gunstige perioden med god søkning til å innføre karakterkrav 3 i matematikk for treårig ingeniørstudie, og karakteren 4 i matematikk for opptak til femårig ingeniørstudie. Dette vil gi et viktig signal til elever i skolen som ønsker å utdanne seg til ingeniør.
- Finansieringen av studieplasser for ingeniører på bachelornivå styrkes, for å muliggjøre en mer moderne undervisning med bruk av tidsriktig vitenskapelig utstyr.

- Kapasiteten på ingeniørutdanningene fortsatt trappes opp. For bachelorutdanningen bør det rettes mer innsats mot tiltak som styrker gjennomføringsevnen og motvirker frafall.

Regjeringen har varslet at den vil komme med en ny stortingsmelding om struktur i høyere utdanning. Norsk Industri mener at Regjeringen bør utarbeide insentiver til at både høyskoler og universiteter videreutvikler sin egenart og spesialkompetanse, og at kvalitetsheving blir hoveddrivkraften for sektoren. En slik tilrettelegging vil gi bedre undervisning og en større relevans for arbeidslivet vi utdanner til.

5. Kronekursen

Utviklingen i kronekursen har i alle år vært framhevet av industriledere som en av de viktigste rammebetingelsene for løpende inntjening og fortsatt satsing på industrilokalisering i Norge. Særlig får Norsk Industri denne tilbakemeldingen i perioder hvor kronekursen er sterk.

I fjorårets konjunkturrapport stilte vi spørsmål om hvilke valutaer industrieksporten selges i. Svaret var ca 40 prosent i euro og 40 prosent i dollar når vi vektet svarene fra medlemsbedriftene med deres eksportverdi. Vi spurte også i fjor om hvilke tiltak de satte i verk for å bli mindre sårbare for sterk kronekurs. Dette var dels på bakgrunn av sterk kronekurs i 2012. Svarene i fjor viste at de fleste bedriftene hadde et aktivt forhold til valutaeksposering.

I årets rapport, etter 2013, året der kronekursen svekket seg gjennom året, spør vi om konsekvensene av dette.

5.1 KRONEKURSEN I 2013 OG INN I JANUAR I ÅR

Fjoråret var et merkelig år for kronekursen. Året startet med en kronekurs som var på sitt sterkeste

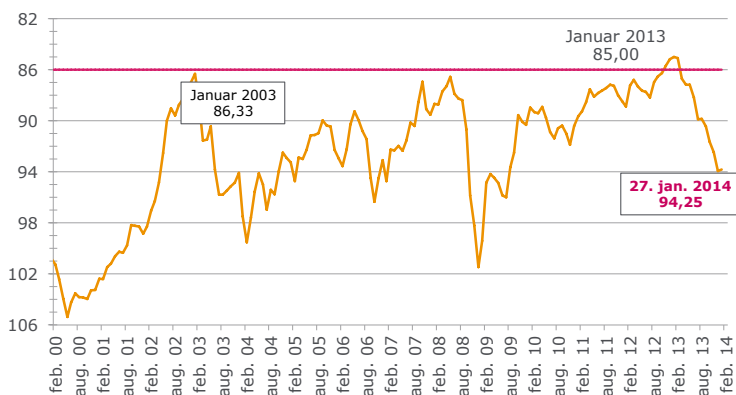
siden Kåre Willoch var statsminister på 80-tallet. Året endte med en svært svekket krone, målt ved Norges Banks gjennomsnittsindeks for relevante valutaer («I-44»). Figur 5.1 viser utviklingen i denne siden årtusenskiftet.

Fjoråret startet med nivå 85, og det innebærer grovt sett, i forhold til de to mest brukte oppgjørsvalutaene for eksport, en euro på 7,30-tallet og dollar på 5,50-tallet. Dette er svært sterke nivåer som gir eksportindustrien dårlig betalt.

Euroen hadde det største utslaget i fjor. Fra en euro på 7,30-tallet ved årets start falt kursen i rykk og napp gjennom året og brøt gjennom åtte kroner ved inngangen til 4. kvartal. Året avsluttet med en eurokurs på 8,40 for desember som helhet, et nivå som fortsetter inn i januar 2014.

Det er interessant å observere at valutakursen mot euro i fjor særlig svekket seg umiddelbart etter noen rentemøter i Norges Bank. Dette dokumenterer den nære sammenhengen mellom rentebanen Norges Bank legger fram og kronekursens utvikling.

Importveid kursindeks (I-44)

FIGUR 5.1: Stigende kurve betyr sterkere krone – svakere konkurranseevne. KILDE: NORGES BANK

Euro – ett års perspektiv

FIGUR 5.2: Spesielt mot euro har kronen svekket seg det siste året og ligger i dag på behagelige nivåer for eksportkonkurrerende næringsliv. KILDE: NORGES BANK

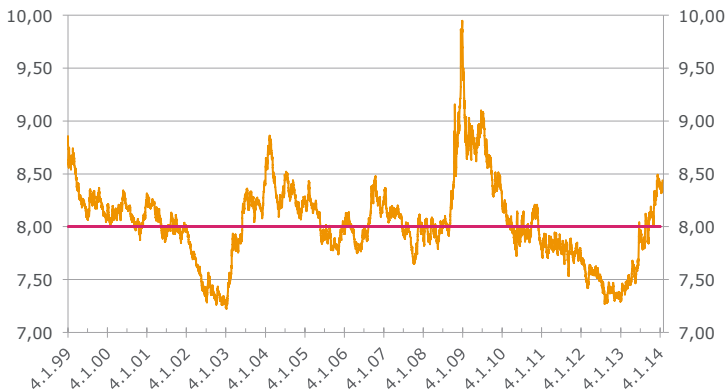
I euroens historie siden 1999 konstaterer vi at kronekursen nå er på et nivå som vi må karakterisere som «historisk svak». Etter historisk å ha pendlet rundt åttetallet, har svært mange markedsaktører gjennom de siste årene og inntil nylig ment at euroen hadde funnet et nytt normalnivå rundt hhv 7,70 og så 7,50. Med erfaringen fra 2013, trekkes atter «gamle

rundetider» fram med pendling rundt åtte blank som «normalt».

Dollaren svekket seg også i fjor, men ikke på langt nær så mye som euro.

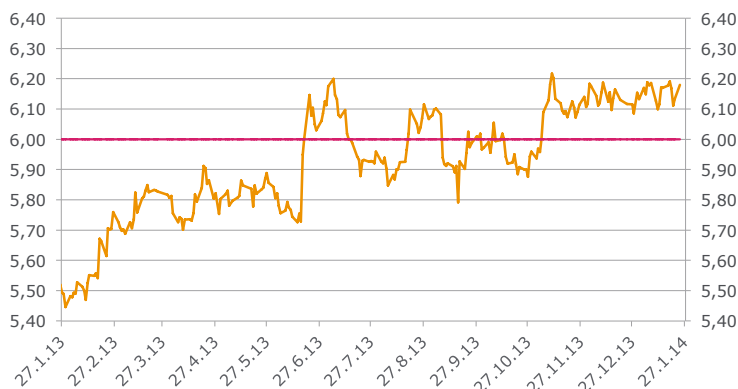
Ser vi dollarens utvikling siden årtusenskiftet, kan det se ut som rundt regnet seks kroner har vært «normalen» siden 2005.

Euro – historisk

FIGUR 5.3: Historisk kursgjennomsnitt ligger på ca åtte NOK/euro. KILDE: NORGES BANK

USD – ett års perspektiv

FIGUR 5.4. Kursutviklig USD/NOK siste år. KILDE: NORGES BANK

Utviklingen i valutakursen kan oppsummeres gjennom flere tall. Det som Teknisk beregningsutvalg i sin rapport i februar 2014 vil vektlegge er gjennomsnittsv valutaen i 2013 vs. tilsvarende i 2012. Da er fasiten at i 2013 var valutakursen 2,2 prosent svakere, etter tre års sammenhengende styrking.

De store tallene vi ser via medieoppslag, oppstår når vi ser utviklingen fra januar til desember i

fjor. Med svært sterk valuta ved inngangen av året og svak valuta ved avslutningen, får man på denne måten det sterkeste utslaget. Målt på denne måten svekket kronen seg snaut 15 prosent mot euro og snaut ti prosent mot dollar gjennom fjoråret.

Det store, ubesvarte spørsmålet for 2014 er om valutakursen vil holde seg på dagens svake nivå. I så fall blir 2014 et år der valutaeffekten bidrar til rekordforbedring i norsk konkurranseevne,

USD - historisk

FIGUR 5.5: I perioden etter innføring av euro fikk vi en stadig sterkere krone også mot dollar. De siste årene har dog USD/NOK ligget rundt et gjennomsnitt på i overkant av seks kroner. KILDE: NORGES BANK

ettersom gjennomsnittsnivået i perioden 1.-27. januar (målt ved I-44) ligger drøyt fem prosent svakere enn snittet for fjoråret. Dette er foreløpig en høyst teoretisk øvelse, særlig ettersom omtrent alle prognoser tilsier en viss styrking av kronekursen utover året. Men utviklingen indikerer hvor store utslag valutakursen gir og hvor viktig all politikk som påvirker kronekursen er for industrien i Norge. I januar blusset valutauroen internasjonalt opp igjen. Dette kan gi store utslag for valutakurser utover i 2014.

5.2 MEDLEMMENES RESPONS

På samtlige møter med Norsk Industris medlemsbedrifter i fjor kom kronekursen opp som tema. Det er liten tvil om at utviklingen i kronekursen er en helt sentral parameter for konkurranseevnen. Likevel kan det se ut som om industri lederne deler seg litt avhengig av hvor eksportintensive bedriftene er.

For de bedriftene med høyest eksportandel, er det ingen tvil om at kronekursen slår sterkest og mest synlig ut. For disse har sterk kronekurs i 2011, 2012 og de første månedene av 2013 satt sterke spor. For de samme bedriftene slår svekket kronekurs gjennom 2013 og inn i 2014 omsider positivt ut på bunnlinjen, avhengig av hvor mye valutastyrking de har og når denne refinansieres. I denne perioden sikres også ordrer framover i tid til akseptable valutakurser.

Mange bedrifter har liten eksport, dvs selger det meste på det norske markedet. Også blant disse er det mange som vektlegger at svekket kronekurs er en fordel overfor utenlandske konkurrenter. Mange bedrifter selger til norske eksportbedrifter og bekymrer seg for kundenes konkurranseevne når kronekursen styrkes. Mange har nok opplevd å bli hardere konkurranseutsatt som underleverandør i perioder der kundene selv «blør». En del bedrifter stiller seg likegyldig til kronekursen ettersom de er tilnærmet balansert på innkjøp og salg i valuta, dvs at de direkte virkningene for dem er marginale.

Men flere som primært selger i Norge påpeker at svekket kronekurs isolert sett gjør bedriftenes innkjøp i utenlandsk valuta dyrere, mens salget i norske kroner har ingen effekt. Sett på denne

måten, taper tilsynelatende bedriften på svekket kronekurs. Dette er imidlertid en statisk betraktning, hvor vi finner det viktig å trekke inn dynamikken ved at utenlandske konkurrenter på det norske markedet får sin konkurranseevne vesentlig forverret. Se eksempelet i faktaboks. Det er liten tvil om at den dynamiske effekten av denne valutaeffekten slår positivt ut for norske industribedrifter på hjemmemarkedet over tid, ettersom de utenlandske konkurrentene ved svekket kronekurs får vesentlig mindre betalt fra sine norske kunder.

Det er mange som kommer med prognoser om kronekursen framover. Nær alle spår at dagens svake kursnivå vil endre seg i tiden som kommer. Det spås en viss styrking av kronekursen ut året, lite mot dollar, men en god del mot euro. Logikken i spådommen om gradvis styrking av kronekursen fra dagens nivå fra bl.a. Norges Bank, SSB og DNB Markets, ligger i at de sliter med å forstå årsaken bak svekkelsen det siste halvåret i fjor. Kurssvekkelsen første halvår 2013 forklares ut fra redusert rentedifferanse, redusert oljepris og utenlandske bankers nettokjøp av kroner. Tilsvarende underliggende forklaringer finner man ikke for svekkelsen andre halvår, annet enn et mindre likvid kronemarked som gir store utslag fra tid til annen. Derfor spår flere aktører at denne svekkelsen delvis reverseres i år.

Det er imidlertid verd å merke seg at de samme aktørene ikke spår sterk kronekurs framover. Bare mindre svak enn nå. Det ingen gitt å ha klare meninger om hvor denne grensen går. Og erfaringen er at svært få aktører egentlig klarer å spå noe særlig riktig på kort sikt. Men ettersom det største antallet eksportører selger i euro, kan vi vise til at mange bedrifter i årets undersøkelse sier at de oppfatter at en kronekurs svakere enn åtte mot euro er til å leve med.

En annen type respons vi har fått er oppgitthet over de store fluktuasjonene i valutamarkedet i seg selv. Disse vanskeliggjør planlegging, de forårsaker hyppige og krevende reforhandlinger med kunder og underleverandører, og de forårsaker mye analysearbeid. Derfor påpeker mange at de ideelt sett ønsker en større grad av stabilitet.

Når det i 2014 fra mange samfunnsaktører settes fokus på kronesvekkelsen, siden kronen var på sitt sterkeste i januar 2013, er det verdt å merke seg at det delvis er store etterslep fra kronekursen

justeres til bunnlinjen i industrien justeres. Dette slår ulikt ut for ulike typer bedrifter.

Noen har få, men store ordre. Mange av disse binder kronekursen ved inngåelsen av den enkelte

HVORDAN RAMMES BEDRIFTER SOM SELGER I NORGE?

Mens flere industribedrifter som kun selger i Norge frykter sterk kronekurs, er det andre som er likegyldige eller også ønsker sterkere krone. Hvordan kan det ha seg? La oss illustrere det i et konkret eksempel:

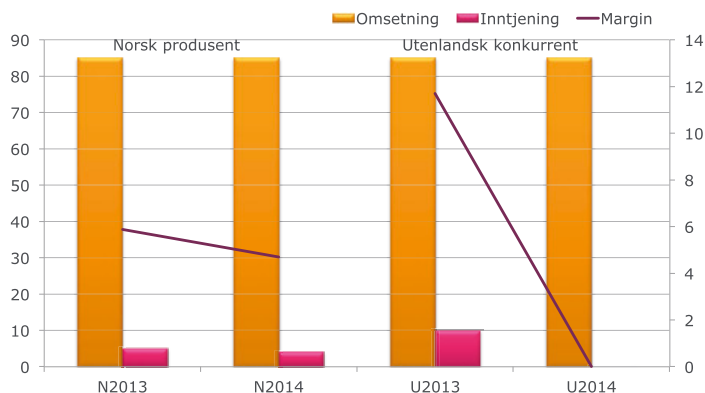
En norsk, hjemmekonkurrerende bedrift har en omsetning på 85 millioner kroner både i 2013 og 2014. Bedriften har en inntjening på fem millioner kroner i 2013 (5,9 %), mens kostnadsvekst i Norge, og noe dyrere innkjøp pga. svekket kronekurs i 2014, øker utgiftene fra 80 millioner kroner til 81 millioner kroner. Inntjeningen faller dermed til fire millioner kroner (4,7 %). Ikke en helt utenkelig utvikling.

En fransk konkurrent selger like mye på det norske markedet, men har alle sine kostnader i eurosonen. Salget er 85 millioner kroner i 2013. Kostnadene ved produksjon var 10 millioner euro, og med valutasikring i 2013 på NOK/euro 7,5 var inntjeningen ti millioner kroner (11,7 %), eller reelt 1,13 millioner euro (norske inntekter på 85 millio-

ner kroner ga en inntekt på 11,33 millioner euro, og fratrukket kostnader på 10 millioner euro, blir inntjeningen 1,33 millioner euro). I 2014 sikres salget på 85 millioner norske kroner med en valutakurs på NOK/euro 8,5, og med uendrede kostnader i Frankrike (dårlige tider og høy ledighet gir ikke lønnsøkning), blir situasjonen at norske inntekter på 85 millioner kroner, gir 10 millioner euro hvilket tilsvarer kostnaden.

Inntjeningen blir null og marginen blir derfor null prosent. Til tross for at den norske hjemmekonkurrerende bedriften har litt svekket inntjening pga. kostnadsvekst, er konkurransesituasjonen relativt sett forbedret ved at de utenlandske konkurrentene ikke lenger tjener penger i Norge. Den franske bedriften står da mellom valgene å godta null-inntjening, trekke seg ut av det norske markedet, prøve å få opp prisen m.m. Et ubehagelig valg. Vi tror at utfallet går i den norske bedriftens favør. Disse indirekte effektene blir ofte underkommunisert når en bedriftsleder raskt svarer om virkningen av endret kronekurs.

Valutaeffekt – hjemmekonkurrerende bedrift

Virkning av valutaeffekt, forskjell mellom produksjon i Norge og utlandet.

kontrakt. Dermed får de raskt inn endringene i kronekursen, mens pågående arbeid med eksisterende kontrakter da kan basere seg på en kurs fra året før.

BEDRIFTSEKSEMPEL:

Lavere kronekurs positivt for norsk møbelindustri

- Vi merker at økt usikkerhet for egen økonomisk utvikling påvirker folks kjøpsadferd. Dette sier adm. dir. Jon Daniel Nesje i Wonderland AS.

- Samtidig har en langt svakere kronekurs gitt oss forbedret konkurransekraft på eksportmarkedene. Vi ser også en viss bedring i noen av markedene i Europa etter mange tunge år.

Vi har forventninger til Regjeringen når det gjelder satsing på landbasert industri. Vi tenker spesielt på virkemiddelapparatet gjennom Innovasjon Norge og en ønsket sektorsatsing på ferdigvareindustrien. Dette vil stimulere til innovasjon og kompetansebygging i en industri som er uten naturgitte fortrinn eller skjerming, og som er viktig for å skape et mer robust næringsliv. Denne industrien er også viktig for svært mange lokalsamfunn rundt om i landet.

Utviklingen i boligmarkedet er en klar indikator på at situasjonen i norsk økonomi er mer usikker nå enn på flere år. Usikkerheten betyr at det er lite grunnlag for å ta ut prisøkninger i markedet.

Møbelindustrien har ikke forutsetninger for å bære flere rause lønnsoppgjør. Samtidig konkurrerer vi om arbeidskraften i det samme arbeidsmarkedet som andre bransjer, og vi er avhengig av å være attraktive også lønsmessig for å kunne skaffe og beholde kompetente medarbeidere. Det er derfor viktig at årets lønnsoppgjør ikke ytterligere forsterker todelingen i industrien ved at den petroleumsrelaterte delen unner seg et lønnsoppgjør som fastlandsindustrien utenfor petroleum ikke har råd til.

Det er også viktig at vi får et svært moderat oppgjør i offentlig sektor, og at vi ikke opplever som i 2012 at et raust oppgjør i offentlig sektor bidro til å presse opp lønningene i konkurranseutsatt fastlands-industri.

JON DANIEL NESJE,
ADM. DIR. WONDERLAND AS

Verftene har eksempelvis få, men store ordre. Da store aktører innen norsk leverandørindustri overraskende måtte se svært mange større ordre bli plassert i Asia i januar/februar i fjor, er det liten tvil om at sterk kronekurs medvirket til dette utfallet. Kontraktene var i dollar, og vi har som omtalt nå en kronekurs mot dollar som er nær ti prosent svakere enn den gang. Dette viser bredden innen industrien som trenger svekket kronekurs.

Bedrifter med stor grad av serieproduksjon kan ha terminbinding i to-tre år framover, ofte med inntil 100 prosent binding første periode og så avtakende utover i tid. Disse rulleres/fornyes jevnlig, dels avhengig av kursnivåer. På denne måten kommer endret kronekurs inn mer gradvis. Bedriftene har oftest en valuta-policy og dessuten løpende kontakt med bankforbindelsen. Mange har benyttet perioden med svak valuta de siste månedene til å kjøpe mye på termin.

En hovedkonklusjon er at resultatene i industrien gradvis forverres ved sterkere kronekurs og tilsvarende gradvis bedres ved svakere kronekurs. Men en vesentlig endring i kronekursen kan raskere påvirke andre ledelsesbeslutninger, som investeringer, satsing på nye produkter, nye markeder m.m.

Ettersom ledelsen i industribedrifter må respondere raskt ved større problemer, mener vi det er belegg for å si at det er en viss asymmetrisk respons på kronekursens endringer. Ved brå styrking av kronekursen tas beslutninger om frysing av investeringer, nedbemanning, nedleggelser m.m. raskere enn tilsvarende endringer med positivt fortegn når kronekursen svekkes raskt. Derfor sliter vi ennå med virkningen av sterk kronekurs fra 2011 og godt inn i fjoråret. Flere medlemmer redegjør for pågående prosesser om å legge delvis ned i Norge og videreføre aktiviteten i utlandet, i egne datterselskap eller under morselskapet. Vi har ennå ikke sett den fulle effekten av svekket kronekurs fra sommeren i fjor. Kontantstrømmen spiller selvsagt også en viktig rolle.

Derfor blir det viktig å oppnå en fortsatt svak/relativt svak kronekurs utover året. Kronekursen flyter og styres delvis av krefter som vi fra norsk side ikke kan kontrollere. Internasjonal risikovilje og oljeprisutvikling er blant disse. Men

flere innenlandske faktorer har stor betydning. Rentedifferansen er kanskje over tid den viktigste, og den er dels en funksjon av lønnsoppgjørene og

en rekke politiske delbeslutninger. Norges Banks analyse av situasjonen og kommunikasjon er også viktig her.

OM UNDERSØKELSEN

Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 3. til 25. januar 2014.

Med hensyn til Norsk Industris medlemmer er undersøkelsen representativ. Det er imidlertid en tendens til at store eksportbedrifter er overrepresentert i forhold til en populasjon av alle industribedrifter i Norge.

Norsk Industri har om lag 2 600 medlemmer med totalt 130 000 sysselsatte. Disse medlemmene består av bedrifter, foretak og konsern i juridisk forstand, men også en god del avdelinger med egne lokasjoner. Våre lister inneholder duplikater etc. og ble derfor «vasket» ut fra dette.

Det ble sendt e-post med lenke til spørsmål til omlag 1 850 bedrifter og konsern. Av de spurte bedriftene fikk vi i underkant av 420 kvalifiserte svar. Vi mottok svar både på konsernnivå og fra bedrifter tilhørende samme konsern. I lys av dette oppnådde vi i årets undersøkelse en dekningsgrad på i underkant av 80 prosent av sysselsettingen i hele medlemsmassen.

Antall svar fordeler seg med jevn dekning i alle fylker; 25-35 prosent svarandel.

Svarene ble korrigert for konserntilhørighet og andre dobbelføringer før vi foretok analyser av datagrunnlaget.

Som i fjorårets undersøkelse har vi bedt bedriftene grovt anslå andelen av omsetningen som kan relateres til petroleumsindustrien inkludert leverandører til denne industrien. I analysene har vi, som i fjor, satt en forholdsvis streng grense på 30 prosent som på denne måten definerer vår «oljeklynge».

Om lag en fjerdedel av de innkomne svarene tilhører på denne måten analysens «oljeklynge». Disse bedriftene er i gjennomsnitt større enn de øvrige, de dekker om lag 45 prosent av omsetningen, 23 prosent av eksporten og 60 prosent av total sysselsetting blant respondentene i undersøkelsen.

VEDLEGG 1 Spørreskjema

Norsk Industris konjunkturrapport 2014

Norsk Industri presenterer den årlige Konjunkturrapporten 4. februar 2014. Det er viktig for oss å kunne presentere et korrekt og nyansert bilde av situasjonen i norsk industri.

Gjennomslaget hos politikere og media er betydelig. Rapporten oppfattes som representativ for konkurranseutsatt industri i Norge.

Et stort antall svar fra Norsk Industris medlemsbedrifter gjør dette mulig.

Vi ber dere derfor fullføre dette korte spørreskjemaet innen torsdag 9. januar 2014.

Alle tall og synspunkter behandles strengt fortrolig.

Med vennlig hilsen

Stein Lier-Hansen

Adm. dir.

Bedriftens navn:

Kontaktperson:

Jeg rapporterer for:

- (1) ☐ Konsern
- (2) ☐ Bedrift i / norsk del av konsern
- (3) ☐ Bedrift

Omsetning og eksport fra bedrifter i Norge 2013 og 2014

Anslag omsetning hele

2013,

evt. sum siste fire

offentliggjorte kvartaler: _____

Herav **eksport** fra Norge _____

Forventet vekst i total

omsetning 2014: _____

Forventet vekst i eksport fra

Norge: _____

Hvordan vurderer du utviklingen i driftsresultatet?

	Lavere	Omtrent uendret	Høyere
2013	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
2014	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐

Hvordan vurderer du utviklingen i underliggende lønnsomhet?

	Lavere	Omtrent uendret	Høyere
2013	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐
2014	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐

Antall sysselsatte i Norge (ca. tall):

	Per desember 2013	Anslag ultimo 2014
Egne ansatte	_____	_____

Innleide

Har dere behov for arbeidskraft?

- (1) ☐ Sivilingeniører
 (2) ☐ Ingeniører
 (3) ☐ Operatører
 (4) ☐ Andre med univ./høyskole
 (5) ☐ Øvrige yrkesgrupper
 (6) ☐ Ikke aktuelt

Hvordan opplever dere arbeidsmarkedet?

	God tilgjengelighet	2	3	4	Meget stramt
Sivilingeniører	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Ingeniører	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Operatører	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Andre med univ./høyskole	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Øvrige yrkesgrupper	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

Etter flere år med sterk krone svekket kronen seg 2,5 % gjennom 2013 og hele 5 % mot euro og spesielt siste halvår - 10 % siden juni (snittkurs des. 2013 var 8,4048 mot euro).

Hvilke effekter ser dere av denne utviklingen så langt?

Både Norges Bank og SSBs siste prognoser tilsier at kronen vil bli noe sterkere igjen i 2015 og 2016, dvs. rundt 8 NOK/EUR og 6 NOK/USD. Kan dere forsøksvis si noe om konsekvenser disse nivåene har for bedriftens situasjon framover?

Du har angitt en omsetning på X millioner for 2013. Kan du anslå andel til petroleumsindustrien inkl. leverandører til petroleumsindustrien?

I følge offisielle anslag vil oljeinvesteringene fortsatt ligge på et høyt nivå i noen år framover. Hvis vi imidlertid får et vedvarende fall i oljeprisen kan også investeringene kuttes kraftig.

Har dere planer/strategi for hvordan kompetansen tilegnet gjennom olje- og gassmarkedet kan anvendes i nye markeder, og i så fall hvilke?

Du har angitt en eksport på X millioner kroner i 2013.

Hvilke land/markeder prioriterer dere i eksportsatsingen 2014-15?

Hva er de viktigste strategiske grepene dere som toppledere må ta for at bedriften skal overleve/videreutvikle seg med fortsatt forankring i Norge?

**Norsk Industri ønsker innspill på rammebetingelser vi bør prioritere i 2014-15.
Hva er viktigst for din(e) bedrift(er):**

Takk for ditt bidrag. Svarene blir behandlet strengt konfidensielt.

Rapporten lanseres tirsdag 4. februar 2014 kl. 11.00. Pressekonferansen sendes live på Norsk Industris hjemmesider.

Mvh

Norsk Industri

VEDLEGG 2 Bedrifter som har svart på undersøkelsen:

A

07 Xpress AS
AAK AS
AIT Otta Bokbinderi AS
AS Delprodukt
AS Einar Kunsts eft
AS ESAB
AS Merkur-Trykk grafisk
produksjon
AS Norosol
AS Nymo
AS Om Be Plast
AS Oppland Metall
AS Rockwool
ASCO Norge AS
ASTI AS Trøndelag
Industrielektronikk
Aannø AS
Actavis Norway AS
Adas AS
Aero Gulf Norway AS
Agder Sentralvaskeri AS
Agility Group AS
Agility Operations AS
Aibel AS
Aker Egersund AS
Aker Porsgrunn AS
Aker Solutions Contracting AS
Aker Solutions MMO AS
Aker Subsea AS
Aksena AS
Akzo Nobel Coatings AS
Alcoa Norway ANS
Alfa Sko AS
Align AS
Aller Trykk AS
Allinvent AS
Alsvåg Plater AS
Alustar AS
Andersen Mek. Verksted AS
Apply AS
Apply Lq Partner AS
Apply Sørco Driftspersonell AS
AquaCulture Engineering AS
AstraZeneca AS
Atelier Ekren AS
Aven Holmestrand AS

B

BMS Steel AS
BSH Husholdningsapparater AS
Ballstad Slip AS
Bamek AS
Bartec Technor AS
Bayer AS
Beerenberg Corp. AS
Beha-Hedo Industrier AS
Bekaert Norge AS
Bekkelaget Vann AS
Bilfinger Industrial Services
Norway AS
Bilfinger Industrial Services
Nordic Holding AS
Bim Norway AS
Bindal Gruver AS
Björkmanns Trykkeri AS
Blowtech GT AS
Blåkläder AS
Braillo Norway AS
Bremanger Quarry AS
Brunvoll AS
Brusletto & Co. AS
Brødr Berntsen AS
Brødr. Sunde AS
Brødr. Øyehaug AS
Brødrene Øyo A/S
Brønnøy Kalk AS
Brøste Møbler AS
Bussbygg AS
Båtbygg AS

C

C H Evensen Industriovner AS
CTC Ferrofil AS
Cambi AS
Cappelen Holding AS
Catering Partner AS
Celsa Steel Service AS
Certex Norge AS
Chemring Nobel AS
Cipax AS

D

DMT Kommunikasjon AS
Dagfinn Hansens Trykkeri AS

Dale-Gudbrands Trykkeri AS
Demas AS
Devold of Norway AS
Draka Norsk Kabel AS
Driftsteknikk Industrier AS
Duun Industrier AS
Dynea AS

E

E. Natvik Prenteverk AS
EFD Induction AS
EKH Grafisk AS
ENWA PMI AS
ERP Norway aS
Ekornes ASA
Elas AS
Elfa Norge AS
Elkem AS
Elkem Carbon AS
Eloksal AS
Elv Jarlso AS
Emas-AMC AS
Engbakken Transport AS
Eramet Norway AS
Ernex AS
Eurosilt AS

F

FMC Biopolymer AS
FMC Kongsberg Metering AS
Fagtrykk Trondheim AS
Fals & Stift AS
FerroZink Trondheim AS
Fesil Rana Metall AS
Fiberprodukt Produksjon AS
Figgjo AS
Fiskars Norway AS
Fjell Renovering AS
Fjordfiesta Furniture AS
Folla Tech AS
Fora Form AS
Foss AS Fiberoptisk Systemsalg
Franzefoss AS
Franzefoss Minerals AS
Franzefoss Pukk AS
Frydenbø Eiendom AS
Frydenbø Industri AS

Frydenbø Øksfjord Slipp og Mek AS
Frøya Haybruksservice AS
Frøystad Fiskevegn AS
Furnes-Hamjern SCC AS

G

GKN Aerospace Norway AS
GMC Fire & Safety AS
GMC Yard AS
Gardermoen Fuelling Services AS
Gjerstad Products AS
Glamox ASA BU Norselight
Glen Dimplex Nordic AS
Glencore Manganese Norway AS
Glomma Papp AS
Glomsrød Mek. Verksted AS
Grafisk Ferdiggjøring AS
Grafisk Spiralisering AS
Greif Norway AS
Grøset Trykk AS
Gunnar Hippe AS Plate- og Sveiseverksted
Gunnebo Anja Industrier AS

H

H. Henriksen AS
HT Service AS
Haakon Arnesen A/S
Hallingplast AS
Hamjern AS
Hammerfest Industriservice AS
Handicare AS
Harsco Metals Norway AS
HeidelbergCement Norway AS
Herøya Nett AS
Hexagon Composites ASA
Hexagon Ragasco AS
Honeywell AS
Hovden Møbel AS
Hs-Maskin AS
Huldresølv AS
Hunton Fiber AS
Huntonit AS
Hydro Vigelands Brug AS
Hypiteck AS

I

I.P. Huse AS

IKM Gruppen AS
IKM Haaland AS
IKM Kran og Løfteteknikk AS
IV Microplast AS
Ide Trykk AS
Industriverktøy AS
Industrivisualisering AS
Ineos Bamble AS
Ineos Norge AS
Initio Medielab AS
Intek Automatisering AS
Iso-Prosess AS
Isovator AS
Itab Industrier AS

J

J.E. Eknor AS
JHS Engineering AS
Jemtland AS
Jiffy International AS
Johansen & Co.
Stansefabrikk AS
Johnson Metall AS
Jotun AS
Julius Ørenberg Bokbinderi AS
Jøtul AS

K

K. LUND Offshore AS
Karl M. Gulbrandsen
Stansefabrikk AS
Karmsund Maritime Offshore
Supply AS
Killingmo & Tønsberg AS
Kitron AS
Kjølovaco AS
Kleppe Møbelfabrikk AS
Kleven Verft AS
Knas AS
Konecranes AS
Kongsberg Automotive AS
Kongsberg Escos MultiPurpose Valves AS
Kongsberg Evotec AS
Kongsberg Gruppen ASA
Kongsberg Technology Training Centre AS
Kongsberg Terotech AS
Kraftex AS
Kristiansands Skruefabrik & Mek. Verksted AS

Kristiansund Mekaniske AS
Kronos Titan AS
Kverneland Group Business Partner AS
Kværner Jacket Technology AS
Kværner Jacket Technology Trondheim AS
Kværner Stord AS
Kwintet Norge AS

L

Lade Metall AS
Lars Peter Jensen Trading AS
Linjebygg Offshore AS
Luster Mekaniske Industri AS
Lytx Biopharma AS

M

MB Hydraulikk AS
Madshus AS
Magnor Glassverk AS
Marine Aluminium AS
Maritime Protection AS
Mascot Høie AS
Maur Bilpåbygg AS
Mekanor AS
Metso Minerals Norway AS
Minera Skifer AS
Miras Industripartner AS
Mo Fjernvarme AS
Mo Industripark AS
Moen Marin Service AS
Moflaten Smie og Verksted AS
Momek Group AS
Monark AS
Mondi Moss AS
Moss Varmeteknikk AS
Multi Maritime AS
Munck Cranes AS
Mundal Båt AS
Myklebust Verft AS
Møre Maritime AS
Møre Trafo AS
MøreNot Dyrkorn AS
MøreNot Karmsund AS

N

NCC Roads AS
NLI Nyland AS
NLI Odda AS
NSO AS Norsk Spesial Olje

Namdal Biloppuggeri AS
 Nammo AS
 Nammo Bakelittfabrikken AS
 Nammo Raufoss AS
 NetKem AS
 Nexans Norway AS
 Noah AS
 Nofi Tromsø Eiendom AS
 Noomas Sertifisering AS
 Nor Tekstil AS
 Noratel AS
 Norautron AS
 Norcem AS
 Norcon AS
 Nordic Comfort Products AS
 Nordic Garden AS
 Nordic Mining ASA
 Noretyl AS
 Norgips Norge AS
 Normeka AS
 Normin AS
 Norner AS
 Norsafe AS
 Norsilva AS
 Norsk Fyringsolje AS
 Norsk Gjenvinning Metall AS
 Norsk Hydro ASA
 Norsk Inova AS
 Norsk Miljøstabilisering AS
 Norsk Spesialolje AS
 Norsk Stein AS
 Norsk Stål AS
 Norsk Transformator AS
 Norsk Wavin AS
 Norske Backer AS
 Norske Skog Skogn AS
 Norstone AS
 Norway Pack AS
 Norwegian Coating
 Technology AS
 Nova-Print Stavanger AS
 Nussir ASA
 Nyborg AS
 Nyenget Mek. Verksted AS
 Nøsted Kjetting AS

O

OSO Hotwater AS
 Odda Mekaniske Verksted AS
 Odden Verksted AS
 Omya Hustadmarmor AS

Origo Solutions AS
 Oshaug Metall AS

P

PCI Biotech AS
 Parker Scanrope AS
 Peterson Packaging AS
 Pharmaq AS
 Pilar Bergen Stillas AS
 Pipelife Norge AS
 Plasto AS
 Plastsveis AS
 Plexx AS
 Princo Unique AS
 Pro - opplæringskontoret for
 ProTrack AS
 Prototech AS
 PumpeTeknikk Nord AS

R

Ragn-Sells AS
 Rainpower AS
 Rainpower Norge AS
 Rainpower Services AS
 Rambøll Oil & Gas AS
 Ramirent AS
 Rana Gruber AS
 Rapp Marine AS
 Raufoss Offshore AS
 Raufoss Water & Gas AS
 Reime Agri AS
 Reinertsen AS
 Ren Såpeindustri AS
 Renor AS
 Reprocenter A/S
 Restech Norway AS
 Ring Mekanikk AS
 Risnes Marine Craft AS
 Risør Plast AS
 RobotNorge AS
 Rolf Ottesen AS
 Rolls-Royce Marine AS
 Rolvøy Metallindustri AS
 Rosenberg WorleyParsons AS
 Ruukki Construction Norge AS
 Rygene - Smith &
 Thommesen AS
 Røros Metall AS
 Røros Produkter AS

S

SIAS AS
 SKAB Norge AS
 SMI Holding AS
 SMV Hydraulic AS
 STS Fagstillas AS
 STS Gruppen AS
 Saint-Gobain Ceramic
 Materials AS
 Sandvik Teeness AS
 Sanofi-Aventis Norge AS
 Sarens AS
 Satema AS
 Scana Mar-El AS
 Scana Volda AS
 Scandinavian Business
 Seating AS
 Scanox AS
 Schmidt Norge AS
 Schur Pack Norway AS
 Semco Maritime AS
 Servitech AS
 Servogear AS
 Sherwin-Williams Norway AS
 Sibelco Nordic AS
 Siemens AS
 Simarud Electronic AS
 Simek AS
 Skaaret AS
 Skala Fabrikk AS
 Skanem Stavanger AS
 Slettvoll Møbler AS
 Snøgg AS
 Solhjell AS
 Solstrand Verft AS
 Sonoco-Alcore AS
 Sotra Contracting AS - Socon
 Spectra Offset AS
 Stansefabrikken Fredrikstad AS
 Stansefabrikken Products AS
 Statoil ASA
 Stena Recycling AS
 Stensli Gjenvinning AS
 Stord Offshore Contracting AS
 Storvask AS
 Stridsbergs Norge AS
 Strukturplast AS
 Stål og Fasademontasje AS
 Størksen Rustfri Industri AS
 Sub Sea Services AS
 Sun-Chris Ortopediske AS

Sykkylven Stål AS
Sylinderakutten AS
Synkron Media AS
Södra Skog AS

T

TTS Handling Systems AS
Takeda Nycomed AS
Targovax AS
Tarkett AS
Technical Support AS
Tele Textiles AS
Tommen Gram AS
Tommen Gram Folie AS
Tonning & Stryn AS
Tranberg AS
Transportindustri AS
Tratec Norcon AS
Treklyngen Holding AS
Triplex AS
Trondheim Vask-og Renseri AS
Trykkpartner AS
Turoteknikk Nord AS
Tyri AS
Tønsberg Renseri

U

Ulefos Jernværk AS
Umicore Norway AS
Umoe Mandal AS
Unger Fabrikker AS

V

VAD AS
Vaagland Båtbyggeri AS
Vadset Tre AS
Vartdal Plastindustri AS
Vaskeri Sunndal AS
Velle Utvikling AS
Verform AS
Vik Ørsta AS
Vinger Trykkeri AS
Vinghøg AS
Viplast AS
Visnes Kalk AS
Vizuelli AS
Voith Hydro AS

W

Wacker Chemicals Norway AS
Washington Mills AS

Weifa AS
Wera AS
West Industri & Skipsservice AS
West Industri Service AS
Westcon Design Florø AS
Westcon Yard Florø AS
Westnofa Industrier AS
Wonderland AS
Wärtsilä Norway AS

X

Xervon Norway AS

Ø

Øglænd System AS
Ømi AS
Østlandske Lettmetall AS
Øveraasen AS
Øyhovden Invest AS

Norsk industri er

Norges framtid

NORSK INDUSTRI

Næringslivets Hus, Middelthuns gate 27
Postboks 7072 Majorstuen, 0306 Oslo
Tlf. 23 08 88 00
post@norskindustri.no
norskindustri.no
twitter.com/NorskIndustri

*Norsk Industri er den største landsforeningen
i Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO).*